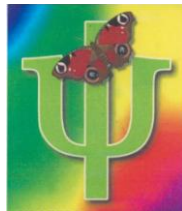

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПСИХОЛОГІЇ імені Г. С. КОСТЮКА НАПН України
ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ им. ШАКАРИМА (г. Семей, Республика Казахстан)
МОСКОВСКИЙ ГОРОДСКОЙ ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ (Россия)
РОССИЙСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
им. А. И. ГЕРЦЕНА (г. Санкт-Петербург, Россия)
ВЫСШАЯ ШКОЛА ИНФОРМАТИКИ И ПРИКЛАДНЫХ УМЕНИЙ (г. Лодзь, Польша)
ПІВДЕННОЧЕСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ (м. Чеські Будейовице, Чехія)
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА (Україна)
ДВНЗ «ПЕРЕЯСЛАВ-ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ДПУ імені ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ» (Україна)
КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ім. МИХАЙЛА ОСТРОГРАДСЬКОГО (Україна)
БУКОВИНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ (Україна)
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ (Україна)
МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ (Україна)
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ (м. Северодонецьк, Україна)
Інститут філософії і психології
Кафедра психології

МАТЕРІАЛИ

ХІІ науково-практичної конференції

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ГЕНДЕРНОЇ СТРАТИФІКАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА (з міжнародною участю)

16-17 квітня 2015 року

Северодонецьк

УДК 159.9(063)
ББК 88.5
С 69

Рекомендовано до друку Вченою Радою Інституту філософії і психології
Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля
(протокол № 6 від 17 березня 2015 року)

С69 Соціально-психологічні проблеми гендерної стратифікації суспільства : зб. наук. праць / За заг. ред. д.психол.н., проф. Ю.О. Бохонковой. – Северодонецьк : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2015. – 184 с.

Збірник містить матеріали XII науково-практичної конференції (з міжнародною участю) «Соціально-психологічні проблеми гендерної стратифікації суспільства» (м. Северодонецьк, 16-17 квітня 2015 р.). До збірки увійшли тези доповідей, есе, присвячені сучасному науковому осмисленню гендерного питання, ролі жінок та чоловіків у політичній, економічній, професійній діяльності, особливостей сімейних стосунків, репродуктивної поведінки.

Матеріали друкуються мовою оригіналу. Відповідальність за достовірність фактів, цитат та інших відомостей несуть автори.

УДК 159.9 (063)
ББК 88.5

© Східноукраїнський національний
університет імені Володимира Даля, 2015

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОВЕДІНКИ ЧОЛОВІКІВ ТА ЖІНОК СЕРЕДНЬОГО ВІКУ У КОНФЛІКТНІЙ СИТУАЦІЇ

«Мужчины всегда правы, а женщины никогда не ошибаются».

Ельзаське прислів'я

Соціально-економічні та політичні зміни в сучасному світі, жорсткий темп суспільного життя вимагає від чоловіків і жінок мобілізації таких особистісних ресурсів, як здатність коригувати образ «Я», уміння правильно розуміти власні почуття і бажання, а також мотиви та вчинки інших людей. Гендерні стереотипи закріплення соціальних ролей за певною статтю впливають на виникнення гендерних конфліктів. Вони являють собою внутрішній стан людини, викликаний його суперечливими уявленнями, мотивами, моделями поведінки.

Найбільш характерною ознакою, яка накладає відбиток на все життя і особливості взаємодії людини з оточуючими, є її приналежність до статі. Психологічні дослідження показали, що не існує «суто» чоловічої або жіночої особистості. Кожна в тій чи іншій мірі присутня в індивіді. Зате існує чоловіча і жіноча поведінка, яка з ранніх років вирощується в дитині. Досить багато моделей поведінки, якщо не всі, закладаються в ранньому дитинстві. Дівчатка сконцентровані більше на важливості спілкування, а хлопчики на статусі спілкування. Для дівчаток важливий сам процес спілкування, тоді як для хлопчиків - його результат. Як наслідок, дівчатка воліють уникати ігор, в яких одна з них може бути краще іншої, і схильні обирати ті, в яких вони всі на рівних. Вони з великим задоволенням грають у маленьких групах або з однією найкращою подругою. Адже саме при такому «камерному» спілкуванні можна налагодити близькі дружні відносини, поділитися секретами, обмінятися враженнями. З раннього дитинства дівчатка знають, що якщо вони будуть звучати занадто самовпевнено, то не будуть користуватися успіхом у своєму колі. Тому вони вчаться говорити таким чином, щоб збалансувати власні інтереси з інтересами партнерів по спілкуванню. Хлопчики зазвичай грають у великих групах і не з усіма звертаються як з рівними. Вони підкреслюють, а не приховують свій статус, як дівчатка. В своїх групах вони обов'язково виділяють одного або декількох

лідерів. Причому всі члени групи сприймають це як належне і з задоволенням виконують накази свого ватажка. Бувають, звичайно, ситуації, коли в групі з'являється неформальний лідер, який включається в боротьбу за владу, що теж нормально сприймається усіма іншими. Фокусуючись на досягненні результату, хлопчики вчать говорити таким чином, щоб відстоювати в першу чергу свої інтереси.

Очікування від спілкування в дорослому середовищі вже інші. Так вже вийшло, що світ чоловіків приймає «тільки свою єдино правильну модель поведінки», ігноруючи модель поведінки жінок. Виявлено, що в усіх конфліктних ситуаціях, що виникають в сімейному і домашньому колі, жінки проявляють більше терпимості і прагнення до компромісного примирення інтересів. У чоловіків ця тенденція виражена слабо. У конфліктах чоловіки частіше вдаються до інвективної лексики, а жінки швидше готові заплакати. Проте з часом реакція змінюється і у деяких жінок (особливо у більш досвідчених і старших за віком), проявляється та ж тенденція, що й у чоловіків до «міцних» висловлювань.

Виявлено, що жінки очікують і переживають неприємності, пов'язані з конфліктними ситуаціями, значно частіше, ніж чоловіки; останні воліють активний вплив на проблемно-конфліктні ситуації, тоді як жінки - емоційно-експресивні форми впливу; в конфліктних ситуаціях жінки середніх років і більш старшого віку частіше орієнтуються на підтримку сім'ї, а не друзів; останнє більш характерно для чоловіків і молодих жінок. В процесі конфлікту жінки частіше згадують минулі образи, «старі гріхи» і помилки, допущені в минулому. Чоловіки ж в конфліктній ситуації нечасто згадують минулі промахи, а більше дотримуються проблемами, через яку стався конфлікт.

При подоланні конфліктів у чоловіка більше виражені, ніж у жінок, суперництво і особливо компроміси, а у жінок - пристосування та співпраця. Стратегія уникнення виражена і у чоловіків і у жінок однаково. Жінки при вирішенні конфліктів більше орієнтуються на чужу думку, що пояснюється, їх більшою конформністю. Звідси, при вирішенні конфлікту з участю жінок, велика роль посередника. Тому жінки частіше звертаються за допомогою до інших людей, психологів, лікарів, психотерапевтів, намагаючись зняти психічну напругу шляхом розмови. При цьому чоловіки вибирають посередника за його діловими та статусним параметрами.

Будь гендерний конфлікт базується на статевій диференціації, існуючій в будь-якому суспільстві. Отже, в різних ситуаціях чоловіки і жінки можуть діяти по-різному. Сьогодні важливо кожній людині знати особливості поведінки в конфліктній ситуації, а також природу самого конфлікту, щоб успішно його вирішувати. Важливу роль у врегулюванні конфлікту відіграє особистість, а також особливості її поведінки в залежності від приналежності до статі.

Література

1. Клєцина И. С. Гендерная социализация : учебное пособие / Клєцина И. С. – СПб. : Питер, 1998. – 315 с.
2. Кон И. С. Половые различия и дифференциация социальных ролей / Кон И. С. – М. : Наука, 2009. – 776 с.
3. Николаева Л. А. Мужчина и женщина глазами психофизиолога / Николаева Л. А. / Под ред. Т. В. Барчуновой. – Новосибирск : Знание, 1998. – С. 62-81.
4. Таннен Д. Ты просто меня не понимаешь! / Таннен Д. – СПб.: Питер, 1996. – 320 с.

Бохонкова Юлія Олександрівна – д. психол. н., професор, завідувач кафедри психології, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Северодонецьк).

Азарова Л. Н.

АНДРОГИННОСТЬ И ГЕНДЕРНОЕ САМОСОЗНАНИЕ

Постановка проблемы. Гендерное самосознание личности рассматривается как осознание проявлений своих феминности-маскулинности, тех индивидуальных и социальных нормативных представлений о соматических, психологических и поведенческих свойствах мужчин и женщин, детерминирующих поведение, в т.ч. и профессиональное [1]. Развитие гендерного самосознания является одним из важнейших направлений в практической работе психолога. Мы предположили, что эффективным методом развития гендерного самосознания может быть работа с понятием андрогиния.

Изложение основного материала. Понятие андрогиния было введено американским психологом Сандрой Бем в 70-х годах и обозначало совмещение в индивиде макскулинных и феминных черт. Маскулинность определяется как совокупность физических качеств, моральных норм и поведенческих особенностей, присущих мужчине от рождения, это то, чем мужчина является и что, соответственно, составляет его природную сущность. Феминность – это характеристики, связанные с женским полом, или характерные формы поведения, ожидаемые от женщины в данном обществе. Традиционно феминности приписывались такие черты, как пассивность, отзывчивость, мягкость, поглощенность материнством, заботливость, эмоциональность и т.п. При характеристике маскулинности-феминности просматривается также тенденция связывать маскулинность с деятельностью, а феминность – с общением.

После своего появления, концепции андрогинии стала предметом научных дискуссий. С одной стороны, появились исследования, показывающие связь андрогинии с ситуативной гибкостью, высоким самоуважением, мотивацией к достижениям, хорошим исполнением родительской роли, то есть подтверждающие роль андрогинии в социальной адаптации. С другой, подтверждалось, что сглаживание дихотомии мужского-женского в сознании и поведении человека таит в себе угрозу утраты позитивной социальной идентичности.

В рамках практической работы по проблеме гендерного самосознания мы сочли возможным опираться на одну из ключевых идей теории С.Бем - для общества одинаково привлекательными могут быть как мужские, так и женские качества, а высокая фемининность у женщин и высокая маскулинность у мужчин вовсе не являются гарантией психического благополучия.

Основопологающими стали и идеи Карла Юнга о единстве двух противоположностей, нашедших отражение в архетипе «анима-анимус». К.Юнг показывал, что осознание мужчиной своей внутренней женственности (анимы), а женщиной – мужественности (анимуса), приводит к открытию и интеграции истинной сущности и является показателем личностного роста.

Для работы по осознанию феминности/маскулинности мы разработали упражнение, которое может проводиться на одной сессии, а может использоваться как набор самостоятельных упражнений на разных сессиях. Работа может проходить как индивидуально, так и в групповой форме.

Краткое описание. Упражнение выполняется в несколько этапов.

1 этап. Чтение фрагмента текста из работы Бердяева Н. А. «О назначении человека». Инструкция: «Перед вами маленький фрагмент из работы выдающегося русского философа XX века Николая Александровича Бердяева. Прочитайте его и попробуйте ответить на вопрос: Почему Н.Бердяев считал наличие пола потерей целостности человеческой природы?»

2 этап. Инструкция: «Николай Бердяев, описывал свой идеал андрогина, представляя его как высвобождение человека от тиранической власти пола. Идея андрогинности представлена во многих произведениях искусства различных периодов. Перед вами миниатюра из рукописи «Восходящая заря» (конец XIV – начало XV века): человеческая фигура с двумя головами (мужской и женской), четырьмя ногами и двойными признаками пола. Подобное мифическое существо, полуженщина-полумужчина, символизирующее мировую гармонию, мы видим на алхимическом символе. В нем происходит соединение противоположных принципов: мужского и женского, активного и пассивного, материального и духовного, космоса и хаоса, неба и земли. Поэтому андрогин представляет состояние совершенства, которое соответствует самой сущности Бога.

Андрогин как аллегория единства человеческой духовной сущности, слагающейся из души (anima – женское начало, Луна) и духа (animus – мужское начало, Солнце) можно видеть в работе Марка Шагала «Беременная женщина (Материнство)» (1913). Младенца в чреве матери можно считать символом космической любви, порожденным единством противоположностей. Какие чувства возникают, когда вы смотрите на эти произведения?»

3 этап. На этом этапе мы использовали упражнение Г.Тимошенко и Е. Леоненко «Мужчина и женщина», основанное на работе с телесными ощущениями [2].

4 этап. Инструкция: «Перед вами различные материалы: фольга, пластилин, цветная бумага. Выберите наиболее подходящие изобразительные средства для работы «Мужское и женское».

5 этап. Посмотрите на свою работу. Каково соотношение мужского и женского в ней? Кажется ли она вам достаточно целостной? Хочется ли вам что-то изменить в ней? Если да, сделайте это.

6 этап. Обсуждение.

Представленный вариант апробирован и показал свою эффективность в осознании целостности, основанной на единстве противоречий. Большое значение имеет 5-й этап упражнения, когда происходит непосредственное обращение к себе, к своему мужскому и своему женскому, к осознанию гармонии/дисгармонии между ними.

Рассмотрим пример представления своей творческой работы (выполнена из фольги) юношей 17 лет: «Немятая часть – это женское начало. Оно у меня гладкое, неупрямое, тихое и спокойное. Именно на нем держатся мужские. Они как бы лежат на гладких уравновешенных эмоциях. Мужские черты как бы давят на женские, но и держатся за счет этого давления. Они более грубые, мятые, их много, но база – женское. Пока я работал, я ощутил гармонию, и мне кажется, у меня хорошее сочетание».

Выводы. Прием осмысления понятия андрогиния может использоваться в работе по развитию гендерного самосознания, так как целостную личность характеризует не маскулинность или феминность, а интеграция женского стиля с мужским.

Литература

1. Чекалина А. А. Гендерная психология. – М. : Ось-89, 2009. – 263 с.
2. Тимошенко Г. В., Леоненко Е. А. Стратегии и тактики практической психотерапии / Г. В. Тимошенко, Е. А. Леоненко. – М. : Психотерапия, 2007. – 192 с.

Азарова Людмила Николаевна – к. психол. н., доцент, доцент кафедры психологии образования, Московский городской педагогический университет (г. Москва).

ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙНЯТТЯ ГЕНДЕРНИХ ОЗНАК У МОЛОДШОМУ ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

Постановка проблеми. Поняття «гендер» є похідним від поняття «статі», проте як соціокультурна категорія передбачає, що індивід не отримує її одразу після народження, а набуває в процесі включення в суспільне життя. Це зумовлює перехід досліджень із біологічного рівня на соціальний та відмову від постулату про природне призначення чоловіків і жінок, що відчутно вплинуло на уявлення про їх стосунки, еволюцію соціальних норм і призначення жінки [1]. Формування психосексуальної культури людини неможливе без виховання адекватно-позитивного сприймання власного образу. Особливо необхідним є правильне статеве виховання у дитинстві, адже саме в молодшому шкільному віці існує можливість практично необмеженого виховного впливу на особистість завдяки психологічним особливостям даного вікового етапу, що й актуалізує заявлену тему.

Викладення основного матеріалу. Сучасні дослідження стевих розрізень особистості результуються у три основні напрями: медико-біологічний, предметом вивчення якого є процес набуття статевої зрілості та фізичного росту (Г. Васильченко, А. Захаров, Д. Ісаєв, В. Каган, Д. Колесов); психологічний, де увагу зосереджено на вивченні статевої диференціації, формуванні психологічної статі, гендерної ідентичності (В. Абраменкова, В. Васютинський, Т. Говорун, О. Кікінеджи, А. Личко, В. Романова, Т. Титаренко); соціально-психологічний, який передбачає аналіз соціокультурного аспекту формування статі, значення настанов, соціальних цінностей, соціальних уявлень, питань міжстевих стосунків (Ш. Берн, Д. Ісаєв, В. Каган, Я. Коломинський, І. Кон). Гендерна ідентичність – це суб'єктивне осмислення, переживання статевої ролі, єдність статевого усвідомлення та поведінки (І. Кон, В. Васютинський, О. Кікінеджи). З розвитком концепції гендерного Я (в міру дорослішання) індивід виробляє стабільну низку стевовідповідних орієнтирів, міркувань, символів відносно себе як представника певної статі [2].

Загалом спроби пояснення системи «стать-гендер» біологічними, психологічними чи соціальними чинниками утворюють своєрідний континуум розуміння гендерної диференціації як певних відмінностей між чоловічим і жіночим набором соціальних ролей, основним фактором формування яких є гендерне виховання. Невідповідність суспільним нормам, що висуваються до гендерних ролей, та відповідним цінностям створює численні суперечності між гендерними ролями людини, її гендерною ідентичністю та

соціальними очікуваннями до стандартів гендерних ролей, що в процесі розвитку дітей зумовлює психологічні проблеми у міжособистісних стосунках.

Експериментальна робота проводилася на базі Кременчуцького ліцею № 4 з учнями других та четвертих класів, всього 84 школярі, серед них 42 хлопчики та 42 дівчинки. Блок методик діагностики включав дослідження особливостей сприймання статево-рольових ознак молодшими школярами за допомогою анкетування, методики незакінчених речень і тесту «Будинок. Дерево. Людина» [3] з наступною обробкою первинних даних за допомогою програми SPSS for Windows 13.0.

Висновки. Аналіз результатів дозволив сформулювати наступні висновки: дівчата у грі чи в буденній діяльності більше люблять прикрашати домівки, облаштовувати їх; займатися побутовими справами, шити, куховарити; вони захоплюються акторами, співаками, музикантами, романтичними кінофільмами; піклуються про своїх друзів, родичів, із задоволенням надають їм допомогу; у дівчат більше розвинена фантазія, уява, зорієнтованість на сім'ю, прагнення мати дітей та власний будинок. Хлопці більше цікавляться різноманітними технічними пристроями, машинами, механізмами, новинами спорту, спортивними кумирами; їм зауважують про нерозважливі, імпульсивні дії; разом із цим вони прагнуть до самоудосконалення, амбіційні та більш агресивні. Перспективними напрямками подальших досліджень вважаємо з'ясування психологічних особливостей статево-рольової поведінки у підлітковому віці та розробку тренінгової програми гендерної ідентичності.

Література

1. Агеева В. П. Основи теорії гендеру : навч. посібник / В. П. Агеева, В. В. Ближнюк, П. П. Горностай. – К. : «К. І. С.», 2004. – 536 с.
2. Говорун Т. В. Соціалізація статі як фактор розвитку Я-концепції : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна і вікова психологія» / Говорун Тамара Василівна. – К., 2002. – 27 с.
3. Шапарь В.Б. Практическая психология. Инструментарий / В.Б. Шапарь, А.В. Тимченко, В. Н. Швыдченко. – Ростов-на-Дону : Изд-во «Феникс», 2002. – 688 с.

Білоус Руслана Миколаївна – к. психол. н., доцент, завідувач кафедри психології, педагогіки та філософії, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського (м. Кременчук).

ВИКОРИСТАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЖІНОК В УПРАВЛІННІ

Постановка проблеми. Окрім економічної нерівності, крайнім виявом якої є бідність, іншою суттєвою перешкодою на шляху розвитку людства є нерівність гендерна. Нині вона притаманна всім суспільствам, незалежно від політичного устрою та рівня соціально-економічного розвитку, виявляється вона в неоднакових можливостях жінок і чоловіків щодо структур влади, сфери освіти та зайнятості, доходу та власності. Гендерна рівність та участь у політичному житті є засадничими складовими сучасного демократичного управління. Відповідно до міжнародних стандартів, чоловіки і жінки мають рівні права на повноцінну участь у всіх аспектах політичного процесу. Однак, на практиці, жінкам набагато важче повною мірою скористатися цими правами. Політика стає все більш поширеною професією і важливим видом діяльності, яка залучає все більшу кількість людей до свого кола. Природно, що жінки обирають політичну діяльність, оскільки вони мають відповідну освіту, знання, амбіції, бажання реалізувати свої можливості в складному політичному просторі.

Викладення основного матеріалу. Світ змінився, у багатьох галузях жорстке ієрархічне управління виявляється менш ефективним, порівняно з керуванням, побудованим на впливі, переконанні і мотивації. На відміну від чоловіків-керівників, які намагаються будь-яку структуру вибудувати у вигляді вертикальної владної піраміди, жінки віддають перевагу більш тонким інструментам управління, які побудовані на увазі до особистості. Іншими словами, в термінах соціології, жінки керують за допомогою інструментів впливу, заснованих на горизонтальних зв'язках (переконанні і мотивації), а чоловіки – на основі інструментів влади (примусу і ієрархії). Саме тому, хлопчики постійно змагаються, а дівчатка домовляються, намагаються вирішити завдання, мотивуючи виконавців на особистісному рівні.

Жінка володіє більшою контактністю і практичністю мислення. Якщо чоловік схильний будувати довгострокові плани, розраховувати на довгострокову перспективу, то жінка, віддає перевагу конкретно гарантованому результату, «тут і зараз». Жінка краще за чоловіка контролює свої і чужі помилки, вона, як правило, краще формулює свої думки і виражає ідеї. Помічено, що вона менше, ніж чоловік реагує на залицяння і сексуальні домагання в ділових відносинах. Вона чітко розрізняє справу і розваги.

Водночас, у розумінні особливостей реалізації управлінських функцій жінками-керівниками залишаються ще неподоланими статево-рольові сте-

реотипи (переконання про схильність жінок до виконавчої, а не до творчої роботи, відсутність у них необхідних для ефективної управлінської діяльності якостей, залежність від групи). Жінка-політик усвідомлено ототожнює себе з інтересами, які і традиційно, і по життю прийнято вважати специфічними «жіночими інтересами» або, принаймні, більш близькими, зрозумілими й нагальними для жінок.

Жінка-лідер – це поєднання якостей, які злилися воедино в потрібний і сприятливий момент для розкриття особистості. Ці складові створюють такий «коктейль» особистості, в якому необхідний саме жіночий склад розуму, тобто мудрість, яка дозволяє нестандартно мислити і спонукає до творчості.

Західноєвропейські жінки, наприклад, частіше за чоловіків працюють учителями, бібліотекарями, медичними сестрами, виконують рутинну, монотонну роботу в офісі, магазині. Кваліфікована юридична чи медична праця асоціюється з чоловіками. Навіть якщо чоловіки й жінки посідають однакові посади та відіграють однакові ролі в організації, вони все-таки мають різні обов'язки і виконують різні завдання. Дуже небагато працівників хочуть працювати під керівництвом жінки. Хоча їй властива охайність, уважність, деталізація обов'язків, однак не достатньо виражена ділова спрямованість, переважають орієнтація на сім'ю, неформальні відносини, підвищена емоційна чутливість. Жінки, порівняно з чоловіками, хворобливіше переживають помилки і критичні зауваження, гостріше реагують на неповагу до себе вищого керівництва, постійно потребують оцінювання своєї праці, менш схильні до ризику. Попри те, як засвідчили дослідження німецьких і британських учених, організації, якими керують жінки, стабільніші, а очолювані чоловіками фірми постійно супроводжують труднощі. Чоловіків більше приваблює абстрактна, престижна робота (постановка завдань, програмування основних процесів), а рутинну роботу (написання програм) вони перекладають на жінок.

Висновки. Завдання політика, насамперед, полягає у публічному представленні та захисті інтересів своїх виборців, певних регіональних, етнічних, релігійних або соціально-демографічних груп. Низьке представництво і незначна участь жінок у політичних процесах і процесах ухвалення рішень є серйозним викликом демократії, оскільки понад 50% громадян де факто усунуто від участі у державному управлінні. Відповідно, інтереси цих громадян, у цьому разі – жінок, не враховано під час ухвалення державних рішень. Вочевидь, низка проблем, що нині гостро стоять в Україні, як то — подолання бідності, бездоглядність дітей, проблеми охорони здоров'я та освіти – не вирішуються ефективно, бо нині перебувають на нижчому рівні піраміди інтересів чоловіків-політиків.

Література

1. Айвазова С. І. Жінки в суспільстві / С. І. Айвазова. – К. : Основа, 1998. – 124 с.
2. Михайлинина Г. И. Управление персоналом / Г. И. Михайлинина. – М. : ИТК «Дашков и К», 2007. – 193 с.
3. Омелян І. П. Гендер у політиці – історія боротьби за політичні права жінок / І. П. Омелян. – К. : Просвіта, 2010. – 210 с.
4. Саєнко Ю. С. Гендерні стереотипи та ставлення громадськості до гендерних проблем в українському суспільстві / Ю. С. Саєнко. – К. : Програма розвитку ООН, Центр соціальних експертиз Інституту соціології НАН України, 2007. – С. 42-43.
5. Шипунов В. Г. Основы управленческой деятельности: социальная психология, менеджмент: учебник / В. Г. Шипунов, Е. М. Кишкель. – М. : Высшая школа, 2004. – 171 с.

Бихалова Юлія Сергіївна – студентка спеціальності «Психологія», група ФЛз-141м, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Сєверодонецьк).

Науковий керівник: к. психол. н., доцент, доцент кафедри психології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля **Літвінова О. В.**

Боярин Л. В.

ПРОБЛЕМА ОВОЛОДІННЯ ГЕНДЕРНИМИ РОЛЯМИ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Поділ людства на чоловіків і жінок визначається сприйняттям відмінностей, характерних для психіки і поведінки людини. Значна кількість науковців вважає, що ці відмінності пов'язані з генетичними, анатомічними і фізіологічними особливостями чоловічого і жіночого організму. Ідея протилежності чоловічого і жіночого начал зустрічається в міфах і традиціях. Вона також закріплена в різноманітних соціальних інститутах (таких як сім'я, армія, освітньо-виховні установи, органи правосуддя та інше). Але факт тілесної відмінності чоловіків і жінок ще не говорить про те, що саме звідси походять всі спостережувані особливості обох статей. Адже крім конституційного аспекту ці відмінності мають і соціокультурний контекст: вони відображають те, що в даний час і в даному суспільстві вважається властивим чоловікові, а що – жінці. Крім того, існує точка зору, згідно з якою наше сприйняття біологічних відмінностей між статями теж визначається культурними факторами.

Питання розвитку психологічної статі у вітчизняній науці відображені у працях В. В. Авраменкової, Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді. Міжстатеві стосунки висвітлено у роботах В.Є. Каган, Я.Л. Коломінського, Л. І. Мороз. У дослідженнях Ю. Е. Альшиної, В. О. Васютинського, А. С. Воловича, Т. С. Гурлевої, І. В. Романова, В. Г. Романової вивчались проблеми гендерної ідентичності підлітків.

Гендер – це специфічний набір культурних характеристик, які визначають соціальну поведінку жінок і чоловіків, їх взаємини між собою. Гендер, таким чином, має стосунок не просто до жінок або чоловіків, а до відносин між ними і до способу соціального конструювання цих відносин, тобто до того, як суспільство «вибудовує» ці відносини і взаємодію статей в соціумі. Подібно концепціям про класи, раси і етнічності, поняття «гендер» є аналітичним інструментом для розуміння соціальних процесів.

Кожний індивід розвивається як представник конкретної статі. З'явившись на світ дівчинкою або хлопчиком, дитина в процесі соціалізації за своє комплекс норм, правил, моделей поведінки, які наближають її до прийнятих в даному суспільстві зразкам фемінності або маскулінності, сприяють формуванню відповідних якостей особистості. Таким чином, дитина здобуває гендерні характеристики. Підлітковий вік – віковий період, коли актуалізуються гендерні проблеми. Зміна тіла підлітка, поява в нього вторинних статевих ознак і еротичних переживань сприяють формуванню статевої ідентичності дорослої людини, у якій відповідність загальноприйнятим зразкам маскулінності чи фемінності відіграє провідну роль [3].

Підвищений інтерес підлітка до змін, що відбуваються в його організмі в процесі статевого дозрівання, якісно міняє систему його взаємин з оточуючими людьми, тобто у результаті статевого дозрівання розширюється сфера сексуальних переживань, виникає підвищений інтерес хлопчиків і дівчаток один до одного. Я-образ чоловік/жінка (який(а) повинен (повинна) подобатися представникам протилежної статі) посилено формується та конструюється підлітком під впливом різних факторів і як результат – міцно вбудовується в загальну Я-концепцію.

На думку І. С. Кона неможливо звести соціальні взаємини статей до єдиної системи детермінант. Відповідно до статевого символізму стародавніх міфів чоловіча стать втілює відновлення й мінливість, а жіноча – збереження й стійкість. У багатьох древніх міфах, чоловік виступає як носій активного, соціально-творчого початку, а жінка – як пасивно-природня сила.

Родині статево-рольові зразки жорстко фіксуються стереотипами чоловічої й жіночої поведінки й, на думку науковців, нормативним є те, що реальна поведінка особистості повинна відповідати стереотипу.

Надзвичайно важливим у формуванні гендерної ідентичності підлітків є вплив однолітків. Як відзначає Е. Ренолд, для всіх дітей підліткового віку

стає значимим їхня популярність серед протилежної статі [1; 3]. Це змушує підлітків піклуватися про відповідність своєї поведінки й зовнішнього вигляду нормам, що існують у суспільстві.

Маскулінна гендерна роль приписує чоловікам бути домінантними, агресивними, орієнтованими на кар'єру, більш успішними в технічних науках. Від чоловіків також очікують, що вони тамуватимуть, стримуватимуть свої емоції й почуття. Жінки, навпаки, мають бути слабкими, залежними, м'якими, успішнішими в гуманітарних науках, а також більш емоційними. Вважається, що жінки прагнуть до створення сім'ї та обмежуватися домогосподарством і піклуванням про батьківщину [2].

Отже, гендерна ідентичність підлітка та оволодіння ним гендерної ролі є психологічним механізмом усвідомлення гендерних ролей. Звідси маскулінність і фемінність виступають як провідні елементи (параметри) гендерної ідентичності особистості.

Література

1. Радина Н. К. Перешенкова Е.Ю. Возрастные и социокультурные аспекты гендерной социализации подростков // Вопросы психологии – 2006.- №5- С. 49-59.
2. Рымарев Ю. Личностные особенности подростков с различной гендерной идентичностью: автореферат. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01/ Кубанский гос. ун-т. – К., 2006.- 22 с.
3. http://hist.km.ua/uploads/file/visnik/2010_2/10snvrpv.pdf.

Боярин Лілія Володимирівна – викладач кафедри педагогіки, психології та теорії управління освітою, Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області.

Васюк А. А.

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВИХ ЯКОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ СПІВРОБІТНИКА ОВС УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Традиційно вимоги до наявності необхідних професійно важливих якостей (ПВЯ) для професій системи ОВС не диференціюють розбіжностей так званих «чоловічих» та «жіночих» соціальних ролей. Всі нормативні документи, регламентуючі діяльність міліції, у тому

числі й функціональні обов'язки для тієї чи іншої структури (кадри, слідче відділення, карний розшук тощо), дозволяють відтворити певний збірний образ міліціонера, який представляє собою особливий «безстатевий» вид особистості. У даному випадку мається на увазі той факт, що незалежно від статевої приналежності особистість, яка відноситься до структури ОВС, перш за все, є міліціонером, першорядним обов'язком якого є беззаперечне виконання всіх приписів, передбачених законодавством України.

Між тим, по-перше, незважаючи на стереотипне сприйняття професії міліціонера як «чоловічої» та умовно заданий у нормативних документах «нейтральний» відносно до статі образ професіонала, сама діяльність у рамках даної професії передбачає також наявність традиційно «жіночих» якостей (нижче, в основному тексті, наводиться відповідний аналіз). По друге, система ОВС на сьогодні становиться все більш відкритою у професійному плані й для жінок. У результаті, при всій теоретично заданій «нейтральності» професії у реальних умовах служби доводиться у більшій або меншій мірі враховувати відмінності статей та соціальні стереотипи по відношенню до гендерних ролей.

Отже, доцільним й необхідним у сучасних умовах модернізації суспільства стає вивчення гендерних аспектів професійної діяльності співробітників ОВС у такій суспільно орієнтованій галузі, як служба у міліції.

Викладення основного матеріалу. На сучасному етапі вивчення специфіки особистості співробітника ОВС були виявлені такі напрямки досліджень: визначення організаційно-методичних та психологічних принципів вдосконалення діяльності співробітників експертно-криміналістичних підрозділів МВС України (Ю.П. Тимошенко); виявлення психологічних проблем у сімейно-побутовій сфері співробітників міліції та організація роботи по психологічній профілактиці сімейних конфліктів та визначенню умов оптимізації взаємовідносин членів сімей співробітників міліції (О.Ю. Сидоренко); аналіз іміджу співробітників міліції у контексті проблеми правової свідомості (І.В. Воробйова); розгляд проблеми готовності співробітників міліції до професійного спілкування у екстремальних умовах на прикладі перемов (І.О. Дубова); вивчення особливостей підготовки дільничних інспекторів міліції з профілактики насилля у сім'ї, розробка відповідних методик (В.Є. Бондар); теоретичний та експериментальний аналіз психологічних детермінант соціально-психологічного клімату у колективах співробітників міліції (О.В. Волошина); дослідження практичних мір попереджень замахів на життя та здоров'я співробітників міліції на підставі аналізу криміналістичних характеристик, причин та умов скоєння злочинів такого роду (Л.В. Терещенко); визначення методичних підходів до психологічного вивчення професійної деформації Державної служби охорони, її професіографічний аналіз (О.М. Кретчак) тощо.

У результаті вивчення основних положень вищенаведених досліджень, було встановлено, що гендерний компонент особистості співробітника ОВС у сучасних дослідженнях не висвітлюється.

Професія міліціонера як одна з провідних видів діяльності, яка складає базову основу держави та як професія, що забезпечує кадрами, які опікують права та свободи кожного громадянина України, потребує від особистості співробітника певної еталонної поведінки, мислення, стиля спілкування. Однак, зважаючи на те, що склад співробітників відтворюється за рахунок притоку всіх соціальних груп суспільства, що приходять у дану структуру зі сподіваннями реалізувати власні уявлення та ціннісні орієнтації відносно обраної професії, з'єднати власні інтереси з державними [1, с. 29-30], ускладнюється процес як професійної, так і особистісної ідентифікації молодих спеціалістів –міліціонерів. Обумовлюється це тим, що особистість, яка сформувалась у різноманітних сферах соціуму та має вже певний набір особистісних якостей та життєвих настанов, опиняється у складних умовах тотального контролю, певних обмежень, вимог та приписів. Часто вибір професії міліціонера обумовлений її престижем; при цьому багато молодих осіб не мають чіткого уявлення про всі «підводні камені» даного роду діяльності. Беззаперечним є й фактор впливу цієї «сильної» професії на особистість, оскільки зважаючи на специфіку діяльності у тому чи іншому підрозділі міліції завжди присутній ризик виникнення професійної деформації різного ступеня, що безумовно впливає на систему служби.

Відносячись, згідно з класифікацією Є.О. Клімова [3, с. 29], до професії категорії «людина-людина», професія міліціонера вимагає від особистості відповідності таким ПВЯ: емоційна стійкість, товариськість, комунікативні й організаторські здібності, стійкість та розподілення уваги, доброзичливість, справедливість, вміння володіти собою, емпатія, рефлексія [3, с. 37]. Наведені якості узгоджуються з основними завданнями міліції, що регламентуються розд. І. ст. 2 Закону України «Про міліцію» [9]:

Іншими словами, діяльність співробітників ОВС можна охарактеризувати такими положеннями, що наведені О.М. Столяренко:

- 1) дана діяльність є різновидом держави;
- 2) будується на принципах законності, гуманізму, поваги прав людини та гласності;
- 3) проходить в умовах конспірації та необхідності збереження її співробітниками службової таємниці;
- 4) характеризується екстремальністю, пов'язаною з наявністю різноманітних стрес-факторів (підвищена відповідальність, небезпека для здоров'я) та психічними перевантаженнями на роботі.

Згідно з «Положенням про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ» [7], придатною до служби в органах внутрішніх справ є особа, що відповідає таким основним умовам:

1) на службу в органи внутрішніх справ приймаються на добровільних засадах особи, які досягли 18-річного віку, здатні за особистими якостями, освітою і станом здоров'я виконувати покладені на них обов'язки (розд. I. п. 3);

2) рядовий і молодший начальницький склад органів внутрішніх справ комплектується на договірних засадах особами чоловічої статі, які пройшли дійсну військову службу, іншими особами, які перебувають в запасі Збройних Сил України (крім офіцерів запасу), а в необхідних випадках і жінками (розд. I. п. 4).

На підставі наведених вище положень можемо резюмувати, що пріоритетною та стереотипною для служби в міліції є чоловіча стать (і саме такою є гендерна політика держави).

Однак, вивчивши перелік обов'язків осіб рядового і начальницького складу, наведений у розд. II. ст. 7. Закону України «Про дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України» [5], нами були виявлені деякі протиріччя вимог до співробітників ОВС у гендерному аспекті.

Заявлені гендерні соціальні ролі, що були виявлені під час аналізу нормативних документів [5], представлені на підставі вивчення роботи Т. Бендас [2], можемо зробити висновок, що з усіх обов'язків для осіб рядового і начальницького складу чотири співпадають з маскулініними характеристиками, чотири – з фемінініними, дві – одночасно з тими й іншими та дві є нейтральними. Спостерігаємо таке: всередині стереотипно «чоловічої» професії, серед вимог які до неї висуваються, проявляється зміщення маскулініних та фемінініних характеристик.

Висновки. У результаті проведеного теоретичного дослідження формулюється таке припущення. У виявленому зміщенні міститься певне психологічне протиріччя, яке відноситься до ідентифікації особистості співробітника ОВС: необхідний розвиток професійно важливих якостей актуалізує одночасно маскулініні й фемінініні характеристики; подібне положення, певно, повинно викликати труднощі і професійної, і особистісної ідентифікації.

Перспективи подальшого дослідження: перевірка сформульованого у даній роботі припущення: емпіричне спостереження психологічних гендерних особливостей особистості співробітника ОВС у процесі виконання професійної діяльності та співставлення з результатами наведеного в даній роботі аналізу; компаративне дослідження особливостей ідентифікації співробітників ОВС чоловічої та жіночої статі.

Література

1. Бандурка А. М. Психология управления [Текст] / А. М. Бандурка, С. П. Бочарова, Е. В. Землянская. – Харьков : ООО «Фортуна-пресс», 1998. – 464 с.
2. Бендас Т. В. Гендерная психология [Текст] / Т. В. Бендас. – СПб. : Питер, 2006. – 431 с.
3. Волков Б. С. Основы профессиональной ориентации : учеб. пособие для вузов [Текст] / Б. С. Волков. – М. : Академический Проект, 2007. – 333 с.
4. Ганич Д. И. Русско-украинский и украинско-русский словарь [Текст] / Д. И. Ганич, И. С. Олейник. – К. : Политиздат Украины, 1990. – 560 с.
5. Закон України «Про Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України» [Електронний ресурс]; <http://zakon2.rada.gov.ua>
6. Закон України «Про міліцію» [Електронний ресурс]; <http://zakon2.rada.gov.ua>
7. Положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ [Електронний ресурс]; <http://zakon2.rada.gov.ua>
8. Літвінова О. В. Гендерна психологія : [навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів] / О. В. Літвінова. – Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2010. – 236 с.

Васюк Андрій Андрійович – аспірант кафедри психології, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Северодонецьк).

Науковий керівник: к.психол.н., доцент, доцент кафедри психології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля **О. Г. Лосієвська**.

Ващенко І. В., Бовть О. Б.

ІСТОРИКО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИСТІСНОЇ ВІКТИМНОСТІ

Постановка проблеми. Дослідження особистості постраждалого має суттєве значення не лише для класифікації видів злочинів, а й для їх вивчення та попередження. У цьому контексті поряд із дослідженням індивідуальних якостей особистості злочинця необхідно належну увагу приділяти вивченню особистості жертви, що складає предмет віктимології. Жертвою злочину може стати кожен, водночас ступень вірогідності постраждати у всіх різних й залежить від рівня особистісної віктимності людини.

Викладення основного матеріалу. Віктимність (віктимогенність) – підвищена здатність людини (групи людей) в силу соціальної ролі, духовних, фізичних та індивідуально-психологічних якостей за певних об'єктивних обставин стати постражданим. Варто зауважити, що особистісна віктимність не може бути нульовою й кожен індивід у різній мірі є віктимним.

Сьогодні віктимологією накопичений величезний арсенал знань про індивідуально-особистісні та соціально-психологічні властивості жертв. Для вивчення причин злочинів різних типів проводились спеціалізовані кримінологічні дослідження (Ю. Антонян, С. Бородін, В. Гульдман, М. Дубінін, І. Карпець, Н. Кузнецова, Г. Міньковський, К. Уеда, Ю. Харибін, О. Шаваєв, Г. Шнайдер та ін.). Окремі питання особистісної віктимності вивчались переважно в рамках кримінології та кримінальної психології (Ю. Антонян, В. Васильєв, М. Вольфган, Г. Долгова, Г. Еленберг, М. Єнікєєв, В. Мінська, Д. Рівман, А. Сахаров, А. Яковлев та ін.). Проте історико-психологічний аналіз вивчення особистісної віктимності залишається не виправдано недостатнім, водночас розширення цього напрямку наукових розвідок дозволить суттєво збагатити віктимологічний доробок.

Необхідно зауважити, що з давніх часів особистісні властивості жертви пригортали увагу філософів, юристів, художників, письменників. Доказами тому є джерела римського права, давньогрецька міфологія, багатий спадок класиків світової літератури. У стародавніх релігійних пам'ятках, легендах, міфах можна знайти соціально-психологічні ознаки особистісної віктимності персонажів. Так, у трагедії Софокла «Цар Едіп» знаходимо описання проявів особистісної віктимності Фіва Едіпа, що відомі в сучасній психології як «комплекс Едіпа» або «Едіпова вина». Дещо інші віктимогенні якості особистості описані у біблійському сюжеті про Самсона, поведінка якого вирізняється не виправданою самовпевненістю, агресивністю, некритичністю, переоцінкою своїх сил та можливостей, що пізніше у науковій літературі дістала назву «комплекс Самсона». Відомий також «комплекс Авеля» за імям персонажу, що характеризується некритичним сприйняттям конфліктної ситуації, легковажним ставленням до небезпеки, яка загрожує його життю, виявами почуття власної вини, відсутністю опору тощо.

Починаючи із середніх віків тема аналізу характеристик особистісної віктимності жертв все частіше згадується в художній літературі, зокрема у творах Данієля Дефо, Томаса Кінсея, Леонарда Франка, Франца Ферфеля, Федора Достоєвського, Антона Чехова, Теодора Драйзера та інших письменників. Яскравими прикладами є твори Ф.М. Достоєвського «Брати Карамазови», «Злочин і покарання». Наприкінці XIX – початку XX ст. тема жертви досліджувалась у працях фахівців психології, а також кримінології, криміналістики, кримінально-виконавчого права тощо. Першими дослідниками віктимологічної тематики стали А. Фейєрбах з його книгою «Документальне викладення знаменитих злочинів», а також Ф.Т. Джас – автор дослідження «Вбивство та його мотиви». Описуючи випадок одного із вбивств, А. Фейєрбах зазначає, що постраждалий від цього злочину сам був причиною всього, що з ним сталося, і йому належить велика частина відповідальності за власне вбивство.

Висновки. Історико-психологічні дослідження надають можливість вивчати як окремі віктимогенні ознаки особистості постраждалих, так і симптомокомплекси індивідуально-психологічних властивостей жертв з метою виявлення соціально-перцептивних, психологічних, ситуативних та інших чинників особистісної віктимності. Систематизація отриманих даних дозволяє в подальшому використовувати отримані знання для профілактики злочинів.

Ващенко Ірина Володимирівна – д. психол. н., професор, професор кафедри загальної психології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка (м. Київ).

Бовть Оксана Борисівна – к. психол. н., доцент, доцент кафедри загальної психології, Севастопольський міський гуманітарний університет (м. Севастополь).

Вінс В. А.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ДЕПРИВОВАНИХ ПІДЛІТКІВ

Постановка проблеми. У сучасних психолого-педагогічних дослідженнях дедалі частіше розглядається процес формування особистості як представника певної статі, як носія деяких вихідних якостей, що визначають зміст поведінки індивіда як чоловіка або жінки. Відсутність у вихованців інтернатних закладів адекватних зразків для наслідування статевої поведінки призводить до формування у них сплутаної, невизначеної гендерної ідентичності. При цьому, якщо моделі поведінки (перш за все професійної) чоловіків і жінок вихованці ще можуть знайти, спостерігаючи за поведінкою дорослих, що їх оточують, то зразки реальної поведінки чоловіка та дружини, матері та батька їм просто немає звідки взяти.

Ціла плеяда вчених займається вивченням питання усвідомлення себе підлітками у якості представника чоловічої та жіночої статі у контексті соціальних установок в українській психологічній науці. Серед них В. Авраменкова, В. Васютинський, К. Веселовська, Т. Говорун, П. Горностаї, О. Здравомислова, О. Кікінежді, І. Клещина, І. Кон, А. Кочарян, А. Лічко, І. Малкіна-Пих, А. Темкіна, Т. Титаренко, Т. Юферєва та ін. Ними було запропоновано цілі комплекси вправ та заходів по корекції означеного психологічного утворення особистості підліткового віку. Проте зали-

шається невирішеним питання вибору таких методів у процесі роботи з вихованцем школи-інтернату.

Викладення основного матеріалу. Узагальнення досліджень зарубіжних, російських, та українських вчених дозволяє вкотре переконатися, що підлітковий період має вирішальне значення в розвитку гендерної ідентичності особистості, суб'єктивного «Я», накладаючи відбиток на подальший спосіб життя. Адже здійснений в підлітковому віці вибір відповідної гендерної поведінки буде визначати в подальшому успішність життєдіяльності особистості в цілому (В. Авраменкова, В. Васютинський, Т. Говорун, І. Малкіна-Пих, Т. Титаренко, О. Кікінежді, Т. Юферева та ін.).

Соціальне середовище суттєво впливає на структуру гендерної ідентичності особистості своєю складністю й мінливістю. Чим більша кількість соціально-психологічних чинників діє на неї й чим частіше вони змінюються, тим складнішою має бути структура для того, щоб забезпечити кращі адаптаційні можливості особистості [1; 3]. Цілком зрозуміло, що школам-інтернатам притаманний статичний характер зовнішнього середовища і тому структура гендерної ідентичності підлітків у цих умовах має малу гнучкість, що зумовлює труднощі наслідування ними адекватних зразків гендерних ролей та набуття статево-відповідних знань, умінь та навичок [2].

Ґрунтовний аналіз результатів досліджень цілого ряду вчених з питань розвитку гендерної ідентичності особистості дозволив Яндровій Ю.В. визначити *соціальні та психологічні чинники* становлення цього психологічного утворення у дівчат-підлітків, що виховуються в умовах шкіл-інтернатів. Так, серед *соціальних чинників*, що впливають на становлення гендерної ідентичності деприваних дівчат-підлітків, на її думку є:

- тривала соціальна ізоляція;
- звужений оточуючий простір, обмежене коло спілкування, переважно жіноче виховне середовище;
- відсутність родинних зв'язків, сімейно-побутових стосунків, в яких є гендерні моделі поведінки жінок і чоловіків;
- звужене коло прикладів для наслідування гендерних ролей;
- відсутність родинної та моральної підтримки після закінчення закладу.

Психологічними чинниками в таких умовах виступають наступні:

- нерозвинута «базова довіра до світу», депривація сімейної взаємодії;
- нестача любові, ласки, уваги, опосередковані уявлення про модель сім'ї, відсутність безпосереднього духовного зразка в образі батька або матері;
- труднощі із засвоєнням соціальних ролей, залежність від мікросередовища, в якому виховувалися;

- закомплексованість, конформність, інфантильно-утриманська позиція, що блокують прояв потенційних можливостей;
- дифузне і розмите уявлення про власний образ «Я»;
- неадекватність вибору паттернів поведінки [3].

Як бачимо, виокремити дію окремої групи чинників на генезу гендерної ідентичності чи її структурних компонентів було для автора досить складним процесом. Адже, поряд із субкультурою ровесників на формування гендерної ідентичності в підлітковому віці, як доводить дослідниця, впливають ще анатомо-фізіологічні особливості, індивідуальний життєвий досвід особистості, гендерні моделі поведінки молоді, сімейні установки та стереотипи, ритуали і правила комунікації з представниками різних соціальних груп, спілкування в соціальних мережах Internet.

Висновки. Незважаючи на результати численних зарубіжних і вітчизняних психологічних досліджень гендерного розвитку представників обох статей, залишаються недостатньо з'ясованими питання становлення гендерної ідентичності підлітків в умовах сімейної депривації, а також критерії розвитку гендерної ідентичності особистості підліткового віку. Ретельний аналіз наукових позицій вчених дозволяє стверджувати, що виховне середовище школи-інтернату не дає можливості повноцінно розвиватись підлітку, особливо сприймати адекватні зразки для наслідування гендерних ролей та набуття статево-відповідних знань, умінь й навичок.

Література

1. Клещина И. С. От психологии пола - к гендерным исследованиям в психологии / И. С. Клещина // Вопросы психологии. - 2003. - №1. - С. 61-78.
2. Сергиенко Е. А., Пугачева А. Н. Представления о гендерной роли у девушек, выросших в семье и в детском доме / Е. А. Сергиенко, А. Н. Пугачева // Мир детства. – 2002. – № 3. – С. 40-47.
3. Яндрова Ю. В. Соціально-психологічні чинники розвитку гендерної ідентичності дівчат-підлітків в умовах сім'ї та в умовах шкіл-інтернатів / Ю. В. Яндрова // Проблеми сучасної психології: зб. наук. праць Кам'янець-Подільського нац. ун-та ім. І.Огієнка, Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / За ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. – Вип. 9. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2010. – С. 807-816.

Вінс Вікторія Анатоліївна – к. психол. н., доцент кафедри практичної психології, ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-НОРМАТИВНИХ УЯВЛЕНЬ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ГЕНДЕРНОМУ ВИМІРІ

Постановка проблеми. Останнього часу в Україні відбуваються епохальні зміни, від яких істотно залежать не тільки перетворення якісного змісту її соціально-економічного, правового, політичного, культурного буття, а й власно, самого існування як частини європейської та світової цивілізації. З огляду на останнє артикульованою постає проблема соціальних уявлень українських громадян про соціально-нормативні координати життєдіяльності у визначеному соціальному просторі існування. Але, на сьогодні, найбільш акцентованою є проблема формування соціально-нормативних уявлень школярів, від вирішення якої значною мірою й залежить майбутнє української держави.

Важливим є й питання гендерної ідентифікації у формуванні соціальних уявлень школярів про соціально-нормативну активність особистості. Юнаки та дівчата певною мірою відрізняються у сприйнятті таких аспектів соціального існування, що підтверджується кількісними відмінностями на рівні девіантних і делінквентних проявів. Отже, виявлення релевантних чинників, умов і механізмів у процесі формування уявлень старшокласників відносно соціально-нормативних аспектів їхнього існування й складає головне завдання нашого дослідження.

Викладення основного матеріалу. З моменту визначення С. Московичі соціальних уявлень, як набору понять, переконань та пояснень, які виникають у повсякденному житті індивіда на підставі міжособистісних комунікацій, відбулося значне поглиблення цієї дефініції та її змістовного представлення. Так, Д. Жоделе під соціальними уявленнями розуміє специфічну форму знання, що зв'язує суб'єкт із об'єктом. Ж.-К. Абрік пропонує соціальні уявлення розглядати у якості функціонального бачення світу, яке дозволяє індивіду або групам розуміти реальність через власну систему ставлення, адаптуватися до неї та визначати своє місце в ній. Російська вчена К. А. Абульханова соціальні уявлення ототожнює з процедурами соціального мислення, а І. В. Маркова розглядає їх у якості складних і цілісних проявів, які включають в себе цінності, емоції та ставлення.

Слід зазначити, що останнього часу проблема соціальних уявлень прискіпливо розглядається науковцями різних психологічних напрямків, у тому числі з юридичної (І. А. Дідук, Т. С. Панченко), політичної (Н. М. Дембіцька, І. В. Жадан), педагогічної та вікової (О. І. Руденюк,

О. В. Скібіна), етнічної психології (А. Л. Вакуленко, О. М. Васильченко) тощо. На підставі проведених теоретичних та емпіричних студій дослідники визначили широкий спектр соціальних уявлень представників різних соціальних груп про певні соціальні феномени та особливості розвитку соціального мислення індивідів.

У розгляді особливостей формування соціально-нормативних уявлень особистості ми виходимо з положення С. Московичі про те, що соціальні уявлення проявляються в розумінні переважною більшістю індивідів здорового глузду, відповідного ставлення їх до існуючої реальності, а також змістовних аспектів їхнього мислення. Тобто соціально-нормативне в уявленні індивіда є відображенням того, що дає йому можливість відчувати себе у безпеці (задовольняти потребу у безпеці) у певному соціальному середовищі або просторі. Розуміння цього формує внутрішнє відчуття впевненості індивіда в тому, що він діє у відповідності до здорового глузду та є безпечним для оточуючих. Такі соціальні уявлення пояснюють необхідність діяти індивіду або соціальним групам в межах соціально-нормативного континууму, що сприяє їхній кооперації з іншими, спільному існуванню та розвитку.

Отже соціально-нормативні уявлення виявляються різновидом практичного мислення, що спрямоване на спілкування, на розуміння та опанування соціальної дійсності, матеріального та духовного розвитку індивідів. При цьому соціальне маркування змісту або процесів репрезентації соціально-нормативного слід співвідносити з умовами та контекстами, у яких виникають відповідні уявлення, з межами комунікаційного простору, а також з функціями, які слугують для просоціальної взаємодії індивідів один з іншим і соціальними групами.

Розгляд зазначеної проблеми у групах юнаків і дівчат, що навчаються у загальноосвітніх навчальних закладах виявляє певну специфіку, яка, перш за все, полягає в психологічних особливостях їхнього вікового розвитку. Проте, важливими виявляються й умови, за яких старшокласники інтерналізують соціально-нормативні конструкти, що стають основою їхніх уявлень про доречне, суспільно корисне та очікуване.

В емпіричних студіях, проведених в групах юнаків і дівчат, нами були з'ясовані розбіжності щодо уявлень про соціально-нормативну активність особистості в сучасних умовах. Юнаки вважають її проявами дисципліни та контролю, а дівчата – виховання, чесності, порядності та людяності. Тобто, різниця між ними вбачається в розумінні діяти у відповідності до певних правил та контролю (переважна більшість юнаків) та діями за ради суспільства та інших людей (дівчата). Мікросемантичний аналіз оповідей випробуваних засвідчив схильність юнаків до екстернального розуміння соціально-нормативної активності, в той час, як у дівчат, превалювало інтернальне її розуміння.

Причинами таких розбіжностей ми вважаємо вплив чинників та умов, у яких сьогодні відбувається формування соціально-нормативних уявлень старших школярів. По-перше, це орієнтація юнаків, здебільшого, на зовнішні стимули оцінки власної персони (мужній, витриманий, стійкий), а дівчат, переважно, на внутрішні (у мене гарне обличчя, фігура, голос, погляд тощо). По-друге, жорсткі умови соціальної реальності змушують юнаків відчувати потребу захисту інших, а дівчат – шукати захисту у інших. Потретьє, як встановлено чисельними дослідженнями, дівчата мають більш гостру потребу підкорятися існуючим правилам і традиціям, ніж юнаки.

Висновок. Процес формування соціально-нормативних уявлень юнаків і дівчат, які навчаються у загальноосвітніх школах має певні труднощі, що викликані обставинами сучасного існування, а на гендерному рівні – існуючими визначальними розбіжностями, що зумовлені їхніми екстернально-інтернальними проявами. Юнаки формують уявлення про соціально-нормативні конструкти переважно у екстернальній площині, а дівчата, здебільшого – інтернальній.

З метою поглиблення зазначених констатацій, перспективами подальших наукових пошуків стане емпіричне вивчення як локусу контролю вивчених, так й їхніх смисложиттєвих орієнтацій.

Волченко Лариса Петрівна – аспірант кафедри психології, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Сєвєродонецьк).

Науковий керівник: д.психол.н., професор, професор кафедри психології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля **С.О. Гарькавець**.

Гарькавець С. О.

ДО ПИТАННЯ ЧИННИКІВ ТА УМОВ СОЦІАЛЬНО-НОРМАТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ОСОБИСТОСТІ ЗА ГЕНДЕРНИМ РОЗПОДІЛОМ

Постановка проблеми. В останній час з'являється все більше робіт з проблеми соціально-нормативного існування людства, оскільки спостерігається поглиблення тенденції до порушення соціальних норм, їхнього перегляду або ревізії не тільки на особистому, груповому, національному рівнях, а й на міжнародному. Все це привертає увагу дослідників із різних галузей наукового знання (філософії, соціології, політології, кримінології,

соціальної та юридичної психології тощо) до пошуку дієвих кроків щодо запобігання та мінімізації зазначених деструктивних проявів. Разом із цим розгляд цієї важливої проблеми у площині гендерних екстраполяцій теж є досить актуальним і потребує свого ґрунтовного розгляду на теоретичному та практичному рівнях.

Основна складність вивчення проявів соціально-нормативної поведінки на гендерному рівні полягає у тому, що хоча жінки вчиняють значно меншу кількість анормативних вчинків (правопорушень), ніж чоловіки, амплітудність таких вчинків не може залежати тільки від констатації їхньої чисельності. Від так, за амплітуду проявів ми пропонуємо брати якісний показник просоціальних вчинків, які мають місце у реальному соціальному житті людей. Тому проблема соціально-нормативного існування особистості на гендерному рівні повинна розглядатися не тільки і не стільки у площині анормативних проявів, а саме у площині просоціально вимірних конструктів.

Викладення основного матеріалу. Серед науковців існують різні думки відносно чинників і умов, якими зумовлена кількісна різниця соціально-нормативних проявів у представників із різних гендерних груп. Одні вчені пояснюють її з позиції чистоти феміністичних проявів, інші – вважають, що підґрунтям «нормативності» виступають прояви почуття провини, сорому та, взагалі, відповідальності.

Зарубіжні вчені О. Поллак та Д. Белл стверджують, що найбільш фемінними рисами є підвищена емоційність, здатність до емпатії та послаблення їхнього виразу або повна відсутність призводить до скоєння анормативних учинків. Разом із цим статистика, яка не завжди є достовірною, може свідчити саме про протилежне.

О. Поллак спробував описати значну кількість анормативно-соціальних вчинків жінок і навіть класифікував злочини, які визначив суто жіночими (наприклад, кривдне обвинувачення). З цього приводу він зазначає: «Неважливо, є мотивом злочину ревності, укриття дійсного злочину або патологічне уникання реальності, смисл кривдного обвинувачення, яке зробила жінка, у переважній більшості випадків зводиться до статевого випадку проти того, кого вона обвинувачує». Дослідник констатує, що наше доброзичливе ставлення до жінки та сам характер її ролі у суспільстві дозволяють їй користуватися привілеями своєї статі у злочинних цілях та вчиняти протизаконні діяння, мало турбуючись про можливе їхнє розкриття та переслідуванні у судовому порядку. Цю думку підтримують й інші науковці, які вважають, що соціальна анормативність жінок може бути так само масштабною, як і чоловіча, але заслуговує визнання той факт, що існує значний зв'язок між соціальним становищем жінки та способом її анормативних вчинків.

Треба погодитися з даним висновком, оскільки переважно підлегле становище жінки у суспільстві (соціально-економічне, професійне, родинне, сексуальне) визначає розміри та характер її соціально-анормативної активності. Як свідчать результати кроскультурних досліджень, тенденція до значної розбіжності у інтенсивності анормативних проявів чоловіків і жінок існують у тих країнах, де жінка залишається у суворо підлеглому становищі, та навпаки, найменші розходження спостерігаються там, де соціальна емансипація жінок досягла порівняно високого рівня. Наприклад, таке становище можна спостерігати у США, Великій Британії, Франції, Німеччині, Норвегії.

Значна кількість як зарубіжних (А. Фрейд, Р. Дрейкурс, П. Муссен, М. Хофма та ін.), так й радянських і пострадянських психологів (Ю. Антонян, О. Зелінський, О. Махмутова, Н. Крейдун та ін.) у поясненнях причин жіночої делінквентності схиляються до того, що вона може бути зумовлена такими чинниками, як недостатність емоційного спілкування, дефіцит любові та взаєморозуміння, що переживалися у ранньому дитинстві. Оскільки жінки більш емоційні і чутливі, ніж чоловіки, то період раннього дитинства може виступати тим етапом, коли емоційний фон формується як особистісна характеристика.

А. Фрейд, яка розглядала типи та етапи соціальної дезадаптації дітей, одна з перших звернула свою увагу на важливу роль емоційних чинників у їхньому житті. Вона стверджувала, що якщо у любовному житті дитини виникає дефіцит, деструктивні збудники виявляються ізольованими та проявляються більш незалежно, в різний спосіб, від надмірно вираженої агресивності до безпорадного руйнування, а остання найбільш часто і виступає джерелом делінквентної та кримінальної поведінки індивідуума.

На підставі зазначеного можливо припустити, що цілий ряд невдач та розчарувань, які були пережиті жінками у ранньому дитинстві, виступають одною з головних причин-умов негативної емоційної окраски міжособистісних відносин з оточуючими. Це виступає і загальною умовою формування негативного ставлення до навколишньої дійсності, прояву ворожості, ненависті та агресії, скоєння соціально-анормативних вчинків.

Проте виявлення відмінностей у продукуванні соціально-нормативної поведінки чоловіками і жінками має певні труднощі, на які неодноразово вказували фахівці. Серед таких складностей відмічаються: різні очікування та стандарти у відношенні поведінки чоловіків і жінок; наявність традиційних соціальних ролей; тиск соціальної ситуації і протидія йому тощо.

Разом із цим, якщо розглядати зазначені аспекти як чинники, а соціальні ситуації як умови прояву соціально-нормативної поведінки особистості, буде доцільним спробувати виявити мотиви, за яких і відбувається дотримання соціальних норм. Аналіз літературних джерел свідчить про те, що серед таких мотивів дослідники переважно виокремлюють нормативну

упевненість (інтерналізацію соціальних норм), звичку так вчиняти, орієнтацію на інших (інформаційний або нормативний конформізм), страх осуду іншими (соціальний контроль морального приниження), страх бути покараним (соціальний контроль примусу та покарання), особиста користь і т.ін.

Отже можна стверджувати, що жінки мають більше соціально-нормативне включення і наявність такого феномену, як відповідальність (орієнтація на інших, моральний контроль), може стримувати їхні анормативні потяги. У значній кількості чоловіків переважає соціальний контроль, що знижає інтрапсихічні складові запобігання анормативним вчинкам. До речі, дослідники зазначають, що у правопорушників переважають саме мотиви бути викритим і покараним, які й утримують їх певною мірою від скоєння злочинів.

Висновки. Ми переконані, що нормативна впевненість (інтерналізовані соціальні норми) та соціальний контроль виступають найбільш значущими чинниками, які істотно впливають на прояви соціально-нормативної поведінки особистості. При цьому жінки, здебільшого, продукують соціально-нормативну поведінку на підставі нормовпевненості та соціального контролю, який має переважно моральне приниження, а чоловіки – нормовпевненості та соціального контролю, який передбачає примус або покарання. Загальним для жінок і чоловіків є те, що психологічні аспекти їхньої взаємодії зі своїм близьким оточенням (переважно батьками) у ранньому дитинстві, відіграють значущу роль у подальшій побудові соціально-нормативних відносин з оточуючими і це виступає однією із головних умов їхнього просоціального розвитку.

Гарькавець Сергій Олексійович – д. психол. н., професор, професор кафедри психології, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Сєвєродонецьк).

Гончаренко Е. А.

ГЕНДЕРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ: МЕЖДИСЦИПЛИНАРНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

Постановка проблеми. Актуальность данной проблемы вызвала развитие гендерной экономики, одного из наиболее молодых направлений

экономической науки. Гендерная экономика анализирует различия в экономическом положении мужчин и женщин и причины их возникновения. Стоит заметить, что термин «гендер» в отличие от термина «пол» является амбивалентным и наиболее точно может быть переведен как «социальный пол», т. к. акцентирует внимание на социальных, а не биологических различиях между полами.

Необходимость исследования гендерных аспектов обусловлена динамичным проникновением женщин в управление экономикой, появлением новой социальной категории «деловых женщин». Особенно заметны эти процессы в развитых странах. Например, в США женщинам принадлежит более 50% денежных средств, обращающихся в стране, на них выписаны 65% счетов, в их руках сосредоточены 57% ценных бумаг, 74% домов, на них приходится 88% общей покупательной способности.

Приведенные данные подтверждают заметный рост участия женщин в экономической жизни и позволяют прогнозировать перспективные сдвиги в этом направлении.

Изложение основного материала. Гендерные проблемы в экономике, в частности, участие женщин в управлении, достаточно актуальны. В первую очередь, это обусловлено демографическими факторами: на протяжении многих десятилетий отмечается преобладание женского населения, в настоящее время доля женщин составляет примерно 54% и по ряду причин она будет расти и в будущем [3].

Женщины, представляя большую половину электората, заметно влияют на общественный выбор. В последние годы они проникли в политическую среду, которая как никакая другая требует высокого профессионализма и ответственности. В экономике возникли новые сферы и формы занятости, связанные с развитием информационной и рыночной инфраструктуры, где женщины занимают достойное место.

Особое значение вопрос о роли и месте женщины в системе менеджмента имеет для таких быстро расширяющихся видов деятельности, как гостиничное и ресторанное хозяйство, туризм, оптовая и розничная торговля, обслуживание, где доля женщин в общем числе работающих достигает 90%.

Анализ контингента обучающихся в университетах в течение нескольких лет, а также сложившаяся демографическая ситуация в целом позволяют прогнозировать реальное возрастание женского компонента в экономике, и в частности, в управлении. Даже для руководителя-мужчины управление коллективом, в составе которого преобладают женщины, требует учета существенных особенностей.

Проведенный анализ показывает, что в современной отечественной теории и практике менеджмента женщине отводится весьма скромная роль.

Женщины рассматриваются, скорее, как группа со специфическими интересами, чем как большая половина общества. Принцип равных прав и возможностей обоих полов формально декларируется, но почти не реализуется в сложившейся системе.

Известно, что положение женщины в обществе зависит от принятых в данной среде полоролевых стереотипов поведения, от традиционных для данного социума культурных, психологических и социальных стандартов. У нас принято различать традиционно мужские и женские роли – профессии, должности, сферы деятельности. Но это деление, как правило, носит традиционно-бытовой, а не научно обоснованный характер, поскольку в большинстве случаев никак не связано с особенностями женской психики и интеллекта. Конечно, определенные ограничения могут регламентировать области женского участия, но они далеко не всегда имеют объективную основу.

По результатам проведенного анализа есть основания утверждать, что в нашей экономике сложилась гендерная асимметрия, приведшая к скрытой дискриминации женщин в сфере управления. Она весьма заметно проявляется при гендерном анализе различных уровней управления. Если в низших и средних звеньях доля женщин в аппарате управления бывает значительна и это ни у кого не вызывает удивления, то представительство женщин на высшем уровне управления крайне мало.

Так, на рубеже 90-х годов женщины в составе директорского корпуса составляли всего 6–7%. Ныне доля женщин, достигших заметных успехов в карьере, по-прежнему невелика – различие с мужчинами составляет почти 4 раза при более высоком уровне образования.

Заметим, что в Швеции – стране с одним из самых высоких в мире показателей степени участия женщин в экономической и политической жизни – доля женщин в парламенте достигает 42,7%, Финляндии – 33,5%, в Дании, Норвегии, Нидерландах – 36–37%. Понятно, что высокая эффективность скандинавской модели экономики определяется совокупным влиянием множества факторов, но, тем не менее, возможно, что социальная направленность экономической политики на «всеобщее благоденствие» является результатом именно женского участия [3; 4].

Скрытая дискриминация женского пола отчетливо прослеживается при анализе управленческой литературы, где гендерный аспект занимает явно подчиненное положение. В подавляющей части трудов отечественных и зарубежных экономистов как-то само собой подразумевается, что менеджер, специалист или подчиненный – обязательно мужчина и оценка поведения личности, анализ управленческих ситуаций, рекомендации по разработке управленческого решения, по этикету и прочему даются именно с мужских позиций. При этом особенности реакции женщины на внешнюю

среду, мотивация ее поступков, личностные характеристики либо вообще замалчиваются, либо рассматриваются крайне ограниченно, в виде исключения из общепринятых правил. Употребляемые при этом выражения, например, «шеф в юбке», звучат весьма иронично. И даже президентская программа повышения квалификации управленческих кадров за рубежом практически полностью ориентирована на мужчин.

В управленческой практике гендерные аспекты охватывают особенности различных подходов к руководству коллективом и личностью, особенности межличностных отношений с учетом мужской и женской психики и характерных черт интеллекта. Различные исследования по сравнению деловых и психологических качеств женщины и мужчины показали, что по ряду анализируемых параметров есть определенные отличия. Вместе с тем, в серьезных научных экспериментах не нашли подтверждения некоторые мнения о различиях в умственных возможностях, способностях к обучению, качествах характера и темперамента у представителей обоих полов. В результате были обоснованы выводы, что женщины обладают качествами, которые определяют их весьма благоприятные возможности для эффективной управленческой деятельности.

Анализ данных показывает, что по некоторым параметрам женщины обладают даже не «благоприятными возможностями», а явными преимуществами для успешного осуществления функций управления.

Можно выделить ряд факторов, которые составляют объективную основу для расширения участия женщин в управлении.

Первый компонент этой основы – высокий образовательный потенциал. Женщины лидируют в области как высшего, так и среднего профессионального образования.

Другим значимым фактором является возраст. Установлено, что женщины – руководители находятся в самом активном возрасте: 74% – от 30 до 50 лет; 14% – старше 50 лет; 12% – до 30 лет.

Указанные факторы служат дополнительным доказательством высокого управленческого потенциала, которым обладают женщины и который может открыть для страны новые возможности экономического развития.

Вывод. Итак, сегодня нетрадиционные модели управления способствуют переходу к новой управленческой парадигме, суть которой – отход от управленческого рационализма в сторону большей открытости и гибкости по отношению к постоянно меняющейся внешней среде. Именно с этой задачей женщины способны справиться наиболее продуктивно.

Литература

1. Бурганова Л. А. Теория управления: учебное пособие / Л. А. Бурганова. – М. : Инфра-М, 2009. – 153 с.

2. Кнорринг В. И. Теория, практика и искусство / В. И. Кнорринг. – М. : НОРМА – ИНФРА-М, 1999.
3. Население Украины [Електронний ресурс]: Счетчик населения Украины. – Режим доступа: <http://countrymeters.info/ru/Ukraine>
4. Чернышев В. Н. Человек и персонал в управлении / В. Н. Чернышов., А. П. Двинин. – СПб. : Энергоатомиздат, 1997. – 568 с.
5. Чирикова А. Е. Женщина во главе фирмы / А. Е. Чирикова. – М. : Изд. Института социологии РАН, 1998. – 358 с.

Гончаренко Євгенія Андріївна – студентка IV курсу спеціальності «Психологія», група ФЛз-111, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Сєвєродонецьк).

Науковий керівник: к. психол. н., доцент, доцент кафедри психології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля **О. Г. Лосієвська**.

Гончарова К. С.

ТРАНСЛЯЦІЯ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ В ПІДРУЧНИКАХ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Постановка проблеми. Соціалізація дітей молодшого шкільного віку здійснюється великою мірою через мовні (форма і зміст текстів) і візуальні (малюнки, фотографії) засоби шкільного підручника. Шкільна література виконує свою соціалізуючу функцію підготовки дитини до світу праці та професії і поряд з іншими факторами допомагає дітям засвоювати норми і цінності життя, зразки поведінки в дитячому і дорослому співтоваристві, а також існуючі в суспільстві гендерні стереотипи. У сучасному суспільстві все більше змінюються ціннісні орієнтири, розмиваються межі між жіночим і чоловічим, спостерігається трансформація функцій сім'ї та шлюбу, а дитячо-батьківські відносини набувають нових властивостей і якості. У той же час, з одного боку, вважається, що в процесі гендерної соціалізації молодші школярі повинні отримати чітке уявлення про традиційні ролі жінки і чоловіка в сім'ї та суспільстві – відповідно матері-господині-хранительки вогнища і добувача-захисника-батька. З іншого боку, зазначається, що діти повинні усвідомлювати зміни, що відбуваються в соціальних ролях чоловіків і жінок, варіативність в соціальних практиках. До останнього часу підручники склалися без свідомого і цілеспрямованого обліку гендерного компонента. Підручник (нехай це і не декларується авторами як його прин-

цип) може враховувати гендерні відмінності, гендерні ролі учнів, сприяючи реалізації гендерного підходу. Навпаки, використовувані в підручнику вербальні та невербальні засоби навчання, можуть вступати в протиріччя з даним підходом і суттєво ускладнити його реалізацію для вчителя. Отже, розуміння гендерних проблем, оволодіння основними положеннями гендерної концепції стає актуальним завданням у сфері виховання та освіти молоді, а також у сфері підготовки фахівців, які професійно займаються її освітою.

Розробка загально-психологічних досліджень гендерних стереотипів надано у роботах вчених Ю. Є. Альшиної, Т. С. Баранової, Т. В. Бендас, Ш. Берн, О.А. Вороніної, Ф.Л. Джеймс, Є.П. Ільїна, І.С. Кона, І.С. Клециної, Д. Майерса, К. Уеста, С. Фаррел, К. Хорні та інших.

Викладення основного матеріалу. У дітей статеві (гендерні) ролі існують не в готовому, властивому дорослим вигляді, а формуються в ході соціалізації. «Чоловіками і жінками в соціальному сенсі не народжуються, ними стають в результаті цілеспрямованого виховання, що важливо починати якомога раніше, вже з дошкільного віку» [1].

Як показала практика, «безстатєва педагогіка», не враховує психологічних особливостей хлопчиків і дівчаток, нездатна ефективно вирішувати завдання статево-рольової соціалізації підростаючого покоління, підготовки до виконання статевої соціальних ролей.

Гендерний підхід в освіті, тобто врахування гендерних психологічних відмінностей (психофізіологічних, особистісних), дозволяє забезпечити більшу ефективність процесів навчання, виховання, формування особистості.

На думку А. В. Мудрика, застосування знань про гендерні особливості необхідно в організації побуту і життєдіяльності виховних організацій; у визначенні змісту і методів навчання; у створенні умов для оволодіння хлопчиками і дівчатками нормами, моделями, сценаріями та досвідом статево-рольової поведінки, адекватному їх віковим статусом, психосексуальному розвитку, соціальним очікуванням [3].

Вивчення гендеру в літературознавстві відносять до останнього десятиріччя ХХ століття, це, перш за все, пов'язано з підвищенням інтересом до гендеру в даній сфері, а саме переважанням патріархальної специфікації суспільства, прояв рис маскуліності і фемінності в художніх творах.

Чоловіки зображуються сильними, рішучими, самостійними, вольовими, розумними. жінка ж навпаки – залежними, ніжними, слабкими та красивими.

Дослідження було проведено з використанням підручників учнів 3 класу КЗ «Алчевської гімназії № 9». Трансляція гендерних стереотипів дітям початкової школи за допомогою підручників була вивчена методом контент-аналізу, який дозволив за допомогою кількісних індикаторів перевіри-

ти гіпотези, засновані на несистематичному побутовому спостереженні. Сутність аналізу полягала у детальному вивченні всього підручника; особлива увага приділялася завданням, вправам, текстам, в яких зображувались гендерні особливості жінок та чоловіків.

Для проведення емпіричного дослідження, спрямованого на вивчення трансляції гендерних стереотипів в підручниках початкової школи, ми вважали доцільним використати наступні книги, які є у кожного учня та які закладають базу, фундамент послідуєчого навчання в середній та старшій школах:

- Богданович М. Математика / М. Богданович. – К. : Освіта, 2004. – 175 с.
- Рідна мова / Під ред. М. С. Вашуленко – К. : Освіта, 2004. – 192 с.
- Гудзик И. Ф. Русский язык / И. Ф. Гудзик. – К. : Освіта, 2004. – 144 с.

Проведений аналіз шкільних підручників дає підстави стверджувати, що ілюстративний матеріал цих підручників відтворює гендерні стереотипи та культурні норми, що відображають гендерну матрицю суспільства. Очевидним є те, що гендерні стереотипи відтворюють панівний у суспільстві тип соціальної взаємодії чоловіків і жінок; характер їхньої репрезентації у суспільній та приватній сферах; суспільні стандартизовані уявлення про моделі поведінки (ролі) чоловіка/жінки в суспільстві.

Висновки. Проведений аналіз шкільних підручників дає підстави стверджувати, що ілюстративний матеріал цих підручників відтворює гендерні стереотипи та культурні норми, що відображають гендерну матрицю суспільства. Очевидним є те, що гендерні стереотипи відтворюють панівний у суспільстві тип соціальної взаємодії чоловіків і жінок; характер їхньої репрезентації у суспільній та приватній сферах; суспільні стандартизовані уявлення про моделі поведінки (ролі) чоловіка/жінки в суспільстві.

Таким чином, в підручниках для початкової школи однозначно сконструйований образ «чоловічої професії» – ролі льотчиків, моряків, військових і жіночої – ролі продавщиць, фахівців, зайнятих в текстильній промисловості, робітниць на фабриці або заводі з виробництва товарів першої необхідності (хліб, молоко). Жіночі професії в рідкісних випадках постають і в технологічно застарілій формі – домашня пряжа, ткаля, доярка. Люди обох статей, як правило, задіяні в будівництві будинків, ремонті, викладацької діяльності, медицині, а також у діяльності, пов'язаній з музикою і літературою.

Для зменшення впливу гендерних стереотипів на дитину початкової школи необхідно впроваджувати в освітні заклади гендерний підхід. Гендерний підхід передбачає гармонізацію статево-рольової взаємодії на підставах егалітаризму як принципу рівних прав та можливостей особистості незалежно від статевої приналежності. Здійснювати гендерний підхід в

освіті дітей – означає ставити особистість і індивідуальність дитини в розвитку і вихованні вище традиційних рамок статі.

Література

1. Агеев В. С. Психологические и социальные функции поло-ролевых стереотипов / В. С. Агеев // Вопросы психологии. – М. : Слово, 1987. – №2. – С. 14-17.
2. Бреслав Г.М. Половые различия и современное школьное образование / Г.М. Бреслав, Б. И. Хасан // Вопросы психологии. 1990. – №3. – С. 17-21.
3. Городнова Н. М. Шкільний підручник як елемент становлення статево-рольової ідентифікації підлітків / Н. М. Городнова // Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Тернопіль : ТДПУ імені Володимира Гнатюка. 2003. – С. 134-137.
4. Майорова-Щеглова С. Н. Роль учебников в профессиональной социализации младших школьников / С. Н. Майорова-Щеглова, Е. А. Колосова. – М. : Просвещение, 2011. – 450 с.
5. Митрофанова А. А. Гендерный подход в педагогике. Введение в тендерные исследования: учеб. пособие / А. А. Митрофанова. – М. : Аспект-Пресс, 2005. – 366 с.

Гончарова Ксенія Сергіївна – студентка V курсу спеціальності «Психологія», група ФЛ-141м, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Северодонецьк).

Науковий керівник: к. психол. н., доцент, доцент кафедри психології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля **О. Г. Лосієвська**.

Єрماش Н. М.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

Постановка проблеми. Однією з важливих проблем реформування державної служби України є реалізація кар'єрного принципу в роботі з кадрами, висування на вищі державні посади професійно підготовлених, компетентних, творчо мислячих, діяльних співробітників.

Успішне вирішення цієї проблеми передбачає ефективне використання вітчизняного і зарубіжного досвіду, насамперед в аспекті управління кар'єрним процесом.

Актуальність гендерних змін у галузі кадрової політики обумовлена істотною зміною статусно - рольової системи статі.

Зростаюча динаміка процесу реформування української держави, постійно вимагає вирішення проблеми цілеспрямованого формування персоналу державної служби. Для цього необхідний ефективний механізм добору людей, здатних активно просуватися до висот державно-управлінської майстерності. Одним з важливих напрямків роботи з персоналом є управління кар'єрою державного службовця [1].

За останні роки роль жінки в політичному і громадянському житті суспільства значно виросла.

В Україні кар'єрні устремління жінок досить високі і мало відрізняються від чоловіків, є у них і реальні передумови для включення до кар'єрного процесу, в тому числі важливих для перспективи розвитку державної служби.

Деякі аспекти гендерних відносин в органах влади і управління досліджені в роботах В. Р. Ігнатова, А. В. Понеділкова, В. Р. Саяпіної та ін.

Забезпечення рівності статей в державній політиці, в тому числі у сфері державного управління присвячені роботи зарубіжних дослідників, серед яких Д. Аутшорн, Ф. Гардінер, К. Кілпатрик.

Викладення основного матеріалу. Державна політика щодо чоловіків і жінок, як великих соціальних груп, визначає специфіку гендерних відносин на рівні суспільства. Суб'єктами гендерних відносин на макрорівні є: з одного боку великі соціальні групи (чоловіки і жінки), а з іншого - держава, як соціальний інститут, що регламентує гендерні відносини на законодавчому та виконавчому рівнях.

Залучення жінок у суспільне виробництво з початку ХХ ст., активізація їх трудового, творчого потенціалу, процеси глобалізації та інформатизації сучасного суспільного устрою вплинули на зміну взаємин статей, їх норми і правила поведінки. Сьогодні суспільне виробництво немислимо без жінок.

Згідно даних Національного агентства України з питань державної служби, в Україні чисельність жінок на державній службі становила більш ніж 78% загальної кількості державних службовців. Ці цифри говорять про те, що відсоток участі жінок значно високий. Але на високих керівних посадах відсоток жінок дуже малий і становить близько 8% [2].

Гендерні відносини «вбудовані» в широкий клас суспільних, міжгрупових, міжособистісних відносин, тому гендерні відносини можна розглядати як одну з різновидів соціально-психологічних відносин.

Думається, в основі гендерної нерівності на держслужбі лежать соціальні установки, норми, що визначаються патріархальністю суспільства і є причиною дискримінації жінок. Дані установки засвоюються в ході форму-

вання гендерної ідентичності в процесі соціалізації, у зв'язку з чим, як чоловіки, так і жінки розглядають керівні ролі, лідерські позиції як не відповідні «жіночому еству». Чим сильніше за діловими якостями жінка, чим вона інтелектуальніше, професійніше чоловіка, тим частіше останній використовує стратегії заперечення (суперництва) і уникнення. У жінок гендерні установки проявляються у добровільній відмові претендувати на позиції формального лідера, виконання керівної ролі.

Соціальні очікування належної поведінки, гендерні установки змушують жінок-держслужбовців у своїх взаємодіях з чоловіками, з одного боку, вдаватися до певних захисних стратегій, з іншого - демонструвати чоловічий стиль поведінки, маскулінні риси, щоб відповідати «чоловічій культурі» держслужби, а також отримати визнання компетентних співробітників.

Висновки. Інтелектуальні, емоційні відмінності між чоловіком і жінкою існують, але вони скоріше носять якісний характер. Генетично чоловік і жінка пристосовані в процесі розвитку для виконання різних функцій: чоловіки створюють нове, жінки зберігають. Ця загальна закономірність знаходить своє вираження в інтелектуальних відмінностях, зокрема, у креативності.

Необхідно розробити і послідовно впроваджувати комплексну програму підготовки і перепідготовки, підвищення кваліфікації з урахуванням гендерного компонента. Кадрові служби повинні розробити навчальні та розвиваючі програми (тренінгові, семінарські, консультативні тощо), спрямованих на особистісно-професійний розвиток і оптимізацію професійної самореалізації держслужбовців. Необхідно здійснювати періодичний контроль рівня професійних знань, умінь, особистісно-ділових і професійно важливих якостей і психологічних умінь, зокрема - при проведенні відбору та атестації при розробці індивідуальних професіограм, вирішенні питань про формування резерву на висунення.

Необхідно задіяти практику висування і призначення жінок на вищі керівні посади, відстежувати їх професійну мотивацію.

Проведення політики регулювання гендерних відносин на державній службі покликане сприяти ефективному використанню людських ресурсів, підвищенню результативності кадрової політики держави (регіону). Чоловіки і жінки мають різний досвід, володіють різними особливостями мислення, інтуїтивними здібностями. Облік специфіки бачення розв'язуваних проблем тих і інших може призвести до формування і проведення більш збалансованої державної політики у суспільстві в цілому.

Література

1. Бровко В. Гендерная политика в Украине [Електронний ресурс] / В. Бровко. - Режим доступу: http://h.ua/story/56941/news_809267.html.

2. Лутковская В. Социальный статус – Ваши права и льготы [Электронный ресурс] / В. Лутковская – Режим доступа: <http://vchaspiк.ua /ukrainа/222698muzhchiny-otkazyvayutsya-ot-gosudarstvennoy-sluzhby-iz-za-nizkoy-zarplaty>.
3. Филипов А. В. Работа с кадрами: психологический аспект / А. В. Филипов. – М., Экономика, 1990.

Єрмаш Наталія Миколаївна – аспірант кафедри психології, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Сєвєродонецьк).

Науковий керівник: к. психол. н., доцент, доцент кафедри психології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля **О. Г. Лосієвська**.

Жадан Е. А.

ВЛИЯНИЕ ГЕНДЕРНЫХ СТЕРЕОТИПОВ НА СОВРЕМЕННОЕ ОБЩЕСТВО

Постановка проблемы. Вопросы, связанные с особенностями пола человека и его психологическими и социальными различиями, в последнее время входят в число наиболее обсуждаемых в обществе. Современному обществу свойственно стереотипное мышление и восприятие гендерных отличий. При первом впечатлении множество людей приписывают себе-седнику не те качества, которыми он обладает, а те, которыми в его представлении должен обладать представитель данного пола.

Одни из наиболее распространенных стереотипов - это представление о типично женских и типично мужских качествах. Наличие разных социальных ролей, которые воспринимаются как фундаментальные различия между мужчинами и женщинами в их психике и деятельности, формирует гендерные стереотипы. Женщины всё чаще играют роль наёмных работников, берут на себя ответственность за содержание семейного бюджета. Мужчины же - наоборот, всё больше уходят в семью, в домашнее хозяйство и заботу о детях. Всё более распространённым становится эгалитарный тип семейных отношений, но, также есть семьи, в которых женщина может соединять в своем поведении несколько социальных ролей (матери и отца) одновременно, и наоборот. Поэтому сегодня очень важно проводить анализ гендерных изменений в обществе.

На сегодняшний день по гендерной проблематике имеется большое количество научной литературы, как зарубежных исследователей, так и отечественных ученых. Среди авторов, которые занимаются проблемами

гендера и гендерных стереотипов известны Дж. Батлер, К. Гиллиган, Ю. Кристевой, Дж. Митчелл, Б. Фридан, Н. Ходороу, К. Хорни, С. Айвазова, С. Н. Бутова, О. Воронина, И. Жеребкина, Е. Здравомыслова, И. Кон, Н.В. Курилович, Н. Пушкарева, Г. Силласте, А. Темкина, Т. Титаренко и др.

Основная часть. Гендерные стереотипы - это социально разделяемые представления о личностных качествах и поведенческих моделях мужчин и женщин, а также о половой специфике социальных ролей. Гендерные стереотипы, как и любые другие социальные стереотипы, играют существенную роль в оценке человеком окружающего мира и себя, позволяя быстро, просто и достаточно надёжно категоризировать, упрощать своё социальное окружение. Однако, возникая в условиях ограниченной информации о воспринимаемом объекте, стереотип часто оказывается ложным и выполняет консервативную роль, формируя у личности ошибочное знание людей и деформируя процесс межличностного взаимодействия.

Процесс гендерной дифференциации социально обусловлен, начинается с момента определения пола ребенка и фиксации пола в виде присвоенного имени (мужского или женского). С этого момента начинается обучение гендерной роли - совокупности прав, обязанностей, норм поведения мужчины и женщины в определенном обществе в определенное историческое время. Такие нормативные представления о соматических, психических, поведенческих свойствах, характерных для мужчин и женщин объединены в конструкты «маскулинности» и «феминности». Основными факторами, определяющими гендерную социализацию личности являются: семья, СМИ, литература, язык. Значительное влияние на процесс формирования полоролевой идентичности оказывают гендерные стереотипы - это культурно и социально обусловленные представления о свойствах и нормах поведения мужчин и женщин.

Гендерные стереотипы представляют собой специфический когнитивный конструкт, которому присущи схематичность и упрощенность. Действуя подобно схемам, стереотипы управляют обработкой поступающей информации, вследствие чего человек запоминает только ту информацию, которая служит подтверждением данных стереотипов. Гендерные стереотипы как когнитивная структура базируются на четкой системе ориентиров относительно приемлемого или неприемлемого для мужчин или женщин поведения. Это можно объяснить удобством жизни в системе стереотипизированных представлений о гендерных отношениях.

Гендерные стереотипы характеризуются устойчивостью и ригидностью. Устойчивость стереотипов обусловлена культурно-историческим происхождением приписываемых членам социальных общностей типичных черт и особенностей. Гендерные стереотипы - это глубоко укоренившиеся

представления, трудно изменяемые и часто неосознаваемые, но их устойчивость не абсолютна. Процесс изменения стереотипа обусловлен объективными и субъективными факторами. В массовом сознании гендерные стереотипы могут изменяться под влиянием объективных условий, таких как социально-экономические или политические трансформации. Субъективные факторы связаны с индивидуально-психологическими особенностями и условиями социализации личности.

И. С. Клещина выделяет несколько групп гендерных стереотипов: 1) стереотипы маскулинности-феминности - мужчинам и женщинам приписывают конкретные социально-психологические качества и свойства личности, стили поведения; 2) стереотипы закрепления семейных и профессиональных ролей в соответствии с полом. Согласно данным стереотипам, главной социальной ролью для женщины является роль матери и жены, для мужчины более важна его профессиональная деятельность. 3) представления о том, что женский труд носит преимущественно исполнительский и обслуживающий характер, а мужской - руководящий и творческий.

В целом можно констатировать, что современная культура безусловно отличается по своим представлениям о гендерных различиях и гендерном равенстве от предшествующих культур. Хотя в современном обществе представление о мужественности и женственности становятся более гибкими для восприятия, все же многим людям нужна помощь психолога для того, чтобы принять себя и свои качества, которые не всегда одобряются традиционными взглядами общества.

Выводы. Из вышеприведенных фактов следует: понимание гендерного стереотипа чрезвычайно важно, поскольку многие люди вынуждены бороться с химерами не только общества, но и своими собственными. Осознание и принятие того факта, что каждый человек, вне зависимости от его гендерной принадлежности, является индивидуальностью, со своим набором психологических качеств и свойств, соотношением маскулинности и феминности в психике, позволит каждой индивидуальности и обществу в целом стать более продуктивным, развивающимся и гармоничным.

Литература

1. Кон И. С. Психология предрассудка (о социально-психологических корнях этнических предрассудков) // Новый мир. – 1966. – № 9. – С. 187-205
2. Берн Шон. Гендерная психология / Ш. Берн. – СПб. : Олма-Пресс Инвест, 2004. – 421 с.
3. Малкина-Пых И. Г. Справочник практического психолога / И. Г. Малкина-Пых. – М. : Изд-во Эксмо, 2005. – 960 с.
4. Бендас Т. В. Гендерная психология : учебное пособие для ВУЗов / Т В. Бендас. – СПб. : «Питер», 2008. – 431 с.

5. Ильин Е. И. Дифференциальная психофизиология / Е. И. Ильин. – СПб. : «Питер», 2003. – 544 с.

Жадан Олена Олександрівна – студентка V курсу спеціальності «Психологія», група ФЛ-141м, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Северодонецьк).

Науковий керівник: к. психол. н., доцент, доцент кафедри психології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля **Літвінова О. В.**

Zhyharenko I.Ye.

SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL CONDITIONS OF SOCIALIZATION MALADJUSTED PERSONALITY IN CLOSED INSTITUTIONS

Instead, the problem of adaptation to correctional facilities, and as the result the influence of personal characteristics of prisoners under conditions of imprisonment, development of means of correctional influence upon them are still poorly researched. Basing on the definition, the main goals of the study are to examine the influence of personal characteristics of prisoners on social, psychological and socio-psychological adaptation to conditions of imprisonment. In the course of organization of the study there has been defined the necessity of perception of detention regime as a significant index for adaptation to correctional facilities. All services began realizing that explaining to prisoners the conditions of detention and regime as personally significant element of adaptation is not only one of the necessary conditions for implementation of the functions by the institution, but also a part of their rehabilitation and legal consciousness. In this regard, during the daily check of regime facilities by the staff of the institution and representatives of the administration there have been carried out review of technical and sanitary condition of cells; complaints and applications of the convicts have been considered; domestic issues have been settled. As a result, the number of violations and conflicts in the cells have decreased, as well as appeals to a higher court have stopped, as all issues have been resolved immediately at the local level.

At the last stage of the study all the prisoners were offered the adaptation programs which had been developed together with them during their diagnosis. Those who were preparing for release got acquainted not only with psychological advice, but held social and psychological training.

Psychological testing was conducted – at first a piloting one, then the main one. Participation in the testing was voluntary and was conducted in small groups (3-5 prisoners, both from cells and public services or amenities came into the office of a psychologist). The study was conducted separately with prisoners of the cells and prisoners of public services or amenities. The work with a complete set of methods of the piloting study took 3-4 hours, so it was conducted in two, and in some cases, in three steps. Testing during the main study took 1 - 1.5 hours that is why it was carried out in one step.

Let us justify the choice of the given research methods. First of all, each of them discloses personal characteristics: motives, meanings, values, attitudes, interests, perceptions of themselves and the others. That is, those personal components that add orientation, goal to a human's behavior, make the life meaningful, control and subdue it to specific norms and values. This is what helps people to make their own picture of the world and find their place in it. Each method complemented the other in that case. Taken together, these methods made it possible to reveal both adaptation of prisoners to prisons, and their readaptation. On the other hand, in order to adapt to changing life circumstances, one have to possess certain skills, mechanisms of interaction with others and situations. Moreover, the presence of a wide range of mechanisms (patterns of behavior) and flexibility in the ability to use them will be more effective for adaptation and readaptation. During the study of social and psychological conditions of adaptation of prisoners to prisons, we will consider the factors of adaptation, dividing them into 3 groups: social, socio-psychological and psychological. We understand social adaptation of prisoners to prisons as awareness of their rights and responsibilities in prisons, knowledge and keeping to the daily regimen, and orientation in various services of the institution for solving the issues which interest them, filing complaints, petitions, etc. In our opinion, all of the above mentioned requirements for social adaptation to prison will depend on the social status of a convict; age, social status, presence of children and families and other biographical data. In our opinion, such interconnection exists because the more extensive experience of social contacts and interaction with various social institutions a man had at liberty; the easier it was to use this experience in prison.

Contradictions between the presence of special education and the presence of profession can be explained by the fact that prisoners got their profession, learning at their work-places and were more engaged in unskilled labor. It is important to note the fact that more than half of them at the time of arrest did not have a permanent job, were listed as unemployed or had occasional migrant work. These data show that lack of education, profession and working place is a risk factor for getting into prisons. We can assume that these factors may complicate adaptation to prisons to some extent because, for example, in order to transfer to do the job of public services or amenities one should have any profession, or at least have some practical skills.

Summarizing the analysis of biographical data, we can say that the age of the prisoners in prison is the most productive for not only building their lives - both personal and professional, but also for social activity. And if you consider that on average they will serve their sentence for a minimum of 3 years, all the social danger of the situation becomes clear. And this danger is, on the one hand, that the society and the state are deprived of the opportunity to properly use knowledge, skills, work, creative and intellectual potential of people who are in prison. On the other hand, prisoners being released from prison, often have to start all over «from scratch», lacking not only professional experience, permanent job, poorly orientating in new socio-economic conditions after the release, but sometimes without even a family that, according to data obtained by us, could have broken up by that time. All this shows the complexity of the situation, and proves the need for creation of special services that would deal not only with readaptation of prisoners after release, but also with prevention of recidivism as a consequence.

We understand socio-psychological adaptation to prison as the ability of the prisoners to set interpersonal relations - both formal (business, e.g., with representatives of the administration) and informal (friendly) to interact effectively with others and adequately express their feelings and needs. We will discuss the results of the study according to the method of diagnosis of interpersonal interaction by T. Leary. Overall, both the prisoners of the cells of general detention and the prisoners convicted for public services or amenities have approximately equal indexes, but at the same time the prisoners of the cells of general detention has higher indexes of all scales except for «Authoritarianism» and «Aggressiveness» (The difference is 0.2 and 0.5 points respectively). In order to better visualize the portraits of the samples, we have built a discogram according to the results of the methodology that has 8 octants corresponding to variants of interpersonal relations.

The diagram and discogram show that prisoners of I and II groups equally assess themselves as confident, persistent and straight. In addition, they equally evaluate themselves as inclined to cooperation with the reference group, friendly.

Despite minor differences in average points according to this method, the prisoners of the cells assess themselves as still more independent and persistent in reaching their aims; their thoughts and actions are more realistic and filled with great skepticism; they are more inclined to mistrust and suspicion in relations with other people. At the same time, they assess themselves as dependent, compelling to a greater extent than the second group of prisoners and they need more support and trust from others. The prisoners of the cells also show willingness to help others, show implicit sense of responsibility.

As it can be seen from the diagram, the prisoners of the second group comparing to the first group are more likely to accept others and themselves, feel

more emotionally comfortable, believe in the opportunity to change their lives, are more likely to dominate and less - to digress from solving problems.

Results of the study of socio-psychosocial conditions of adaptation lead to the following conclusions: self-perception; internality; perception of the others; low level of aggressiveness; several types of interpersonal interaction, i.e. a wider range of patterns of social behavior play an essential role for socio-psychological adaptation of prisoners. The prisoners of the second group can be considered to be better adapted to prison in socio-psychological sense.

Research of the locus of control of the studied shows that, despite roughly equal points on the scales of the prisoners from different groups, the level of acceptance of personal responsibility of prisoners in the second group is slightly higher. However, both groups have an interesting phenomenon: they believe that people are basically given the power to control their lives, freely make decisions and implement them, but they do not always relate it to themselves. In other words, despite the fact that a prisoner has faith in handling his life; during being in prison, faith in his own strength, the ability to control the events of his life becomes dull. It indicates that prisoners who are in prison, have partially closed access to such internal resources, which support adaptation to environmental conditions that are changing such as life orientations, awareness and understanding of the lived life segment, approval of the responsibility for life.

Thus, the following conclusions about the factors of psychological adaptation can be made: interest and emotional richness of life and the presence of future goals are the factors of adaptation to prison. Personal meanings of the prisoners, especially those from general detention cells, are less conscious.

Жигаренко Ігор Євгенович -к. психол. н., доцент, доцент кафедри соціальної та практичної психології, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Северодонецьк).

Жумаканова Ж.

ТОЛЕРАНТНОЕ ПОВЕДЕНИЕ В ОБРАЗОВАНИИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

В последние годы развития нашего общества в нашу повседневную жизнь прочно вошел термин «толерантность». Данный термин появился и активно обсуждается одновременно во многих научных направлениях: в психологии, культурологии, социологии, экономике, политологии, исто-

рии, педагогике. Повышенный интерес к толерантности обусловлен не только ее междисциплинарностью, но и потребностями социальной практики в обществе, с одной стороны, активно развивающейся в условиях политической модернизации, с другой - порождающей новые социально-экономические процессы и события, которые как способствуют возрастанию толерантности, так и одновременно провоцируют различные по своему характеру проявления интолерантности

Вопросы толерантного поведения привлекли в последнее время широкую актуальность в мировом масштабе. Весьма существенны они и для новой казахстанской действительности.

В словаре Мюллера В.К. термин «толерантность» происходит от английского слова *tolerance* – терпимость [1, с. 772]. Понятие толерантность, как правило, применяется в ситуациях, когда чей-то образ чувств, мыслей или действий оценивается как отличающийся от ожидаемо-привычного, выглядит угрожающим и вызывает неодобрение. Толерантность подразумевает возможность преследовать (наказывать), но сознательное решение не делать этого. Обычно данный термин применяется к ненасильственному поведению и употребляется в связи с проблемами религии, культуры, политики, морали. Толерантность, которая часто трактуется как терпимость, означает, что люди готовы терпеть и терпят человека или социальную группу, отличие которых от окружающего большинства вызывает у них раздражение. Как социальный термин, толерантность используется для характеристики ситуаций диалога культур, достижения консенсуса, рационального обоснования приоритетности поиска путей мирного и стабильного сосуществования в условиях многообразия. Термин интолерантность (нетерпимость) используется для описания ситуаций проявления насилия, дискриминации, нарушения прав человека, нагнетания социальной нестабильности, стремления к жесткому единообразию.

В Декларации принципов толерантности, принятой Генеральной конференцией ЮНЕСКО (16 ноября 1995), отмечено - «толерантность означает уважение, принятие и правильное понимание богатого многообразия культур нашего мира, наших форм самовыражения и способов проявлений человеческой индивидуальности..., это гармония в многообразии, это добродетель, которая делает возможным достижение мира и способствует замене культуры войны культурой мира» [2].

Развитие толерантности в Казахстане идет в направлении обеспечения межнациональных и межконфессиональных отношений в казахстанском обществе. В связи с чем, одним из главных инструментов межнационального и межконфессионального согласия стала созданная в 1995 году Ассамблея народа Казахстана (АНК). В 2008 году принят Закон «Об Ассамблее народа Казахстана», не имеющий аналогов в мире.

На сегодняшний день большинство отечественных авторов научных исследований в области толерантности связывают данное понятие с межнациональным и межконфессиональным отношением в нашем обществе. Но нельзя забывать, что фундаментом толерантного поведения человека является то, что в нем заложено с раннего детства, со школьной скамьи и в зрелой жизни. Другими словами назрела актуальная проблема внедрения толерантности в общеобразовательную деятельность.

В своем выступлении Президент Республики Казахстан Н.А. Назарбаева на XV сессии Ассамблеи народа Казахстана (Астана, 26 октября 2009 года) отметил, - «Министерству образования и науки надо подготовить концептуальные предложения по развитию этно- и поликультурного образования с учетом специфики казахстанского общества. Надо разработать и внедрить в школах и вузах факультативный курс «Основы толерантности» [3, с. 66].

Исходя из потенциала образовательной деятельности и тех проблем, на которых останавливаются современные отечественные и зарубежные ученые, межконфессиональную толерантность актуально формировать именно сейчас и именно в системе среднего образования.

Роль образования очевидна. Истиной является тот факт, что от того, каким является образование на сегодняшний день, зависит будущее любой страны. Там, где речь идет о нравственности, морали и поведении, ценностных ориентациях, человеческом сознании, безусловно, в числе решающих факторов выдвигается образование.

В настоящее время в обществе происходит активный рост экстремизма, агрессивности и национализма. Эти социальные явления особо затрагивают как подростков так и молодёжь в целом. В силу возрастных особенностей указанных социальных явлений свойственен максимализм, стремление решить сложные социальные и психологические проблемы «просто и быстро». Последние годы характеризуются большим ростом всевозможных форм асоциального поведения среди молодёжи и подростков. Растёт количество случаев суицида, отстранения от общества и семьи. Все эти случаи проявляются в результате психологического воздействия как со стороны взрослых, так и со стороны детей. Указанные проблемы должны решаться в нескольких плоскостях. С одной стороны, это общегосударственные меры социально-экономического характера, а с другой стороны, это меры педагогические, психологические, образовательные, которые помогут решить интолерантные проблемы.

Требование взаимопонимания среди школьников и учащихся становится объективным источником для формирования толерантности. Для большинства средних общеобразовательных школ это обстоятельство стало причиной сложных проблем. Межкультурному взаимопониманию, прими-

рению и терпимости необходимо учить. В связи с этим, одной из задач становится совершенствование содержания, организации толерантного воспитания, изучение сущности и природы толерантности, равно как и способов толерантного взаимодействия среди учащихся.

Для эффективного внедрения и освоения толерантности в образовании, в первую очередь необходим психологический настрой педагогов в отдельности и педагогического коллектива в целом.

По мнению В.А. Тишкова, «на психологическом уровне толерантность представляется в виде внутренней установки, добровольного выбора по отношению к человеку вообще, к другим людям и коллективам, которые не навязываются, а приобретаются каждым через систему воспитания и жизненный опыт» [4, с. 214].

В ходе организации учебной деятельности учащихся для педагога важно – осознание того, что его воспринимают как образец для подражания, и здесь возникает немало проблем. У преподавателя естественно могут быть ученики, которым он симпатизирует или не наоборот, есть более приятные и менее приятные. И это по-человечески понятно. С точки зрения профессионализма предполагается и требуется совершенно иное: дети – разные, и отношение к ним тоже может быть разным, но вот проявлять его необходимо, принципиально одинаково – уважительно, терпимо, тактично, иногда переступая через собственные эмоции. Здесь не исключаются понятные права на раздражительность, на гнев, на недовольство и на требовательность, но предполагает их корректное проявление.

Толерантность учителя – не беспринципность или всепрощение, не равнодушие к недостаткам, да и терпимость вовсе не указывает на принятие нарушений, норм общественных и школьных порядков. Толерантность учащихся к самому себе, учитель может достичь, проявляя заботливое, доброе отношение ко всем детям, сколь ни сложно это в реальности.

С психологической стороны воспитания толерантности, наиболее благоприятной для ее формирования является внеклассная совместная деятельность с общественно значимым смыслом, где расширяются её границы и дети могут проявить своё личностное отношение к широкому кругу людей. С этой целью должны использоваться все виды учебной и внеурочной работы, содержание которых способствует формированию нравственных взаимоотношений между людьми.

Институт общеобразовательной деятельности во всем многообразии его организационных форм занимает особое место в системе формирования сознания и поведения человека. Влияние системы образования на состояние толерантности в обществе весьма многообразно и имеет системный характер. В этой связи можно указать на то, что образование как фактор со-

циализации личности создает условия для формирования обеих сторон толерантного сознания и поведения: терпимости и согласия.

По мнению Б.С. Гершунского, «самым непосредственным и работоспособным «агентом» будущего является сфера образования. Именно образование принципиально «работает» на будущее, предопределяя личностные качества каждого человека, его знания, умения, навыки, мировоззренческие и поведенческие приоритеты, следовательно, в конечном итоге экономический, нравственный, духовный потенциал общества, цивилизации в целом» [5, с. 15].

На сегодняшний день задача воспитания толерантности должна охватывать деятельность всех социальных институтов и в первую очередь тех, кто оказывает непосредственное воздействие на формирование личности ребенка. Общеобразовательные учреждения как социальные институты имеют большие возможности для воспитания у детей толерантности. Именно возрастная психология оказывает сильное влияние на привитие детям особенностей толерантного поведения. Эти возможности должны быть реализованы как в процессе учебной, так и внеучебной деятельности. У ребенка могут быть сформированы гуманистические ценности и реальная готовность к толерантному поведению именно в школьном сообществе.

Таким образом, проблему толерантности можно отнести к воспитательному процессу в школьной среде. Проблема культуры общения – один из актуальных вопросов как в школе, так и в обществе в целом. Прекрасно понимая, что люди все разные и что надо воспринимать другого человека и личность таким, какой он есть, мы не всегда ведем себя корректно и адекватно. Необходимо и важно быть терпимым по отношению друг к другу, что очень непросто. «Психология сотрудничества» и «толерантность» – те понятия, без которых невозможны какие-либо преобразования в современной школе.

Воспитание толерантной личности с малых лет - процесс сложный и осуществляется всей социальной действительностью, окружающей ребенка, обществом, под влиянием взаимоотношений в семье, сложившихся взглядов и отношений ее членов к другим людям и обществу в целом, под влиянием общения со сверстниками и окружающими людьми. Для того чтобы сделать его целенаправленным, необходима организованная психолого-педагогическая деятельность в школе. На сегодняшний день, когда имеет место нарушение семейных связей и традиций, повышенная конфликтность во взаимоотношениях взрослых и детей, вакуум, в который попадают многие учащиеся, способна заполнить полноценная работа педагогов школы с воспитанниками.

Современный школьник должен правильно воспринимать и понимать единство человечества, взаимосвязь и взаимозависимость всех и каждого

живущих на планете, понимать и уважать права, обычаи, взгляды и традиции других людей, найти свое место в жизнедеятельности общества, не нанося вреда и не ущемляя права других людей.

В связи с внедрением в повседневную жизнь детей и подростков различных возможностей компьютерных технологий (игры, свободный доступ к международной сети Интернет), на сегодняшний день все большее распространение в детской, особенно подростковой среде, получают недоброжелательность, озлобленность, агрессивность. Взаимная интолерантность и культурный эгоизм через социальное окружение детей, семью все чаще проникают и в школу. В связи с этим необходимо активизировать процесс поиска эффективных механизмов воспитания школьников в духе толерантности, уважения прав и свобод других, непохожих на тебя, людей.

Сегодняшняя молодежь – это новое поколение, со своими тенденциями и требованиями к жизни, это та часть общества, моральные устои которой заключаются в собственных желаниях, а не элементарных нормах поведения. Если представить себе общество поячеечно, используя возрастной критерий, то именно подростки и молодежь меньше всего проявляют интерес к социальной сфере и ее проблемам. А значит, для получения морально и психологически здорового общества, нужно работать с самой из неподготовленной групп данного общества, где нематериальные ценности для определенного слоя неинтересны.

Психология гендерных отношений – сравнительно молодой и малоисследованный раздел гендерной психологии.

Таким образом, одним из вариантов предметной основы, которая способствовала бы организации социокультурного взаимодействия, в процессе которого создаётся благоприятная среда, воздействующая на расширение границ толерантности среди школьников, должна использоваться как учебная, так и внеучебная деятельность детей: – психологическое просвещение, т.е. работа через тематические педсоветы, психолого-педагогические семинары с учителями; родительские собрания, на которых обсуждаются вопросы по развитию навыков позитивной коммуникации, возрастным особенностям детей, способам конструктивного, эффективного общения в семье. В связи с чем, необходимо отметить, что образование на сегодняшний день является тем социальным институтом, через который может происходить осознанное формирование толерантного сознания и поведения учащихся, как через систему воспитательной работы, так и через содержание учебных планов общего среднего и высшего профессионального образования.

Думаем, молодым психологам надо будет выбрать направление своей работы в области гендерной психологии, что, безусловно, будет способствовать ее дальнейшему развитию.

Литература

1. Мюллер В.К. Учебный англо-русский словарь: 120 000 слов и выражений / В.К. Мюллер. – М.: Эксмо, 2008. – 864 с.
2. Декларация принципов толерантности. Утверждена резолюцией 5.61 генеральной конференции ЮНЕСКО от 16 ноября 1995 года – [Электронный ресурс] – www.tolerance.ru
3. Назарбаев Н. А. – основоположник казахстанской модели межэтнического и межконфессионального согласия. / Сост. : А. Н. Нысанбаев, А. Г. Косиченко. – Алматы: 2010. – 365 с.
4. Тишков В.А. Толерантность и согласие в трансформирующихся обществах. М.: Русский мир, 1997. 532 с.
5. Гершунский Б.С. Философия образования. – М.: Флинта, 1998. – 432 с.

Жумақанова Ж. – магистрант 1-го курса Государственного университета имени Шакарима (г. Семей, Республика Казахстан).

Научный руководитель: к. психол. н., профессор, директор Психолингвистического Центра Государственного университета имени Шакарима (г. Семей, Республика Казахстан) **Сатиева Ш. С.**

Завацька Н. Є.

СИСТЕМА СТВОРЕННЯ РЕАДАПТАЦІЙНОГО СОЦІАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ПРИ РОБОТІ З ДЕЗАДАПТОВАНОЮ ОСОБОЮ

Як показав теоретичний аналіз, найбільш гостро стоїть проблема соціальної реадaptaції осіб зрілого віку, які відбули покарання в місцях позбавлення волі, соціальної реадaptaції до мирних умов життєдіяльності колишніх учасників бойових дій, осіб, звільнених у запас або у відставку. Однак, дослідження за цією проблематикою майже виключно були пов'язані з медико-психологічними аспектами, – переважно з особливостями постравматичної реабілітації учасників бойових дій (Н.В. Дмитрієва, М.В. Друмова, О.О. Лазєбна, Л.Ф. Шестопалова та ін.), або з соціальними аспектами реадaptaції дезадаптованих осіб, які повернулися з місць позбавлення волі (Т.Р. Татидінова, В.М. Трубніков та ін.). Крім того, процеси адаптації та реадaptaції осіб зрілого віку розглядалися в структурі професіоналізації особистості педагогів (Л.П. Бутузова, Г.Г. Горєлова, К.У. Чимбеленге та ін.), професійної адаптації працівників органів внутрішніх справ (Д.О. Кобзін, В.В. Коноп-

льов, А.П. Москаленко, В.О. Соболев). Лише порівняно недавно вчені почали досліджувати проблеми прогнозування психологічних наслідків локальних військових конфліктів (А.Г. Маклаков, В.В. Стасюк, С.В. Харченко, С.В. Чермянін, Є.Б. Шустов та ін.), соціально-психологічної реадаптації інвалідів бойовий дій (П. П. Іванов, О.Г. Караяні, Н. В. Тарабрина), психолого-педагогічні умови адаптації осіб, які перебувають у місцях позбавлення волі (С.В. Бабурін, М.Г. Шурухнов, О.М. Яковлев). Процес реадаптації, при цьому, здебільшого розуміють як заходи, пов'язані або з корінною перебудовою функціональних систем організму в цілому при екстраординарних обставинах, або у особистості в зв'язку з новими життєвими обставинами, що відрізняються від попередніх умов життя й діяльності. При такому підході поза увагою вчених залишається такий фактор соціальної реадаптації як адаптаційний потенціал особистості, відсутність якого може зробити неефективними заходи, що спрямовані на оптимізацію психофізіологічних станів чи соціально-психологічної складової.

Отримані дані вказують на певне співвідношення між рівнем адаптаційного потенціалу та ступенем соціальної адаптації досліджуваних: переважна більшість соціально адаптованих досліджуваних мають високий рівень адаптаційного потенціалу, які не потребують спеціальної корекційної роботи; найбільша кількість досліджуваних з частковою соціальною адаптацією мають середній рівень адаптаційного потенціалу, підвищення якого на більш високий рівень дасть можливість їх успішної соціальної реадаптації; більшість досліджуваних з тотальним та з деструктивним ступенем соціальної дезадаптації мають, відповідно, низький та дуже низький рівень адаптаційного потенціалу. Зазначені особи потребують спеціальних умов перебування (постійний контроль, зовнішня організація побуту, санкціонована необхідність виконувати соціально корисну працю) та застосування психотерапевтичного впливу.

На основі отриманих емпіричних даних, визначених критеріїв та рівнів адаптаційного потенціалу у відповідності з теоретичною моделлю реадаптації особистості, було побудовано систему соціальної реадаптації особистості зрілого віку. Результати апробації зазначеної системи показали високий рівень валідності попередньо розроблених діагностичних процедур та ефективність застосованих методів формувального впливу щодо підвищення адаптаційного потенціалу особистості зрілого віку.

Аналіз апробації системи соціальної реадаптації у відповідності до ступеня соціальної адаптації та рівня адаптаційного потенціалу обстежуваних показав наступне. При недостатності навичок емоційної саморегуляції, наприклад, у групі досліджуваних з частковою соціальною адаптацією (військовослужбовці, звільнені у запас або відставку, учасники бойових дій з середнім адаптаційним потенціалом), яка призводила до напруженості, не-

задоволеності, пригніченості і причини якої крилися у підвищеній емоційній збудливості, невпевненості в собі, залежності від життєвих обставин, від оточуючих людей, невизначеності ситуації, в якій опинилися досліджувані, і в якій важко, з об'єктивних причин, приймати або реалізовувати розумні рішення, або через складні суперечливі відносини з оточуючими, як методи групової психокорекції пропонуються аутотренінг (групова форма); тілесноорієнтовані технології розвитку адаптаційного потенціалу (техніки, пов'язані з усвідомленням м'язових затисків, зняттям напруженості); тренінгові заняття на зняття психоемоційної напруги. Неадекватність зовнішнього вираження емоційних реакцій досліджуваних, які порушували соціальну взаємодію і призводили до появи негативних емоційних переживань (підвищена тривожність, стрес, самотність) вимагали впровадження психодрами, орієнтованої на досліджуваного або на проблему; ефективним був також тренінг сензитивності; гештальтгрупа – з метою корекції негативних емоційних переживань; тренінгові заняття на подолання самотності і негативних емоційних станів.

Серед основних проблем у сфері міжособистісних відносин і конкретизації методів роботи з досліджуваними відзначимо, перш за все, низький рівень комунікативної компетентності, невміння налагодити ефективну взаємодію з партнером, причини якої крилися в наявності дисгармонійного поєднання акцентуєваних рис характеру, які відштовхували оточуючих, налаштовували проти них. Заважали також наявність у більшості цих досліджуваних форм поведінки, що викликають негативні реакції з боку оточуючих людей, невміння протистояти тим, хто провокує на конфлікти, неправильна інтерпретація цілей, намірів, мотивів поведінки інших людей, а також ситуацій, в які вони потрапляли, нездатність гнучко міняти свою поведінку в залежності від ситуації і від дій партнера по спілкуванню, вимагали впровадження соціально-психологічних тренінгів, зокрема тренінгу ефективних комунікацій (тренінг партнерського спілкування); психодрами, орієнтованої на проблему; це була група з орієнтацією на розвиток соціальної сензитивності; теоцентрована взаємодія (тема «Пізнаємо інших, розкриваючи себе», «Пошук нових способів спілкування з моїми близькими»).

Проблема відсутності навичок впевненої поведінки, невміння виражати свої відчуття (наявність ознак невпевненої або агресивної поведінки), причини якої криються в незадоволеності собою, заниженій самооцінці, в наявності таких негативних рис характеру, як недовіра до оточуючих, підозрлість, замкнутість, агресивність, в наявності потреб і інтересів, з різних причин несумісних з потребами та інтересами інших людей, вимагали впровадження тренінгових занять на впевнену поведінку, психодрами, орі-

ентованої на проблему протогоніста; темоцентрованої взаємодії (тема «Пошук способів впевненої поведінки»); тренінгу сензитивності.

Для осіб, які повернулися з місць позбавлення волі, соціальна реадптація можлива тільки у випадку, якщо супроводжуватиметься: включенням досліджуваних в сферу праці; встановленням здорових сімейних відносин (і в батьківській, і в своїй сім'ї); відновленням комунікативних суспільних зв'язків; зміцненням системи головних життєвих цінностей як регулятора соціальної поведінки.

Створення реадптаційного соціального середовища передбачало комплексність психологічних дій як на дезадаптованих, так і на людей, що оточують їх і взаємодіють з ними, насамперед на їх сімейне оточення. Завданнями сімейної терапії були виявлення порушень у структурі сімейної взаємодії; усвідомлення даної структури та побудова мотивації учасників для зміни взаємодії; зміни, спрямовані на нормалізацію структури сім'ї. На першому етапі сімейної терапії виявлялася структура сімейних стосунків, у чому в значній мірі допомагала методика емоційної соціограми сім'ї. Досліджуваний і член його сім'ї малює схему взаємодії всередині сім'ї, на якій позначається ступінь близькості і характер стосунків між членами сім'ї. У процесі сімейної терапії нами виконувалась функція посередника, з метою сприяння досягненню взаєморозуміння і конкретних угод щодо організації життя сім'ї як у період реадптації, так і надалі. Задачею цієї терапії було зменшення ступеню суперечності посилян, проявів взаємного шантажу. Таким чином сім'я поступово приходила до згоди, починала планувати спільне майбутнє, в якому враховані інтереси всіх членів сім'ї. У деяких випадках було необхідним застосування біхевіоральної терапії – чіткої системи заохочень і покарань за дотримання (або порушення) встановленого режиму взаємодії в сім'ї. При роботі с метафорою в основному використовувались метафори, що підкреслювали зміни в структурі сім'ї з віком, необхідність створення чіткої вікової стратифікації сім'ї. Оцінити ефективність сімейної психотерапії за допомогою кількісних методів вкрай складно. Однак за результатами дослідження можна дійти висновку, що проведення такого роду психотерапії пом'якшувало прояви депресії, зменшувало рівень конфліктності в сім'ї, прискорювало процес соціальної реадптації.

Завацька Наталія Євгенівна – д. психол. н., професор, завідувач кафедри соціальної та практичної психології, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Сєвєродонецьк).

SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL CONDITIONS OF SUBJECTIVE WELL-BEING PERSON IN MARRIAGE

Depending on the members of the family, family relations with its members and all those who are around, a person looks at the world positively or negatively, forms his/her views, relations with others. Family relations also affect the way persons will continue to build their careers, which way they will go. Accordingly, the social environment affects the development of a personality and interaction of individuals with the family [5].

Among various social factors that influence formation and further development of a personality, one of the most important is the family. Traditionally, the family is the main institution of upbringing. What a person acquires in the family, he/she retains throughout the whole life, embodies what he had seen as a child during the formation of one's own family. The importance of the family is explained by the fact that a human remains in it for a large part of his/her life. Basis of a personality is being formed and developed in the family. In course of close relations with mother, father, brothers, sisters, grandparents and other relatives the structure of a personality of a child begins forming from the first days of life. Family enhances a child's social experience. All aspects of development requires adaptation to new social conditions, helps a person to get new experience, to become more socially mature. Young people, getting married and establishing rules for family life, have to think about the most important things: a place to live, what to live on, who will take the responsibility to provide for the family financially or the spouses will share this responsibility at least for a while. Love and money, concepts that do not fit well aurally, in many cases, are the key to the very existence of the family, especially nowadays. Currently, due to the massive involvement of women into productive activities, increase of their level of education, broad dissemination of ideas of equality, husband and wife often have almost the same social status and income, equally participate in family decision-making. At the same time the ideas about family roles and responsibilities of the spouses which are not rather relevant to the reality are functioning in the society nowadays: on the one hand, expectations of a certain part of the population are connected with a traditional family; on the other - the opinion of the direct equality of men and women in family functions is getting firmer. Historically, the measurement of well-being was made in two different ways: by measuring the objective conditions of life and by measuring the subjective assessments of life. Within those two approaches well-being was considered in terms of two models: the objective one and the psychological one. Objective model defines

well-being as the result of a combination of various statistical indicators of life. Psychological model is based on the assumption that the true meaning of well-being is reflected in subjective feelings of individuals, which is based on the level of their intellectual development, their life experiences, emotional state, and so on. While studying well-being it is necessary to consider the complexity of interactions of objective and subjective conditions of life. Well-being depends on objective conditions, such as marital status and social status, it is also linked to the way of thinking - with the way we look at things. Income (level of material well-being). There have been received a lot of evidence that the level of income and the level of subjective well-being positively correlate, but the absolute value of the correlation is not too great. Researchers attribute this to the fact that the main effect of income is not direct but mediated, for example, through the improvement of living conditions and health promotion. Studies in this area have identified several patterns of influence of income on the level of subjective well-being: income's effect is large only at a relatively low level of well-being: as soon as basic needs are met, the impact of income falls sharply; income's effect on subjective well-being is mediated by such factors as status and power - they have relative character in the society and do not rise in direct proportion to income; income's effect may be of a direct nature, but depends on social comparison, people can determine whether they are satisfied only by comparing their state with the state of others; income is not only direct benefit, but also difficulties that reduce the overall positive effect of income on subjective well-being: for example, high incomes may be connected with increased responsibility, stress, etc.

Since religiosity is understood differently, the data in this field are contradictory. Faith and religious traditionalism usually have positive effect on subjective well-being, although it has been also found that religiosity negatively correlates with good mood. There has been revealed that religion has a significant impact on people younger than 65 years old, but not older. In general, the issue of the influence of religion on subjective well-being is still unclear. The faithful believe that the secret of life is in their holy book. Muslims, speaking in this way, are convinced that psychological researches are useless, because everything is already written in the Koran. If everything was just so, then believers would have been happier than all the others. Despite the fact that the literature on subjective well-being does not have information about what statistically significant effect of marriage on subjective well-being has been revealed, almost all the correlations are positive. It has been found out that although married women can testify about greater stress than unmarried, they also testify about greater life satisfaction. It has been also found out that marital status is a strong factor, determining the level of subjective well-being, even when education, income and employment are controlled.

In addition to statistically significant differences, identified in connections among three above-mentioned values, there are less distinct differences in value preferences of happiness for men and women. So, women, except for love, family and the ability to enjoy life, appreciate the need and the opportunity to feel a sense of life, peace of mind and sense of inner peace more than men. In fact, men's beliefs about happiness preferably include: firstly, «luck, fortune, destiny»; secondly, «search and aspiration into the unknown, sharpness of the struggle and joy of victory,» and, thirdly, the presence of «specific targets and active steps to their implementation». Finally, it is more important for inner well-being of women that there will be «better than now», and in positive attitude of men the other principle - that there will be «no worse than now» - prevails. In contrast to the above-mentioned points, the most neutral position for male and female samples concerning significance for happiness was occupied by such factors as material prosperity, hedonism, the need to be needed, opportunity to benefit people, consciousness of usefulness of their existence, and some other points. In our opinion, it is these values that are equally characterized as «feminine» and «masculine» happiness.

There is human health among the important determinants of subjective well-being of a person, closely associated with the sense of happiness and manifested differently in men and women. And according to its significance for a happy life, it is usually placed on the very first places by respondents. It is especially characteristically for the elderly and for those who have health problems. Many data suggest that women have worse health than men on average. In any case, they have a greater degree of depression; they have more expressed anxiety and other symptoms of stress, although their excessive emotionality and subjectively greater attention to their health are likely to effect. Women, according to the observations of physicians, listen to everything that is happening in their bodies more sensitively, and treat all their ailments more seriously than men. Let us consider a number of personal characteristics and traits that affect the sense of satisfaction and features of happiness experiences of men and women in one way or another. Special studies of emotionality have shown that women are generally more emotional and their experiences, both positive and negative, are more intense and deep. It can be assumed that their level and range of happiness and unhappiness are generally wider than men's. And they experience depression and negative feelings more likely than men. Scientists believe that there is a level of emotionality, which is optimal for psychic well-being and health, a balance of positive and negative experiences, in respect of which friendship, ability to establish social bonds play an important role. Women, as has already been noted, use these contacts and connections that help them to manage and carry out their normal emotional life balance better than men.

It is believed that men have a strongly developed sense of ownership of their lives and a sense of «internal control». It is extremely important to be sure that they, and not other people or set of circumstances, define and control the course of events; that they affect the situation and have a wide range of activities. Men appreciate the status and the opportunity to be in leadership positions, to occupy high posts. And it is important to feel constantly strong and independent, capable of decisive action. It is not accidentally that Nietzsche, one of the most ardent followers of traditional views on gender relations, said that «the happiness of men is called «I want «.

Self-esteem (self-respect), which according to some scientists characterizes men and women in varying degrees, is also stably correlated with subjective well-being, and some even believe that the strongest association characterizes the ratio of these two variables. In addition, men spend their leisure time more actively and they are more likely to be happy with themselves. A number of studies suggest that stable personality traits such as temperament have the greatest impact on subjective well-being. There is an interconnection of subjective well-being and tolerance to unfavorable and frustrating situations both during the lifetime of an individual and society. One of the most important factors determining the degree of family well-being is self-esteem; however relations between these two variables can be bidirectional.

Another feature of a person which has close relations with the level of subjective well-being is internality. Nature of this relation can be either positive or negative, depending on cultural norms. Happiness and sociability are closely interrelated. One could assume that intelligence should significantly correlate with the level of subjective well-being, as a socially-desirable quality. However, this hypothesis was confirmed only in some works, in others the correlation between the range and subjective well-being was either absent or was negative. Perhaps there are some factors, closely associated with intelligence, which can reduce the level of subjective well-being (e.g., higher demands). It has been found that individuals experience the greatest well-being when the situation corresponds to characteristics of their personality, although this effect is not very expressed.

On the scale of society large social transformations become frustrating factors of subjective well-being. In the context of an individual way of life there may be changes in personal, family and professional spheres, which increase the demands on an individual's ability to adapt to changes.

As the results of studies show, subjective judgments of a human about satisfaction with individual aspects of life have a close correlation with the level of subjective well-being than objective conditions. Satisfaction of people with themselves have the greatest impact on subjective well-being, satisfaction with a way of life and family also highly correlates with subjective well-being, while correlations with job satisfaction are more moderate, and correlations with satis-

faction with health and society (social environment) is even lower. It should be noted that in some approaches subjective satisfaction with specific aspects of life in general is not considered as a factor of subjective well-being. It is assumed that there must be a direct correlation between objective external conditions and subjective well-being.

Завацький Юрій Анатолійович – старший викладач кафедри психології, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Северодонецьк).

Іващенко А. І.

ВПЛИВ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ НА ПРОФЕСІЙНИЙ САМОРОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ

Постановка проблеми. Динамізм соціально-економічного, науково-технічного та духовного розвитку суспільного життя, трансформували ставлення до багатьох професій. Сьогодні більшим попитом користуються саме фахівці, які володіють практико-орієнтованими компетенціями, спроможні на творче перетворення дійсності, а також професійний саморозвиток і самовдосконалення.

У теперішній час професійний саморозвиток в більшості випадків протиставляється сім'ї та особистому життю. Як наслідок виникає протиріччя між прагненням реалізуватись у житті та необхідністю соціальної адаптації. Це веде до звуження можливості саморозвитку, пошуку шляхів його оптимізації, до прагнення подолати гендерні стереотипи, які заважають саморозвитку особистості.

Викладення основного матеріалу. Якщо розглядати більш детально поняття «гендер», то Е. Могільовкін, вважав, що досліджуваний феномен є соціальною статтю особистості, комплексом соматичних, репродуктивних, соціокультурних та поведінкових якостей, які характеризують індивіда як чоловіка чи жінку [Е. Могільовкін, 2007, с. 96].

В свою чергу, під саморозвитком особистості ми розуміємо процес самостворення людини, що забезпечує неповторність та відкритість її індивідуальності. Професійний саморозвиток, як стверджував В. Карандашев, це багатокomпонентний особистісно та професійно значущий процес діяльності людини, який сприяє формуванню індивідуального стилю, допомагає

в осмисленні досвіду, а також є засобом самопізнання та самоудосконалення [В. Карандашев, 2000, с.288].

На сьогодні гендерний аспект професійного саморозвитку особистості залишається недосить вивченим. Але питання статевих відмінностей є доволі популярним у психологічній науці та презентоване у працях Т. Бендас, І. Кльоциної, А. Кудінова, С. Кудінова, Л. Махакова, Е. Мухіярова та ін.

Гендерні стереотипи, детально вивчала Ж. Дусказієва. Вчена вважає, що досліджуваний феномен є спрощеним, стійким, стилем поведінки та сукупністю рис характеру чоловіків та жінок. Всі існуючі гендерні стереотипи вона розділила на три групи. Перша – стереотипи маскулітності та фемінності, тобто уявлення про психічні, соматичні, поведінкові характеристики чоловіків та жінок. Наприклад, чоловіки домітантні, незалежні, агресивні, самовпевнені, вміють керувати своїми почуттями та емоціями. Жінки більш пасивні, залежні, емоційні, ніжні. Друга група стереотипів стосується характеру праці представників обох статей, наприклад, традиційно для жінок вважається діяльність, що стосується обслуговування, виконання розпоряджень, а для чоловіків, навпаки, характерна робота пов'язана управлінням, творча, інструментальна. До третьої групи відносяться стереотипи, що визначають провідні ролі. Чоловіки виконують – професійні ролі, для жінки – сімейні. «Нормальний» чоловік прагне побудувати кар'єру, досягти професійного успіху, «нормальна» жінка хоче вийти заміж та народжувати і виховувати дітей, вести домашнє господарство. Вище зазначені стереотипи надзвичайно міцно закріпились у нашому суспільстві та передаються із покоління в покоління [Ж. Дусказієва, 2010, с. 108].

За поглядами Ю. Альошиної гендерні стереотипи негативно впливають на професійний саморозвиток як чоловіків, так і жінок. У багатьох країнах світу уявлення про роль жінки суперечать активному стилю життя, тому більшість із них не прагнуть реалізовувати себе в професії і, відповідно, до саморозвитку, хоча в останні роки спостерігається тенденція до посилення професійних амбіцій. Жінка, яка показує свої здібності, бажає реалізувати свій потенціал, часто зіштовхується із традиційними поглядами оточуючих, щодо її місця в суспільстві, що сприяє розвитку конфліктів із соціумом, із собою та власними уявленнями про себе як особистість. На шляху жінок до традиційно чоловічих, гарно оплачуваних, статусних посад, поставлено безліч перепон: культурних, юридичних, освітніх. Вони часто зустрічаються із завищеними вимогами, дискримінацією при працевлаштуванні, під час просування по службі, все це заважає реалізації себе як особистості та професіонала [Ю. Альошина, 1988, с. 80–88].

На думку І. Кльоциної на професійний саморозвиток чоловіків гендерні стереотипи також мають негативний вплив. До компонентів традиційної чоловічої ролі відносять норми успішності, статусу, емоційної жорстко-

сті, антижіночності. Для багатьох представників сильної статі, цілковита відповідність цим нормам є неможливою, що зумовлює стрес, та активізує компенсаторні реакції, такі як обмеження емоційності, гомофобія, нав'язливе прагнення до змагання та перемоги, все це блокує можливість повноцінного професійного саморозвитку [Кльоцина, 1998, с. 188–202].

Висновок. Таким чином, гендерні стереотипи можуть негативно впливати на процес професійного саморозвитку, бути перепонами в розвитку індивідуальності. Для фективного саморозвитку та самореалізації людині необхідно позбутись від обмежень, які зумовленні традиційними поглядами щодо поведінки чоловіків та жінок, усвідомити, що вони лише умовність. Звільнившись від подібних стереотипів людина отримує душевне, фізичне здоров'я та можливість повноцінного професійного зростання.

Література

1. Алешина Ю. Е. Роль конфликт работающей женщины / Ю. Е. Алешина // Вопросы психологии. – 1989. – № 5. – С. 80–88.
2. Дусказиева Ж. Г. Гендерная психология: учебное пособие/ Дусказиева Ж. Г. – Красноярск, 2010. – 108 с.
3. Карандашев В. Н. Психология: Введение в специальность / Карандашев В. Н. – М.: Смысл, 2000. – 288 с.
4. Клецина И. С. Самореализация и гендерные стереотипы / И. С. Клецина // Психологические проблемы самореализации личности. – 1998. – № 2. – С. 188–202.
5. Могилевкин Е. А. Карьерный рост: диагностика, технологии, тренинг / Могилевкин Е. А. – СПб.: Речь, 2007. – 178 с.

Іващенко Альона Ігорівна - викладач кафедри практичної психології педагогічного факультету, Державний вищий навчальний заклад «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

Иоффе Е. В.

ТЕНДЕНЦИИ ТРАНСФОРМАЦИЙ БРАЧНЫХ МОДЕЛЕЙ В СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕ

В результате процессов индустриализации и урбанизации на смену расширенной, традиционной патриархальной семье, состоящей из нескольких поколений родственников, приходит нуклеарная модель. Ее ядром яв-

ляются уже не отношения между поколениями, а отношения между супругами.

На фоне увеличения среднего возраста вступления в брак растет число пробных союзов, в том числе незарегистрированных сожительств и так называемых *living apart together* (живем отдельно вместе), или LAT-партнерств. LAT-партнерства – это пары, которые имеют длительные интимные отношения, но живут отдельно друг от друга [3]. Как отмечают социологи и психологи, для выделения пары сегодня не важны ни официальная регистрация брака, ни даже совместное проживание и наличие общего хозяйства. Значимы сексуальная основа союза и степень переживаемой общности жизни. Французский социальный психолог Серж Московичи подчеркивает, что сегодня именно сексуальность приобрела характер силы, способной как укреплять, так и разъединять пары. При этом слишком ранний сексуальный опыт ускоряет формирование связи, но замедляет формирование супружеской пары, ибо он способствует своеобразному сексуальному индивидуализму, не приводящему к бракосочетанию [4].

С другой стороны, сложившиеся пары, все чаще распадаются. Необходимо отметить устойчивый процент разводов и такое заметное демографическое явление, как рост числа людей, не состоящих в браке и предпочитающих жить в одиночестве. По данным демографического ежегодника ООН, Россия - первая среди стран с самым большим числом разводов. Статистический отдел ООН берет за исходную цифру количество разводов на 1000 человек. В России в 2013 - 4,7 – самый высокий показатель в мире. В четверку активно разводящихся входят Белоруссия, Украина, Молдова. На 5-м месте в мире - Каймановы острова. На 6-м - США (на 1000 человек 3,4 развода). Исследователи подчеркивают, что кроме очевидных причин, которые называют при разводе (например, алкоголизм партнера, невозможность иметь совместных детей), следует иметь в виду две глубинные причины, которые являются фундаментальными в формировании института брака. Это отсутствие уважения к институту семьи и экономические условия, порождающие постоянную, стабильную неуверенность в своей дальнейшей судьбе и судьбе своих близких [2].

Еще одним из наиболее значительных демографических изменений последнего времени во всем мире становится рост числа людей, не состоящих в браке. В США сегодня более 50% взрослых являются «одиночками». В Швеции, Норвегии, Финляндии и Дании около 45% домохозяйств состоят из 1 человека. В Японии, стране с традиционно крепкими семейными связями, одиночно проживает 30% взрослого населения. Тенденцию к росту числа «одиночек» показывают Германия, Франция и Великобритания [6] В данном демографическом тренде находится и Россия. Например, в Москве из 11,1 миллиона наших современниц, находящихся в возрасте 25-

50 лет, 3 миллиона – «одиночки». Это в три раза больше, чем количество москвичей-мужчин [5].

В связи с этим весьма важно исследовать причины и следствия этих тенденций. Можно выделить две группы факторов, которые стоит учесть при анализе этих явлений: психологические и социокультурные. К психологическим относится готовность самого человека к браку, которая включает несколько аспектов: 1) *Личностная зрелость*, а значит – готовность принять на себя новые обязанности и ответственность по отношению к брачному партнеру и детям. 2) *Способность к сотрудничеству и к паритетным отношениям*, а значит – умение договариваться о лидерстве в тех вопросах, в которых каждый из партнеров компетентен; ориентация на равенство; уважение к личным границам и автономии другого; ориентация на создание условий для самореализации каждого члена семьи. 3) *Способность к формированию и сохранению интимности в отношениях*, а для этого большое значение имеет достаточная сепарация от родительской семьи; готовность к доверительным, близким отношениям; развитая эмпатия, умение эмоционально резонировать с партнером, чувствовать его/ее. 5) *Умение решать конфликты конструктивным способом и способность к саморегуляции* своих психических состояний и поведения.

Среди социокультурных факторов большую роль играют *гендерные нормы и культурные традиции*. Например, для традиционного общества вступление в брак было обязательным, и те, кто вовремя этого не делал – подвергались осуждению и даже наказанию. В русской деревне крестьянского парня, сколько бы ему ни было лет, до брака никто всерьез не воспринимал: «холостой, что бешеный», «холостой – полчеловека». Он – не «мужик», а «малый», находящийся в подчинении у старших. Он не имеет права голоса ни в семье («не думает семейную думу»), ни на крестьянском сходе. Полноправным «мужиком» он становится только после женитьбы [1]. Современных мужчин, а теперь и женщин ничто не подталкивает в брачные отношения. Нет никаких социальных «подпорок» для брака.

Традиционная модель маскулинности предписывает мужчинам стремление к профессиональной успешности, высокому социальному статусу, материальному благополучию. В обществе поощряется излишнее соперничество между мужчинами, что порождает стремление постоянно доминировать для поддержания своего авторитета. Ориентируясь на гендерные стереотипы, мужчины стремятся играть доминирующую роль не только в общественной жизни, но и в семье. Однако при доминантно-зависимой модели не может быть гармонии в супружеских отношениях, они характеризуются нарастанием напряжения, отчуждением, взаимными обидами.

В современном мире мужчины и женщины с детского сада и школьной скамьи находятся в равных условиях, осваивая одни и те же роли

школьников, позже работников в разных сферах. На смену традиционной – доминантно-зависимой – модели приходит партнерская модель гендерных отношений в семье. Это такой тип отношений в семье, при котором роли между мужем и женой не разделены, а взаимозаменяемы, а отношения между супругами строятся не на доминировании и подчинении, а на основе равенства. В центр семейной жизни выдвигаются отношения любви и заботы о самореализации и развитии всех членов семьи.

Анализ тенденций трансформаций моделей брачных отношений показывает, что современному человеку не интересна традиционная модель семьи, выполнявшая функцию хозяйственного союза, созданного для выращивания детей. Поэтому общество, заинтересованное в сохранении брачно-семейных устоев, должно прилагать усилие по популяризации партнерской модели гендерных отношений в семье. Именно такая семья отвечает потребности человека в личном жизненном пространстве и независимости. При такой модели отношений членов семьи объединяют взаимные чувства и потребность в близости и приватности.

Литература

1. Кон И. С. Мужчина в меняющемся мире. – М.: Время, 2009.
2. Кризис брака: кто виноват? // Демоскоп-Weekly. – No 289-290. (<http://www.demoscope.ru/weekly/2007/0289/analit01.php>. Дата обращения: 30.03.2015)
3. Медведева С.В., Тындик А.О. В какой мере реализуются намерения жить вместе? // Демоскоп-Weekly. No 625–626. (<http://www.demoscope.ru/weekly/2015/0625/analit04.php>. Дата обращения: 30.03.2015)
4. Социальная психология / Под ред. С. Московичи. ; 7-е изд. – СПб.: Питер, 2007. С.202
5. Шадрин А. Не замужем: Секс, любовь и семья за пределами брака / Анна Шадрин. – М.: Новое литературное обозрение, 2014. – С. 10
6. Klinenberg E. Going solo: The Extraordinary Rise and Surprising Appeal of Living Alone. New York: The Penguin Press, 2012. P. 10

Иоффе Елена Викторовна - к. психол. н., доцент, доцент кафедры психологии человека, Российский государственный педагогический университет им. А. И. Герцена; доцент кафедры психотерапии и сексологии, Северо-Западный государственный медицинский университет им. И. И. Мечникова (г. Санкт-Петербург).

РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ СТУДЕНТІВ

Постановка проблеми. Актуальністю дослідження є комунікативна компетенція професіоналізму, це здатність засобами мови, здійснювати мовленнєву діяльність у відповідності з цілями і ситуацією спілкування в рамках тієї або іншої сфери діяльності. В її основі лежить комплекс вмінь, що дозволяють брати участь в мовному спілкуванні в його продуктивних і рецептивних видах. Базується ж комунікативна компетенція на ряді інших компетенцій [2].

При розробці поняття комунікативної компетенції (системи вимог) можна включати такі компоненти як:

- володіння тією чи іншою лексикою,
- розвиненість усного мовлення (в тому числі чіткість, правильність),
- розвиненість писемного мовлення,
- вміння дотримувати етику та етикет спілкування,
- володіння комунікативними тактиками,
- володіння комунікативними стратегіями,
- знання особистісних особливостей і типових проблем людей, з якими треба спілкуватися,
- вміння аналізувати зовнішні сигнали (рухи тіла, міміка, інтонації),
- здатність гасити конфлікти в зародку, неконфліктогенність,
- асертивність (впевненість),
- володіння навичками активного слухання,
- володіння ораторським мистецтвом,
- акторські здібності,
- вміння організувати і вести переговори, інші ділові зустрічі,
- емпатія - вміння перейнятися інтересами іншої людини [2].

Астафурова Т. Н. визначає професійно орієнтовану комунікативну компетенцію як здатність до ефективної взаємодії в професійно-значущих ситуаціях за допомогою досліджуваної мови з урахуванням лінгвістичних, поведінкових, культурологічних особливостей соціума, що передбачає вміння оперувати лексикою, ділової та професійної сфер, тобто адекватно висловлювати комунікативні інтенції іншомовних партнерів, а також навички використання норм мовленнєвого етикету і соціальної поведінки в офіційних і неофіційних ситуаціях ділового спілкування, в яких актуалізується знання ситуативної й соціокультурного контекстів спільності.

Євдокимова М. Р. вводить термін професійно-комунікативна компетентність і визначає її як готовність і здатність до володіння предметними, науковими знаннями в професійному спілкуванні.

Іскандаров О. розглядає професійну комунікативну компетентність як комплекс властивостей особистості, прагнення до якого створює найкращі умови мотивації навчально-пізнавального процесу, оскільки забезпечує психологічно повноцінну взаємодію у процесі професійного спілкування.

Таким чином, професійно орієнтовану комунікативну компетентність можна визначити, як здатність фахівця здійснювати ефективне спілкування, що сприяє успішній реалізації професійних цілей і завдань [4].

Багато вчених займалися і займаються проблемою вивчення, формування і розвитку комунікативної компетентності. Проблему комунікативної компетентності в діяльності виділяють Н. В. Бордовская, Л. М. Мітіна, А. К. Михальська, М. Н. Обозов, А. А. Реан, Л. А. Шипилина, Е. А. Юнина, В. А. Якунін. Ці та інші автори оперують при характеристиці професійної діяльності такими поняттями, як комунікативна взаємодія (Л. А. Шипилина), комунікативні вміння (А. Н. Леонт'єв, В. П. Раченко, В. А. Якунін), комунікативність (Н. Н. Обозов, Р. А. Парошина), комунікативні якості, властивості особистості (Б. Р. Анан'єв, А. А. Бодалев, В. А. Канн-калик, А. В. Мудрик, Л. А. Петровська), комунікативні процеси (Р. М. Дридзе, О. М. Леонт'єв, В. А. Якунін) [1].

Викладення основного матеріалу. Комунікативна компетентність - це насамперед знання про способи цілеспрямованого використання мовних засобів для вирішення завдань педагогічного спілкування. Педагогічна компетентність відображає рівень володіння необхідними знаннями і вміннями.

Поняття комунікативна компетентність ввійшло у науковий обіг у 1972 р. завдяки американському лінгвісту Д. Хаймзу.

Комунікативна компетентність є серцевиною професіоналізму вчителя (викладача), тому що спілкування з студентами становить сутність педагогічної діяльності. Вона має складну структуру, складаючись з певної системи наукових знань і практичних вмінь [2].

Таким чином, ми можемо зробити висновок про те, що уявлення студентів про комунікативну компетентність досить різноманітна і відображає всі сторони спілкування.

Специфічною особистісною якістю вчителя у структурі комунікативної компетентності є педагогічна комунікабельність.

Спроби дати визначення поняття «компетентність» були здійснені в рамках особистісно-орієнтованої парадигми Е. Бондаревської через перелік складових компетенцій, орієнтованих на смислову складову будь-якого виду діяльності. Таким чином, деякі визначення компетентності даються через поняття компетенцій. [5]

Відомий педагог А. Хуторський розрізняє терміни «компетентність» і «компетенція», пояснюючи, що перше містить сукупність взаємопов'язаних якостей особистості, що задаються стосовно певного кола предметів і процесів, а друге - співвідноситься з володінням людиною відповідною компетенцією, яка стосується її особистого відношення до неї і до предмета діяльності.

На думку Т. Вольфовской, компетентність – це необхідний людині рівень сформованості досвіду міжособистісної взаємодії, щоб успішно функціонувати в суспільстві з урахуванням власних здібностей та соціального статусу.

Комунікативна компетентність, є показником обізнаності суб'єкта спілкування у сфері комунікації, задовільного оволодіння певними правилами, нормами поведінки, спілкування.

Компетентність (лат. *competentia*, від *competo* - спільно домагаюся, досягаю, відповідаю, підходжу) в словниках трактується як «володіння знаннями, що дозволяють судити про що-небудь», «обізнаність», «авторитетність».

У педагогічній науці накопичено значний досвід формування комунікативної культури майбутніх фахівців в умовах вищої школи, зокрема соціальних педагогів (О. Гура, А. Первушина та ін.). Комунікативна діяльність досліджувалась вченими у різних її аспектах: особливості педагогічного спілкування з клієнтом (А. Капська, О. Кобрій, Г. М'ясоїд, Л. Базілевська), специфіка комунікації в різних видах соціальної практики (Д. Малков, І. Трубавіна, С. Бондар, І. Грига, О. Іванова, Н. Кабаченко, І. Пінчук, Т. Семігіна, Т. Тартачник, Г. Бевз, І. Пеша), вирішення конфліктів (Л. Долинська, С. Ставицька, Л. Гаврищак, О. Пилипенко, М. Пашенко, В. Андрушко), розвиток професійної культури, дотримання етичних норм (О. Пилипенко, О. Пономаренко, О. Шепель), удосконалення лексико-синтаксичної правильності мовлення (І. Голодненко, О. Федурко), соціальна перцепція у взаємодії з клієнтом (Н. Скотна) [3].

Комунікативна компетентність передбачає усвідомлене розуміння цінності комунікації для професійної діяльності соціального педагога, що позитивно відбиває систему цінностей комунікативних знань і визначає цілеспрямовану діяльність студентів щодо їх засвоєння, розуміння необхідності пізнання самого себе як комунікативної особистості (своїх переваг і недоліків), усвідомлення етичних норм і правил комунікативної взаємодії засобами вербальної, невербальної, комп'ютерної комунікації, здійснення експертизи власних комунікативних дій і прийнятих рішень; сформована сукупність узагальнених комунікативних умінь та розвинутий емоційний інтелект [6].

Комунікативна компетенція складається з кількох видів:

- мовної (лінгвістичної) компетенції, яка забезпечує оволодіння студентами мовним матеріалом з метою використання його в усному і писемному мовленні;

- мовленнєвої компетенції, яка пов'язана з формуванням у студентів умінь і навичок спілкуватися в чотирьох видах мовленнєвої діяльності: аудіюванні, говорінні (монолог, діалог), читанні, письмі;

- соціокультурної компетенції, яка передбачає засвоєння студентами знань соціокультурних особливостей країни, мова якої вивчається, культурних цінностей та морально-етичних норм свого та інших народів, а також формування умінь їх використовувати у практичній діяльності;

- соціолінгвістичної компетенції, яка забезпечує формування умінь користуватися у процесі спілкування мовленнєвими реаліями (зразками), особливими правилами мовленнєвої поведінки, характерними для країни, мова якої вивчається;

- загальнонавчальних компетенцій, що сприяють оволодінню студентами стратегіями мовленнєвої діяльності, спрямованої на розв'язання навчальних завдань і життєвих проблем[6].

Висновок. Відповідно вище викладеного можна зробити висновок що, процес формування комунікативної компетенції у студентів передбачає врахування і вдосконалення лінгвістичних і соціально-психологічних знань і навичок студентів, їхнього комунікативного досвіду; комплексне формування мовної і соціокультурної компетенцій як складових власне комунікативної компетенції; розвиток умінь і навичок дотримання доцільності у використанні мовних норм, зокрема, їх варіантів; прищеплення студентам умінь орієнтуватися у виборі правильної комунікативної поведінки у суспільстві залежно від конкретної мовленнєвої ситуації.

Література

1. Богданов В. В. Коммуникативная компетенция и коммуникативное лидерство / В. В. Богданов // Язык, дискурс и личность. – Тверь, 1990. – С.26-31.
2. Вольфдорская Т. Коммуникативная компетентность молодежи как одна из предпосылок достижения жизненной цели / Т. Вольфдорская // Путь образования. – СПб.: Питер, 2001. – С.13-16.
3. Булгакова В. Адаптирование человека к жизни / В. Булгакова // Иностранные языки в школе. – СПб.: Питер, 2005. – С.82-86.
4. Ротова Н. В. Проблемы совершенствования коммуникативных компетенций / Н. В. Ротова. – М.: Прогресс, 1972. – 164 с.
5. Федина В. Формирование профессиональной компетентности у будущих специалистов / В. Федина. – Таганрог : 2006. С. – 225-227.
6. Чепелева Н. В. Становления професійної компетентності в системі вузівської підготовки практичних психологів / Н. В. Чепелева // Психолого-педагогічна

наука і суспільна ідеологія: матеріали методологічного семінару АПН України.
– К. : Гнозис, 1998 – 605 с.

Киш Аліна Русланівна – студентка V курсу спеціальності «Психологія», група ФЛ-141м, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Северодонецьк).

Науковий керівник: к. психол. н., доцент, доцент кафедри психології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля **О. Г. Лосієвська**.

Коваленко В. В.

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ У РЕКЛАМНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ

Стрімкий розвиток інформаційних технологій безпосередньо пов'язаний з пошуком найефективніших засобів впливу на споживача. Сучасна реклама дає не тільки інформацію про товар чи послугу, а й моделює систему взаємовідносин у суспільстві, зокрема між чоловіком і жінкою. Такі відносини часто заломлюються через призму гендерних стереотипів, що створює певні соціальні настрої та визначає диференціацію соціальних ролей. Гендерні ролі та стереотипи, що існують у суспільстві й відображаються в просторі рекламних символів, служать своєрідними соціально встановленими директивами для представників тієї чи іншої статі в питаннях зовнішнього вигляду, належних інтересів, навичок, поведінки, самооцінки і самосприйняття.

Гендерні дослідження активізувалися у другій половині ХХ століття завдяки теоретикам фемінізму, котрі звернули увагу суспільства на суттєві відмінності у поняттях «статі» та «гендеру». Як зазначає Вікторія Суковата в авторському дослідженні гендерної політики реклами на пострадянському телебаченні, під впливом концептуалізації гендерної теорії у 70-х роках минулого століття на Заході з'явилося понад 250 праць, в яких вивчалися психологічні, соціальні, ідеологічні ефекти гендерної політики реклами [4]. Серед таких досліджень особливою увагою рекламистів користується монографія Ервінга Гофмана «Гендерна реклама». Цей автор був першим, хто поєднав теми гендеру й реклами та дослідив роль комерційної реклами у формуванні уявлень про стереотипну фемінну й маскуліну поведінку.

Дослідник О. Юрчак виділив два основних типи історій у вітчизняній рекламі: романтичні й сімейні. У перших історіях чоловік завжди професіонал, зайнятий напруженою справою, яка зазвичай нагадує боротьбу (політика, спорт, бізнес). Завдяки своїм знанням, розуму, спритності, сміливості він виходить з цієї боротьби переможцем. Жінка не тільки не бере в ній участь, але просто відсутня в тих місцях рекламного ролика, де ця боротьба відбувається. Справжня жінка в цей час зайнята доглядом за своєю зовнішністю, адже головним поціновувачем її зовнішності є чоловік. Отже, всі прагнення жінки спрямовані на те, щоб на неї звернули увагу і належним чином оцінили її старання. Навіть ділові жінки не забувають про своє «жіноче призначення» – завжди прекрасно виглядати, залишатися об'єктом споглядання і захоплення [4].

У «сімейному» типі рекламних історій, виділених Олексієм Юрчаком, діяльність жінок обмежується сім'єю. Вона лікує, пере, чистить раковину і газову плиту, готує смачні страви і з нетерпінням чекає чоловіка. Чоловік же в сімейному просторі користується працею жінки, а бійцівські та професійні якості проявляє поза домом. Це практично всі ролики, що рекламують миючі та чистячі засоби. У таких роликах жінки енергійно обговорюють переваги того чи іншого продукту, змагаються в практичності, активно дають поради одна одній. Звідси можна припустити, що яка б історія не розповідалася в рекламному ролику, образ жінки подається як залежний від чоловіка, слабкий, реалізований або в домашніх клопотах, або в підтримці своєї привабливості. Чоловік же, як у вітчизняній, так і зарубіжній рекламі, подається як лідер, сильний, агресивний, підкоряє собі інших задля ствердження свого «Я».

Слід зазначити, що, по суті, реклама адресує той чи інший товар тому потенційному споживачеві, який ним користується найчастіше. Отож логічно, що реклама не йде врозріз гендерним установкам суспільства. І. В. Грошев виділяє стереотипні риси чоловіка і жінки, які можна використовувати при створенні певного типового чоловічого й жіночого образів [2].

Типовий чоловік: агресивний, завзятий, домінуючий, незалежний, приховує емоції, володіє діловими навичками, знає, як опанувати світом, легко приймає рішення, самодостатній, вільно говорить про секс з іншими чоловіками.

Типова жінка: тактовна, проявляє гостинність, ніжна, не використовує грубих виразів, балакуча, цікавиться власною зовнішністю, цінує мистецтво й літературу, дуже потребує захисту, спокійна [2].

Порівнюючи чоловічі й жіночі характеристики, А. Дударєва приводить наступні рекламні образи. Чоловічий образ у рекламі має набір рис, пов'язаних із соціально необмеженим стилем поведінки, компетенцією і

раціональними здібностями, авторитетністю, активністю, ефективністю. Чоловіки представлені в діловому, формальному чи неформальному вигляді, але будь-який вигляд пропонується, як щось абсолютно серйозне, глибоко особистісне. Чоловіки найчастіше пов'язані з успіхом, ініціативою, автономією. Вираз обличчя у чоловіків – нейтральний або серйозний.

Типовий жіночий образ в рекламі навпаки включає ряд рис, пов'язаних з пасивністю, зайвою емоційністю, соціальними та комунікативними вміннями, меншим когнітивним рівнем, домаганнями. Жінки представляються з зацікавленим ставленням до того одягу, який вони носять, і до тих жестів, які їм відповідають. Але характер, створюваний рекламним костюмом, дає можливість менш серйозно розглядати її в соціальних ситуаціях; індивідуальність, передана через манеру одягатися, – річ несерйозна. Жінки асоціюються з пасивністю, спрямованістю на задоволення інтересів чоловіків і родини. Вираз обличчя у жінок більш доброзичливий, вони найчастіше представлені усміхненими [3].

Таким чином, образи чоловіків і жінок постають перед нами досить стереотипними, і більшість споживачів реклами вірять цим образам.

Гендерні стереотипи, які не відповідають реаліям сьогодення, стають проблемою як для суспільства, так і для окремої людини, бо вони породжують конфлікт у формуванні гендерної ідентичності та знижують рівень психологічного здоров'я нації. Для вирішення цих проблем необхідні дослідження гендерних стереотипів, установок щодо протилежних статей на сучасному етапі розвитку суспільства; їх порівняння з традиційними – тими, що існують вже тривалий час; з'ясування особливостей і закономірностей їх трансформації на фоні зміни гендерних ролей.

За масштабністю потенційна роль реклами в процесі формування блоку ціннісних орієнтацій, думок, відносин і поведінки цільової аудиторії може бути співставлена хіба що з дією таких традиційних агентів соціалізації, як сім'я і освіта. Натомість відповідні соціальні структури й соціальна відповідальність, які повинні збалансовувати вплив інституту реклами, взагалі відсутні. Іншими словами, реклама володіє високим потенціалом впливу на соціум, при цьому не переслідує чітко поставлених соціальних цілей і не несе соціальну відповідальність за наслідки своєї діяльності [1].

Завдяки непомітному і водночас нав'язливому впливу рекламної пропаганди відбувається розбалансування блоку ціннісних орієнтацій індивідів, в якому вкорінюються прототипи символічних уявлень про чоловіка/жінку, ефективно впроваджуються інноваційні образи, які відіграють роль орієнтирів гендерної ідентифікації реципієнта. Крім того, як один з наслідків впливу реклами, можна відзначити можливу девальвацію гендерних цінностей суспільної свідомості (слова, що відображають ключові поняття і аспекти індивідуальної свідомості, сприймаються принижено і не-

достатньо серйозно внаслідок їх постійного і неадекватного вживання в рекламних роликах). Формуванню позитивних гендерних стереотипів в рекламі може сприяти наступне: рівна представленість в рекламі обох статей і впливу того чи іншого продукту на них; демонстрація успішних у бізнесі жінок і чоловіків, що займаються домашніми справами; створення експертної ради з гендерної політики та інше. Гендерний показник у питаннях реклами є дуже важливим, оскільки в даний час статева поведінка особистості досить часто розмита. Вона, зокрема, нав'язується людям за допомогою реклами, газет, фільмів та ін., що дає можливість говорити про суттєву роль ЗМІ у формуванні гендерної ідентичності людини.

Література

1. Белова С. Виртуальные образы в рекламе [Электронный ресурс] / С. Белова // Школа рекламиста : [сайт]. [2009] URL : <http://www.advschool.ru/articles/article688.htm>.
2. Грошев И. В. Образ женщины в рекламе / И. В. Грошев // Женщина. Гендер. Культура. – 1999. – С. 331-343.
3. Дударева А. А. Рекламный образ. Мужчина и женщина / А. А. Дударева. – М. : РИП-холдинг, 2004. – 222 с.
4. Суковатая В. А. Гендерная политика рекламы на постсоветском телевидении / В. А. Суковатая // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2010. – № 3. – С. 136-152.

Коваленко Володимир Вікторович – студент спеціальності «Практична психологія», Державний вищий навчальний заклад «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

Науковий керівник: к. психол. н., доцент кафедри практичної психології, ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» **Федосєєва І. В.**

Коваленко Н. С.

СІМ'Я ЯК ПРОВІДНИЙ ЧИННИК ГЕНДЕРНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ – ДОШКІЛЬНИКІВ

Постановка проблеми. Під гендерною соціалізацією розуміється процес засвоєння відповідно до статі соціальної ролі чоловіка і жінки, формування потреб, інтересів, ціннісних орієнтацій і певних способів поведін-

ки, характерних для тієї чи іншої статі. Становлення гендеру триває протягом усього періоду онтогенезу, але одним з сенситивних і, отже, найбільш сприятливих періодів для формування гендерної структури особистості є дошкільний період дитинства.

Процес гендерної соціалізації здійснюється завдяки наявності в суспільстві численних інститутів соціалізації (сім'я, дитячий садок, школа, позашкільні групи, ЗМІ тощо), проте на першому місці, все ж таки, знаходиться сім'я, система батьківських впливів на дитину, стиль сімейного виховання, власні гендерні стереотипи та цінності батьків, їхні життєві сценарії, характер стосунків у подружжя та між батьками й дітьми. Батьки по відношенню до дитини є основними агентами гендерної соціалізації. У зв'язку з цим назріла необхідність набуття батьками знань, схем, способів діяльності та поведінки, оцінок, які допомогли б їм ефективно вирішувати свої виховні завдання в сім'ї.

Викладення основного матеріалу. У нашому дослідженні ми ставили за мету вивчити вплив сім'ї на гендерну соціалізацію дітей - дошкільників. З метою вивчення особливостей гендерної соціалізації було проведено обстеження 20 дошкільнят (4 – 5 років) – вихованців дошкільного закладу середньої групи: 12 дівчаток і 8 хлопчиків.

На першому етапі були виявлені особливості уявлень дітей про соціальні ролі, про себе як про представника певної статі і свої майбутні статеві ролі. З цієї метою було використано діагностичну методичку «Проективний малюнок людини».

Аналіз дитячих малюнків та проведеної після бесіди показав, що в групі у 8 (40%) дітей статева ідентичність не виражена, ще 8 (40%) дітей мають слабо виражену статево ідентичність, і лише у 4 (20%) дітей – яскраво виражена статева ідентифікація.

На другому етапі було проведено бесіду з дітьми, спрямовану на уточнення знань дітей про свою статево належність, ролі та зайнятість чоловіка і жінки в сім'ї, їх соціальний статус, про основні риси зовнішності і поведінки. Також у ході бесіди вивчалися уявлення дошкільнят про культуру спілкування хлопчиків і дівчаток. Використовувалися питання із стандартизованого інтерв'ю Є. Кагана і серії питань запропонованих І. П. Шелухінім. При аналізі враховувалося розуміння дитиною ролі чоловіка і жінки (див. табл. 1). Метою третього етапу було з'ясування (за допомогою складання оповідань) того, як розуміють хлопчики фемінінні риси дівчаток; уточнення про поняття жіночності. І теж саме, тільки навпаки, у дівчаток. Для цього діти були розділені на дві групи за статевими відмінностями: дівчаткам пропонувалося скласти розповідь про хлопчиків, а хлопчикам про дівчаток.

Результати бесіди з дітьми з метою виявлення їх рівня знань про роль і зайнятість чоловіка і жінки в сім'ї та суспільстві, їх соціальний статус, культуру спілкування і поведінки

Рівень знань	Кількість дітей	У відсотках (%)
Високий	6	30
Середній	10	50
Низький	4	20

Було виявлено, що розуміння дівчатками почуття жіночності, також як хлопчиками – мужності є, але воно дещо розмите, не має усвідомлення, а отже цьому аспекту приділяється мало уваги, і в повсякденному житті знання не застосовуються. Розповідь без навідних запитань скласти дуже важко, проте відчувається розуміння дітьми інтересу до протилежної статі. Є деяке усвідомлення того, що хлопчики – справжні чоловіки, які беруть на себе складні доручення та обов'язки, проявляючи, таким чином, кращі чоловічі якості – силу, витривалість, вміння долати труднощі, а дівчатка піклуються про створення краси, вчать бути терплячими і ніжними.

Четвертий етап був присвячений анкетуванню батьків вихованців на тему «Виховуємо хлопчиків і дівчаток», що дозволило виявити рівень батьківських знань з проблеми, визначити актуальність питання статевого виховання дітей у дитячому садку серед батьків вихованців, досліджуваної нами групи, ступінь зацікавленості даною темою (див. рис. 1).

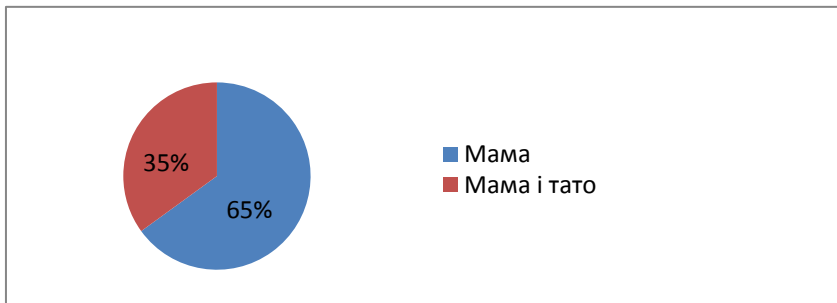

Рис. 1. Сегментнограма ступеню залученості батьків до виховання дитини

Дані про більшу прихильність дитини складають: до матері – 50%; до батька – 15%; до обох батьків – 35%.

Результати показують, що в сім'ях домінує «фемінінне» виховання. Більшість батьків вважають, що занадто рано в дошкільному віці обговорювати з дитиною поведінкові, зовнішні, анатомічні відмінності хлопчиків і дівчаток, 60% батьків роблять це тільки тоді, коли ініціатива питання вихо-

дить від дитини, і лише одиниці батьків (15%) читають дітям різну науково - популярну літературу, яка висвітлює питання відмінності хлопчиків і дівчаток. Серед батьків (20%) із загального числа опитаних виділялися і ті, хто вважає дуже важливим процес гендерної соціалізації дітей саме на етапі дошкільного дитинства, батьки стурбовані проблемами, пов'язаними з індивідуальними особливостями розвитку хлопчиків і дівчаток.

Отже, можна сказати, що проблема гендерного розвитку дитини досить актуальна для батьків, але не всі вони готові передати необхідні знання дитині, пояснити факт народження людини, розповісти їй про ідеальні образи чоловіка і жінки, про відмінності між ними, сформувані це у дитини з урахуванням її статевої приналежності.

Висновки. Для підвищення відповідальності обох батьків за виховання дітей і перерозподіл домашніх обов'язків у даний час необхідно опрацьовувати питання про підвищення батьківської ролі. В сучасній сім'ї чоловіки і жінки повинні нести рівну відповідальність за виховання дітей. Адже з родини починає своє життя кожна людина. Необхідно також здійснювати виховання дітей не як безстатевих істот, а як синів і дочок, чоловіків і жінок з урахуванням всіх статевих і індивідуальних особливостей особистості.

Література

1. Шахова И. А. Гендерная социализация в семье / И. А. Шахова // Вестник Амурского государственного университета. – 2011. – № 54 : Серия Гуманитарные науки. – С. 53 – 62.
2. Репина Т. А. Проблема полоролевой социализации детей / Т. А. Репина. – М. : Изд - во Московского психолога - социального института, Воронеж: Изд - во НПО «МОДЭК», 2004. – 288 с.
3. Клещина И. С. Практикум по гендерной психологии / И. С. Клещина. – СПб.: Питер, 2003. – 200 с.
4. Евтушенко И. Н. Условия гендерной социализации детей дошкольного возраста / И. Н. Евтушенко // Начальная школа: плюс до и после. – 2007. – № 5. – С. 64-67.

Коваленко Нелі Сергіївна – студентка IV курсу спеціальності «Психологія», група ФЛз-111, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Северодонецьк).

Науковий керівник: к. психол. н., доцент, доцент кафедри психології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля **Літвінова О. В.**

СПЕЦИФІКА СУЧАСНОЇ СІМ'Ї

Постановка проблеми. Сім'я, як будь-яка система, реалізує ряд функцій, складових ієрархії, що відображає як специфіку культурно-історичного розвитку сім'ї, так і своєрідність етапів життєвого циклу сім'ї. Ядром сім'ї є подружжя, між якими створюються певні взаємовідносини. Сімейні відносини - це складна психічна реальність, що включає міфологічні та сучасні рівні свідомості, індивідуальні та колективні, онтогенетичні, соціогенетичні і філогенетичні підстави. Функції сім'ї включають: господарчо-побутову, репродуктивну, функцію виховання дітей, сексуально-еротичну, функцію духовного спілкування, функцію емоційної підтримки і ухвалення або так звану психотерапевтичну функцію, функцію соціального контролю і опіки (відносно неповнолітніх і недієздатних членів сім'ї). Значення функції емоційної підтримки і ухвалення, включаючи емпатію і прихильність, як реалізацію афіліативної потреби людини, значно зросло за останні десятиліття. У сучасному суспільстві любов є сутнісною характеристикою відносин в сім'ї, висновок шлюбів визначається, насамперед, відносинами любові між подружжям. Втім, і причини розлучень в значному числі випадків лежать в області емоційності. Проблемами сучасної сім'ї займалися Ю. Є. Альошина, Е. Г. Ейдемільер, Дж. Левінджер, М. М. Обозов, А. М. Обозова, В. Сатир, Л. Б. Шнейдер, В. Юстицкіс [1].

Виклад основного матеріалу дослідження. Специфіка сучасної сім'ї визначається, щонайменше, чотирма особливостями:

1. У сучасній сім'ї особливу роль грає батьківство. У стародавній історії самоцінність дітей і дитинства була украй низькою. І. С. Кон приводить як ілюстрацію, яка підтверджує це положення, періодизацію розвитку батьківсько-дитячих відносин в історії суспільства. З погляду автора «психогенної теорії історії» можна виділити шість стадій розвитку батьківсько-дитячих відносин, кожна з яких визначає специфіку батьківства як інституту первинної соціалізації людини: інфантицид, амбівалентний стиль, «на-в'язливий» стиль, соціалізуючий і допомагаючий стилі виховання.

2. Основою подружнього союзу в сучасній сім'ї є любов, емоційне ухвалення і підтримка. Ще в ХІХ столітті подружжя вважало любов бажаною, але зовсім не необхідною умовою укладання сімейного союзу і жили за принципом «стерпитися – слюбитися», погоджуючись з тим, що «шлюби укладають на небесах». Сьогодні подружжя розглядає сім'ю без любові як найбільше нещастя, особову нереалізованість і, не бажаючи миритися з

цим, готові – ще одна крайність сучасної сім'ї – розірвати сімейні узи навіть відносно благополучного функціонування сім'ї і наявності дітей в сім'ї.

3. Сімейна система є достатньо відкритою – в сучасному суспільстві легко одружитися, але також легко і розлучитися. Правові, етичні, релігійні, соціально-психологічні бар'єри для розірвання шлюбу зведені сьогодні до мінімуму. Подружжя має право вільно визначати подальшу долю сім'ї, виходячи з пріоритетної для них системи цінностей.

4. Сучасна сім'я змінилася і по складу – відбувся перехід від розширеної сім'ї до нуклеарної. Нуклеарна сім'я – батьки і діти – стає найбільш типовим варіантом сімейної системи.

Особливістю сучасного етапу становлення сім'ї є значне збільшення егалітарних сімей і відповідно зменшення числа традиційних. У традиційній (патріархальній) сім'ї ролі і обов'язки жорстко розподілені за нормами, передбаченими статевими ролями. Це родина, голова якої чоловік – годувальник. Жінці в такій сім'ї відведена роль вихователя.

М. Ю. Арутюнян пропонує вважати традиційною сім'ю, в якій:

а) існує традиційний поділ чоловічої і жіночої ролі у сфері «вторинних» функцій;

б) виражена система норм, що обґрунтовують цей розподіл, позиція відповідальності за сімейні функції;

в) провідна роль у прийнятті сімейних рішень належить чоловікові; високий авторитет батька, який здійснює соціальний контроль поведінки та виховання дітей.

Модернізована (егалітарна) сімейна модель передбачає:

а) розподіл ролей у побутовій сфері, засноване на відносно рівному вкладі подружжя під зовнішню діяльність;

б) позицію суміщення відповідальності за виконання функцій сім'ї;

в) демократичну структуру лідерства;

г) «егалітарну концепцію сімейного життя», тобто норми рівності чоловіка і дружини в сім'ї та поза нею [2].

Розподіл ролей та функцій в сім'ї тісно пов'язане з поняттями лідерства в сучасній сім'ї. Динамічний підхід до сімейних проблем класифікує сучасні сім'ї за трьома типами: симетричний, комплементарний та метакомплементарний.

Симетричним можна назвати такий шлюб, коли обидва батьки рівноправні, ніхто з них не підкоряється іншому. У такому шлюбі всі проблеми вирішуються узгоджено шляхом обміну або знаходження компромісу. Комплементарний шлюб передбачає єдиновладдя, тобто один розпоряджається, а інший чекає його вказівок. У метакомплементарному шлюбі один з партнерів домагається своєї мети шляхом маніпулювання іншим, підкреслюючи свої слабкості, недосвідченість, безсилля [3].

Висновки. Сім'я - це частина великого організму. Вона не тільки відчуває всі процеси, що відбуваються в суспільстві, але й сама впливає на це суспільство. З'являються нові форми взаємин у сім'ї, залишається те, що на даний момент сприяє розвитку інституту сім'ї. Специфіка сучасної сім'ї визначається особливостями своїх функцій, індивідуальним розподілом ролей і лідерства.

Література

1. Алешина Ю. Е. Индивидуальное и семейное психологическое консультирование / Ю. Е. Алешина. – М. : Независимая фирма «Класс», 1999. – 175 с.
2. Карабанова О. А. Психология семейных отношений : учебное пособие / О. А. Карабанова. – Самара : Издательство СИОКПП, 2001. – 122 с.
3. Шнейдер Л. Б. Психология семейных отношений. Курс лекций. / Л. Б. Шнейдер. – СПб. : Речь, 1999. – 156 с.

Колеснік Ганна Валеріївна – студентка спеціальності «Психологія», група ФЛ-111, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Северодонецьк).

Науковий керівник: к. психол. н., доцент, доцент кафедри психології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля **Літвінова О. В.**

Комарова О. С.

ГЕНДЕРНІ РОЛІ: БІОЛОГІЯ ЧИ КУЛЬТУРА?

Гендерні ролі - один з видів соціальних ролей, набір очікуваних зразків поведінки для чоловіків і жінок. Роль у соціальній психології визначається як набір норм, що визначають, як мають поводитися люди в даній соціальній позиції.

В даний час не існує єдиної теорії соціальних ролей. Гендерні ролі, їх характеристики, походження і розвиток розглядаються в рамках різних соціологічних, психологічних і біосоціальних теорій. Але наявні дослідження дозволяють зробити висновок про те, що на їх формування та розвиток у людині впливають суспільство і культура, закріплені в них уявлення про зміст і специфіку гендерних ролей. А в ході історичного розвитку суспільства зміст гендерних ролей піддається змінам. Піддала сумніву переконання про те, що чоловіки і жінки від природи створені для виконання певних ро-

лей Маргарет Мід (М. Mead) у своїй книзі «Стать і темперамент». Її спостереження за життям племен в Новій Гвінеї переконливо це спростовують. Спостережувані нею жінки і чоловіки виконували абсолютно різні ролі, іноді прямо протилежні прийнятним для кожної статі стереотипам. Одна з ідей, які декларуються жіночим рухом 70-х років, полягала в тому, що традиційні гендерні ролі стримують особистісний розвиток і реалізацію наявного потенціалу. Вона стала поштовхом для концепції Сандри Бем (S. Bem), в основі якої лежить поняття «андроґін», згідно з яким будь-яка людина, незалежно від її біологічної статі, може поєднувати в собі традиційно чоловічі і традиційно жіночі якості (такі люди отримали найменування андроґіни). І це дозволяє людям менш жорстко дотримуватися статево-рольових норм і вільно переходити від традиційно жіночих занять до традиційно чоловічих і навпаки. Розвиваючи цю ідею, Плек (Pleck) у своїх роботах став говорити про фрагментарності гендерних ролей. Немає єдиної ролі чоловіка або жінки. Кожна людина виконує ряд різноманітних ролей, наприклад, дружини, матері, студентки, дочки, подруги і т.д. Іноді ці ролі не поєднуються, що веде до рольового конфлікту. Конфлікт між роллю ділової жінки і роллю матері всім добре відомий. Зараз є дані про те, що виконання багатьох ролей сприяє психологічному благополуччю людини.

Різноманіття гендерних ролей в різних культурах і в різні епохи свідчить на користь гіпотези про те, що наші гендерні ролі формуються культурою. Відповідно до теорії Хофстеда (Hofstede), відмінності в гендерних ролях залежать від ступеня гендерної диференціації в культурах або ступеня маскуліності чи фемінінності тієї чи іншої культури. На підставі крос-культурних досліджень Хофстед показав, що люди маскулітних культур мають більш високу мотивацію досягнення, сенс життя бачать у роботі і здатні багато і напружено працювати. У ряді крос-культурних досліджень встановлено також, що фемінні культури з низькою дистанцією влади (Данія, Фінляндія, Норвегія, Швеція) мають особистісно-орієнтовані сім'ї, які сприяють засвоєнню рівності в гендерних ролях. У той час як культури з високою дистанцією влади і яскраво вираженою маскулітністю (Греція, Японія, Мексика) - мають сім'ї, орієнтовані на жорсткі гендерні рольові позиції. Такі сім'ї сприяють, зрештою, жорсткій диференціації в гендерних ролях.

Гендерні ролі залежать не тільки від культури, а й від історичної епохи. І. С. Кон зазначив, що традиційна система диференціації статевих ролей і пов'язаних з ними стереотипів фемінінності-маскулітності відрізнялася наступними характерними рисами: жіночі та чоловічі види діяльності та особисті якості відрізнялися дуже різко і здавалися полярними; ці відмінності освячувалися релігією або посиланнями на природу і представлялися непорушними; жіночі та чоловічі функції були не просто взаємодоповню-

ючими, а й ієрархічними, жінці відводилася залежна, підлегла роль. Зараз практично у всіх культурах щодо гендерних ролей відбуваються радикальні зміни.

Фемінінність (фемінність, жіночність) - соціально певний вираз того, що розглядається як позиції, внутрішньо властиві жінці. Традиційно передбачалося, що фемінінність біологічно обумовлена, і їй приписувалися такі риси, як пасивність, чуйність, м'якість, поглиненість материнством, дбайливість, емоційність і т.п. Ці уявлення знаходилися у відповідності з віднесеністю жінок до приватної, а не до публічної сфери.

Але феміністські дослідження оскаржили обумовленість соціокультурних характеристик і процесів біологічними відмінностями: фемінінність не так природна, скільки з дитинства сконструйована - дівчинка піддається осуду, якщо вона недостатньо жіночна. Згідно французьким феміністським теоретикам (Е. Сікс, Ю. Кристевой), фемінінність - це довільна категорія, якою жінок наділив патріархат.

Існує також уявлення, що фемінінність – протилежність маскуліності, що також невірно, оскільки маскуліні риси (стійкість, самодостатність, сміливість та ін.) вважаються цінними для всіх людей, включаючи жінок, а фемініні бажані тільки для жінок з точки зору їх привабливості для чоловіків. Таким чином, сутність фемінінності – у встановленні для жінок обмежень, які в кінцевому підсумку саме чоловіки знаходять корисними, приємними і безпечними для себе.

Фемінінність в рамках андроцентричної культури визначається як маргінальна по відношенню до існуючого символічного порядку, в якому маскуліність виступає як норма.

Маскуліність являє собою комплекс аттітюдів, характеристик поведінки, можливостей і очікувань, що детермінують соціальну практику тієї або іншої групи, об'єднаної за ознакою статі. Іншими словами, маскуліність - це те, що додано до анатомії для одержання чоловічої гендерної ролі.

Концепція маскуліності важлива як для гендерних, так і для жіночих і чоловічих досліджень. Вивчення моделей маскуліності дозволяє краще зрозуміти основні складові гендерної ідеології суспільства та принципи функціонування інститутів патріархатного домінування, а також знайти шляхи зміни існуючого гендерного порядку.

Андрогінія - поєднання в індивіді маскуліних і фемінінних рис. Андрогінна особистість вбирає в себе все краще з обох статевих ролей.

Концепція андрогіну була запропонована на початку 70-х рр. американським психологом Сандрою Бем. З тієї пори численними дослідженнями доведено, що мужність і жіночність протиставляються один одному, а людина з характеристиками, суворо відповідними його статі, виявляється мало пристосованою до життя. Так, низькомаскуліні жінки і високофемінін-

ні чоловіки відрізняються безпорадністю, пасивністю, тривожністю, схильністю до депресії. Високомаскулінні жінки і чоловіки характеризуються труднощами у встановленні і підтримці міжособистісних контактів. Виявлено високий відсоток сексуально-психологічних дисгармоній і статевих розладів у молодих сімейних пар, де партнери дотримувалися традиційних моделей жіночої і чоловічої поведінки. Разом з тим, виявлено зв'язок андрогін з високою самоповагою, здатністю бути наполегливим, мотивацією до досягнень, ефективним виконанням батьківської ролі, внутрішнім відчуттям благополуччя. Андрогінна особистість має багатий набір статево-рольової поведінки і гнучко використовує його в залежності від динамічно змінюючихся соціальних ситуацій.

Література

1. Агеев В. С. Психологические и социальные функции полоролевых стереотипов // Вопросы психологии. - 1987. - № 2. - С. 152-158.
2. Бендас Т. В. Гендерные исследования лидерства // Вопросы психологии. - 2000. - №1. - С. 87-94.
3. Воронина О. А. Феминизм и гендерное равенство. - М.: Едиториал УРСС, 2004. - 320 с
4. Кочарян А. С. Симптомокомплекс маскулинности в норме и патологии. / Кочарян А. С. - Киев, 1996.

Комарова Олена Сергіївна - студентка спеціальності «Психологія», група ФЛз-111, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Северодонецьк).

Науковий керівник: д. психол. н., професор, завідувач кафедри психології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля **Бохонкова Ю. О.**

Коняєва Я. Ю.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ВІДМІННОСТІ ЧОЛОВІЧОГО ТА ЖІНОЧОГО СТИЛІВ КЕРІВНИЦТВА

Постановка проблеми. Розвиток ринкових відносин в Україну не тільки корінним чином вплинуло на процеси економіки, а й посприяло пом'якшенню консервативних установок щодо багатьох сфер життєдіяльності.

Незважаючи на це, уявлення про жіночу ділову активність і підприємництво до цих пір залишаються в рамках патріархальної культури, все ще зберігає великий вплив, як в Україні, так і в усьому світі. Процес самореалізації та адаптації жінок, у зв'язку з існуючим думкою, значно ускладнюється і тягне за собою кризу соціально-економічних відносин.

У нашому суспільстві складається ряд об'єктивних умов, що сприяють різноманітності жіночого амплуа, а саме - розвитку жіночого менеджменту та становленню інституту управлінського лідерства. Все частіше суспільство орієнтується на принципи демократичного управління, віддаючи пріоритет інформаційним технологіям.

В даний час спостерігається тенденція до активного завоювання жінками керівних посад у рамках бізнесу, і, навіть, політики. Кількість жінок-керівників неухильно зростає серед керівників, топ-менеджерів і директорів малих, середніх і великих підприємств. Однак, проблема гендерної нерівності та дискримінації жінок-керівників існує і вимагає поглибленого вивчення.

Проблемами дослідження менеджменту, стилів управління та гендерними відмінностями займалася велика кількість вчених. В. Г. Афанасьєв вважав, управління - функція систем різної природи (біологічних, соціальних, технічних), що забезпечує збереження їх певної структури, підтримання режиму діяльності, реалізацію програми, мети.

Б. Ф. Ломов, підкреслюючи універсальність будов будь-якого виду діяльності, у тому числі і управлінського, виділяє в ній наступні основні функціональні блоки: мотив, мета, планування, переробку інформації, оперативний образ або концептуальну модель, прийняття рішення, дії, перевірку результатів і корекцію дій.

Спеціальний психологічний аналіз функціонального складу управлінської діяльності був проведений А. І. Китовим. Він виділяє в управлінні три стадії: діагностичну, творчу та організаторську.

Розглядаючи процес управління педагогічними системами, Н.В. Кузьміна виділяє 5 основних функціональних компонентів: гностичний, проєктувальний, конструктивний, організаторський і комунікативний.

Стосовно визначенню гендер та вивченню статевих відмінностей, також було призначено багато уваги з боку вчених. Лакер вважав, що існує тільки чоловіча стать, а жіночий вважався недорозвиненою його формою.

Гален говорив, що чоловічий і жіночий організм подібні.

У 1968 році Робертом Столлер було введено поняття «гендер». Таким чином, на відміну від своїх попередників, Р. Столлер виділив поняття «sex» як біологічна стать і «gender» як стать соціальна.

Основний зміст. І чоловіки, і жінки мають практично рівні психологічні можливості для управління підприємством. Можна відзначити, що чоловіки і жінки по-різному оцінюють свою діяльність в якості керівника [3].

Чоловіки розглядають її як серію угод з підлеглими: видачу винагороди за вдало виконану роботу, застосування покарання за неадекватне виконання завдання і т. д. Чоловіки частіше, ніж жінки, використовують владу, яку дає їм їхнє становище, або формальний авторитет.

Цікавим відзнакою жіночого стилю управління від чоловічого є те, що жінки-керівники більше прихильні до комбінованих стратегій. У порівнянні з чоловіками жінки набагато частіше демонструють змішані стратегії, такі як координатор-начальник, координатор-лідер та господар-лідер. Чоловіки, як правило, є прихильниками певної моделі менеджменту і не змішують її з технологіями іншого типу, дотримуючись однієї стратегії в поведінці.

Жінки мають більшу пластичність у творенні свого менеджменту і використовують те, що найбільш ефектно, не стаючи послідовними прихильниками одного зі стилів.

Жінки-керівники вважають, що в основі їх стилю керівництва лежить перетворення інтересів підлеглих у спільні цілі робочого колективу.

Вони приписують свою владу більшою мірою таким особистісним характеристикам, як підвищена інтуїція, вміння встановлювати особистісні контакти, працездатність, ніж своєму офіційним становищем.

Спосіб організації праці в «жіночому» варіанті виглядає в більшості випадків як чіткий розподіл функцій з виконуваними рішеннями, які можуть передаватися при необхідності [2].

Чоловіки, порівняно з жінками, більш високо цінують якості, що забезпечують ефективність професійної діяльності та організації взаємодії в колективі; керівники-жінки вище оцінюють морально-етичні якості та якості, що визначають інтерактивну функцію спілкування.

Жінкам-керівникам характерна велика демократичність, готовність до співпраці і колегіальному прийняттю рішень при вмілому делегуванні повноважень і відмову від дріб'язкової опіки підлеглих.

Чоловічий стиль більш ефективний або в структурованих ситуаціях і при простих завданнях, або в ситуаціях з високим ступенем невизначеності, а жіночий стиль дає найбільшу ефективність в рутинних умовах. Фактор статі визначає різну вираженість основних компонентів і типів індивідуального стилю керівництва. Він забезпечує жінкам-керівникам більшу, порівняно з чоловіками, соціально-психологічну ефективність [4].

Життя чоловіків практично завжди орієнтовано на вирішення проблем роботи та кар'єри. Для жінок подібна закономірність мотивації праці не простежується і, як правило, визначається соціальною захищеністю жінки.

Жінки сприймають кар'єру як особисте зростання, як самореалізацію. Чоловіки ж розуміють під кар'єрою престижні і перспективні посади.

На відміну від чоловіків жінки докладають спеціальні зусилля до того, щоб створити відповідну атмосферу в організації, а чоловіки в основному

намагаються підвищити свій авторитет і удосконалити методи керівництва підлеглими. Чоловіки-керівники націлені на перебудову сфери правил і норм; жінки-керівники - на перебудову сфери відносин.

Встановлено, що жінки, на відміну від чоловіків, мають детальний і виважений підхід, «смак» до дрібниць: вони значно краще сприймають і аналізують деталі, подробиці подій, вміють скрупульозно розчленувати ціле на складові частини і провести логічний аналіз елементів цілого. До числа особистісних жіночих якостей, що заважають роботі, багато дослідників відносять надмірну м'якість. З інших рис називаються: відсутність пунктуальності, зайва емоційність, довірливість [1].

Висновки. Жінкою-керівником, звичайно ж може стати не кожна представниця прекрасної статі. Для цього потрібні сили, визначений склад характеру, цілеспрямованість, і багато інших якостей, які необхідні, щоб перемагти в жорстокому світі бізнесу. Кому-то ці якості дістаються від природи, комусь доводиться виховувати їх у собі, а комусь вони і зовсім не потрібні, тому що мета таких жінок це сім'я, дім, рідні та близькі. У кожній жінки є вибір.

Власна справа добре тим, що в ньому все залежить тільки від самої жінки, але це також ще і постійна напруга і страх, відповідальність і обов'язок. Проте почуття незалежності окупає всі витрати-і матеріальні і моральні. Для жінки важливо відчувати свою значимість в цьому світі, а це набагато важливіше, ніж гроші, які вона отримує за щоденну працю в світі чоловіків.

Література

1. Здравомислова Е. А. Социология гендерных отношений и гендерный подход в социологии / Е. А. Здравомыслова, А. А. Темкина // Социологические исследования. – 2000. – № 11.
2. Гвоздева Е.С. Штрихи портретаженщин-менеджеров / Е. С. Гвоздева, В. И. Герчиков // Социологические исследования. – 2000. – № 11.
3. Чирикова А.Е. Женщина-руководитель: деловые стратегии и образ «я» / А. Е. Чирикова, О. М. Кричевская // Социологические исследования. – 2000. – № 11.
4. Самарцева О. К. Мужчина и женщина : менеджмент в сфере бизнеса / О. К. Самарцева, Т. А. Фомина // Социологические исследования. – 2000. – № 11.
5. Хохлова Т. П. Определение гендерных аспектов менеджмента - фактор повышения эффективности управления / Т. П. Холова // Менеджмент в России и за рубежом. – 2000. – № 2.

Коняєва Яна Юрїївна – студентка V курсу спеціальності «Психологія», група ФЛ-141м, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Северодонецьк).

Науковий керівник: к. психол. н., доцент, доцент кафедри психології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля **Літвінова О. В.**

ГЕНДЕРНА ІДЕОЛОГІЯ ЯК ПЕРЕДУМОВА СТИЛІВ СПІЛКУВАННЯ ПРЕДСТАВНИКІВ РІЗНОЇ СТАТІ

Уявлення про «жіноче» і «чоловіче» в сім'ї та суспільстві опосередковує культуру кожного народу. Нормативи поведінки, виконання чоловіками і жінками певних сімейних і соціальних ролей свідчать, наскільки воно є демократичним, обумовлюють зміст і характер гендерного виховання дітей. Саме тому виховання як дівчаток, так і хлопчиків завжди було в центрі уваги науковців і практиків.

Дискусії навколо змісту гендерного виховання не вщухають донині. Представники традиційного виховання орієнтовані на дихотомію чоловічих і жіночих ролей, а прихильники партнерської, егалітарної сім'ї – на взаємозамінність ролей чоловіка і жінки у виконанні сімейно-побутових, соціальних функцій. Однак в психолого-педагогічній літературі і ЗМІ переважає традиційний підхід, прихильники якого не готові сприйняти жінку рівною з чоловіком, а проблеми криз сім'ї в перехідний етап соціально-економічного розвитку пояснюють «втраченими» фемінністю і маскуліністю.

З цього приводу Т. В. Говорун зазначає: «У контексті нових моральних цінностей, які обумовлені новими реаліями життя, незалежність, особистісний ріст, розвиток внутрішнього світу жінки і чоловіка поступово стають першочерговими цінностями, оскільки свобода особистості може бути досягнута тільки шляхом саморозвитку, часом ціною відмови від загальноприйнятої моралі, порушення стандартів і стереотипів у різних сферах життя. ... Серед принципів змін спостерігається послаблення соціальних обмежень у сфері сімейної поведінки і розширення рамок індивідуального вибору, а суспільні норми мають менш імперативний характер. Традиційна сім'я, яка базувалася на обмеженні свободи індивіда, особливо жінок, поступово перестає бути однозначною моделлю для наслідування» [1].

Заслужують на увагу і думки українського педагога Г. Ващенка. Автор, розглядаючи ідеал людини, зазначав, що «здорова родина, в якій батьки люблять дітей, а діти з повагою і любов'ю ставляться до батьків і живуть у згоді між собою, є основою здорового суспільного життя». Здорова українська родина, насамперед сердечні стосунки між чоловіком і жінкою, мають створюватися на ґрунті скромності, стриманості й вірності. До цього автор додає ще й альтруїзм і почуття симпатії, тобто здатність співпереживати іншій людині. Разом з тим він вважає, що повноцінний громадянин і сім'янин має позбутися схильності до пияцтва, нестриманості, невміння контролювати пристрасті, обмежувати свої інстинкти.

Актуального звучання набули ідеї, роздуми, педагогічні висновки А. Макаренка щодо соціального наслідування дитиною психологічних властивостей батьків, історичної зумовленості соціальних і сімейних ролей чоловіків і жінок, пов'язаних із цим ціннісних орієнтацій, важливості материнського та батьківського впливу на розвиток її тендерної ідентифікації: «Справжнє кохання між батьком і матір'ю, пошана одного до одного, допомога і дбання, одверто припустимі вияви ніжності і ласки... служать могутнім виховним фактором, неминуче збуджують у дітей уважність до таких серйозних і гарних взаємин між чоловіком і жінкою». Педагог схвалював дії батьків, які залучають синів до домашніх справ, щоб полегшити становище жінки в сім'ї. Прагнення допомогти матері в домашньому господарстві розвивають у хлопчика благородство, повагу до жінки: «...той, хто здатний ставитись до жінки спрощено і з безсоромним цинізмом, не заслуговує довір'я як громадянин: його ставлення до загальної справи буде також цинічним, йому не можна довіряти до кінця».

А. Макаренко наголошував, які соціально-психологічні механізми мають спрацьовувати в утвердженні маскулітності/фемінності особистості, в який спосіб стимулювати освоєння вихованцями бажаних гендерних властивостей: «Досвід любові-дружби, пережитий у дитинстві, досвід тривалої симпатії до окремих людей, любов до Батьківщини, вихованої з дитинства, – все це найкращий шлях виховання майбутнього високогромадянського ставлення до жінки-друга. ... Юнак ніколи не любитиме своєї нареченої і дружини, якщо він не любив своїх батьків, товаришів і друзів. І чим ширша сфера цієї нестатевої любові, тим благородніша буде і любов статева. ... Але й дівчат слід вчити великій повазі до себе, до своєї жіночої гідності». А. Макаренко відзначав, що для формування дружби юнаків і дівчат важливо виховати звичку поступатись один одному, йти назустріч. Така звичка буде особливо необхідна в сімейному житті, бо є умовою взаєморозуміння та гармонії подружжя.

Поведінку батьків він розглядав як вирішальний фактор формування особистості дитини: «Ви виховуєте її в кожний момент вашого життя, навіть тоді, коли вас нема дома... А якщо вдома ви грубіян або хвалько, якщо ви пиячите, а ще гірше, якщо ви ображаєте матір, ви вже завдаєте величезної шкоди вашим дітям, ви вже виховуєте їх погано...» Першим і найголовнішим методом виховання, на його думку, є «батьківська вимога до себе, батьківська пошана до своєї сім'ї, батьківський контроль над кожним своїм кроком». Види авторитету батьків у дітей він пов'язував зі стилем внутрісімейних взаємин, що впливають на виховання в дітей певних характерологічних особливостей: «Якщо в сім'ї справжній хороший тон, якщо ви маєте авторитет, якщо хлопчик вірить, що його мати найгарніша, найсправедливіша, найакуратніша, найвеселіша і в той же час найсерйозніша, то не пот-

рібно його переконувати, тому що ви для нього найвища істота, авторитет якої – найголовніше». Макаренко вважав, що жодну чесноту неможливо розвинути в дитині без тепла, любові й прихильності: «Хороших дітей можуть виховати лише щасливі батьки».

Найбільш негативним видом батьківського авторитету за своїми педагогічними наслідками А. Макаренко називав «авторитет придушення» – «батьківський терор», який тримає в страху всю сім'ю. Саме такий авторитет «породжує дитячу брехню та людське боягузтво, і в той же час він виховує в дитині жорстокість». Нині ці слова вченого, на нашу думку, безпосередньо стосуються зростання дитини в домінаторній, патріархальній сім'ї, яка ґрунтується на приниженні членів родини, сім'ї і породжує або гіпер-маскулінну, агресивну поведінку дитини, або гіперфемінну, пасивно-ухильну, залежну, особливо у дівчаток, які виростають тривожними, невпевненими в собі.

Педагогічні висновки А. Макаренка щодо єдності позицій громадянина і сім'янина, як виховної сили батька чи матері у формуванні такої самої позиції у майбутньому в своїх дітей, є засадничими у розробленні соціально-психологічних механізмів гендерної педагогіки.

Узагальнюючи ідеї виховання хлопчиків та дівчаток, акумульовані гуманістичною педагогікою, можна дійти висновку, що вони ґрунтуються на засадах гендерного паритету, оскільки наголошують на тому, що: немає статевовідповідних видів людської діяльності, освоєння будь-якого виду занять залежить від індивідуальних інтересів, здібностей, мотивації діяльності; і чоловік, і жінка відіграють однаково вагомі ролі в сім'ї та вихованні дитини; хлопчики і дівчатка, чоловіки і жінки мають рівні можливості в оволодінні трудовими вміннями та навичками, кар'єрного росту; у вихованні дітей слід виходити з тези про рівні здібності, можливості статей та їхніх життєвих сценаріїв на майбутнє. Майже всі професії дорослих можуть здобувати як дівчата, так і хлопці; недопустимо протиставляти дітей за статевою ознакою в різних сферах життєдіяльності, іграх, навчанні, планах на майбутнє тощо. Хлопчики і дівчатка мають багато подібного і небагато відмінного; важливо розвивати вміння дітей протистояти стереотипам і статевотипізованим очікуванням: їх прийняття може обмежити особисте життя; важливо підтримувати дружнє співіснування статей в гендерно-нейтральному вихованні. Хлопчики та дівчатка можуть бути друзями і поважати один одного. Вони мають отримати рівнозначне виховання на базі однакових статевих ролей, включення в однакові види діяльності.

Відтак, ідеї гуманістичної психології дають можливість створення позитивної моделі навчання та виховання хлопчиків і дівчаток, яка б підкріплювала сучасні стандарти гендерної рівності статей. Психологи і педагогіки наголошували на соціальній необхідності освітніх закладів пропо-

відувати цінності соціальної рівності статей, на важливості їх «інвестування» в зміст навчально-виховного процесу.

Фактор гендеру в гуманістичній психології полягає в спрямуванні особистісного розвитку хлопчиків та дівчаток шляхом збереження рівності в їхніх правах і можливостях, в розробленні такої стратегії навчально-виховної роботи, яка б орієнтувала дітей на повагу до особистості та партнерство статей.

Класична спадщина гендеру базується на ідеях егалітарності, особистісно-орієнтованого підходу до дитини, спільного та однакового навчання і виховання хлопчиків та дівчаток, орієнтації їх на рівні і партнерські ролі в сім'ї та суспільстві, рівноцінності чоловіків та жінок у всіх сферах людського життя, що визначатиме й повноцінні стилі їх спілкування.

Література

1. Говорун Т.В., Кікінежді О.М. Гендерна психологія. – К.: ВЦ «Академія», 2004. – 308 с.

Кравченко Катерина Василівна - здобувач кафедри психології, Державний вищий навчальний заклад «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», м. Переяслав-Хмельницький.

Крандієвська І. О.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН ЯК ОСНОВА САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ЛЮДИНИ У ЖИТТІ

Постановка проблеми. Сім'я - це загальна ланка суспільства у нашому житті. Необхідно враховувати, що сім'я – поняття не тільки суто людське. Сім'ї є у багатьох тварин, до того ж проблеми, які становляться перед людськими і тваринними сім'ями, чимось схожі. Багато людей які досягають повноліття або просто прийшли до моменту свого становлення у житті, бажають створити свою сім'ю з своїми поняттями і законами, з деякою неповторністю. На наш погляд, істинно щаслива людина не завжди у змозі дати відповідь, насамперед, навіть собі у визначенні що таке сім'я, але маючи за плечима приклад своїх батьків, друзів, іноді на власному прикладі, нехай навіть не найвдалішому, кожен точно зможе визначитися с укладанням власного індивідуального погляду на створення сім'ї [1; 3].

У звичайній та благополучній сім'ї існує взаєморозуміння та взаємоповага між усіма її членами, спільність життєвої мети, позитивна моральна атмосфера, приблизно однакова оцінка різних життєвих ситуацій, спільність інтересів в багатьох сферах духовного життя, взаємопогодження щодо взаємних справ і обов'язків, врахування взаємних інтересів, розуміння душевних переживань, психологічна підтримка іншого, трудова співдружність, задоволення почуття власної гідності, своєї значимості, взаємна довіра, людяність, доброта, чуйність, раціональні способи вирішення всіх сімейних проблем, розуміння завдань сімейного виховання. Проблемами сімейних відносин з урахуванням сімейного статуту та між особистих відносин у будівництві сім'ї, займалися такі відомі вчені: Людвіг Ван Берталанфі, Джон Грей, Микола Козлов, Андрій Курпатов, Алан і Барбара Піз, Карл Роджерс, Вірджинія Сатір, Стів Харві, Анатолій Харчев, і звичайно ж Зігмунд Фрейд, який зміг зануритися до глибини пізнання створення сім'ї з боку сексуальних відносин та потреб як чоловіка, так і жінки.

Викладення основного матеріалу. Кожен член нашого суспільства, крім соціального, майнового та матеріального положення, етнічної приналежності, з моменту народження і до кінця життя володіє такою характеристикою, як сімейно-шлюбний стан. На стадіях життєвого циклу у людини змінюється послідовність цього стану, його функцій та змінюється статус перебування.

Для дорослої людини сім'я є джерелом задоволення ряду його потреб і малим колективом, які пред'являють йому різноманітні і досить складні вимоги. Для дитини сім'я - це середовище в якому переважають умови, як фізичного і психічного розвитку, так і емоційного та інтелектуального. Під поняттям сім'я припускається батьківська пара або один батько як мінімум з однією дитиною. Для більшого поглиблення у саму сутність даної теми, на початку визначимося з поняттям, а що все ж таки сім'я, як слово задіяне у науковій площині. Сім'я - це спільнота, заснована на шлюбі подружжя (батька, матері) та їх неодружених дітей (власних та усиновлених), пов'язаних духовно, спільністю побуту і взаємною моральною відповідальністю. Сім'я створюється на основі шлюбу, кровному спорідненні або усиновленні, а також інших підставах, що не суперечать моральним засадам суспільства [1; 2; 3; 5].

Хоча, з точки зору природи, сім'я не вигідна, оскільки передбачає моногамію, а для природного відбору було б краще, щоб люди схрещувалися в як можна більше різноманітних поєднаннях. На ранніх етапах розвитку людини так і було. Однак, з часом сім'я стала все більш стійкою системою і врешті решт залишилася практично єдиною формою співжиття людей. С часом у розвитку сімейних відносин набувають життєві позиції сімейних партнерів: внутрішній контроль - зовнішній контроль; егоїзм - альтруїзм;

орієнтація на суспільні норми - на себе; прийняття протиріч - неприйняття протиріч; почуття власної гідності - невіра в себе.

Ст. Сатир вважає, що на даний час існує два типи сімей: зріла сім'я і проблемна родина. Зріла сім'я живе своїм особливим життям, при цьому мають спільні погляди на побудову відносин між один одним. Проблемні сім'ї також мають багато спільного, а частіше непорозуміння і невміння конструктивно підходити до вирішення питань, руйнує залишки взаємин рідних людей.

Відомий у своїх кругах психотерапевт Карл Роджерс виділив позитивні характеристики благополучних сімей: відданість і співробітництво, спілкування, що передбачає відкрите самовираження, гнучкість відносин, самостійність.

Нажаль, не кожна сім'я має змогу дотримуватися цього. І незважаючи на недосконалення кожного, ми більш детально та ретельно ознайомимось з висновками видатних людей стосовно слова сім'я. Ми знайшли дуже цікаве бачення у термінах загальної теорії систем, розробленої Людвігом Ван Берталанфі: «Сім'я не є проста сума членів цієї родини, це, насамперед, певна мережа взаємин між усіма членами сім'ї. Для того щоб зрозуміти стан сім'ї, необхідно щось більше, ніж просто аналіз стану кожного окремого члена сім'ї. Для цього необхідно проаналізувати всю систему як ціле».

В. О. Столін писав, що сім'я - це відкрита система, підвладна зовнішнім впливам і вона повинна враховувати у своїй будові усю сукупність різноманітних впливів і домагатися деякої внутрішньої рівноваги [1; 4].

Людмила Щипіцина та Ірина Мамайчук визначили три набори параметрів для опису відкритої системи відносин: набір факторів, що впливають на сімейну систему; набір реакцій сімейної системи на кожен з цих факторів; набір факторів, що визначають бажаний стан сімейної системи [2; 3; 6].

Висновок. Завдяки наведеному матеріалу, а також ретельному ознайомленні та осмисленні простого та дуже важливого компоненту людського існування, ми маємо змогу визначити своє, власне бачення до сімейних взаємовідносин.

Таким чином, сім'я - складне утворення, яке має чотири характеристики: сім'я - мала соціальна група суспільства; сім'я - найважливіша форма організації особистого побуту; сім'я - подружній союз; сім'я - багатосторонні відносини подружжя з родичами: батьками, братами і сестрами, дідусями і бабусями та іншими родичами, що живуть разом.

Якщо кожен замислиться, що для нього сім'я, ретельно обміркує для чого вона взагалі потрібна, є вірогідність, що ви знайдете відповідь у власних спогадах. Згадаєте сім'ю, родину в якій ви народилися, або ту, що ви побудували власноруч. Ось це і є, безцінний досвід кожного з нас, який залишиться з нами на все життя. Найголовніше, завжди пам'ятати, що позначає слово сім'я, і на що ті здатен, щоб вона в тебе з'явилася.

Література

1. Антонов А. І. Соціологія сім'ї / А. І. Антонов, В. М. Медков. – Москва: М.: Вид-во МГУ: Международного університета бізнесу та управління («Брати Карич»), 1996. – 304 с.
2. Гребенніков І. В. Основи сімейного життя : [навч. посіб. для студентів] / І. В. Гребенніков. - М.: Просвітництво, 1991. – 158 с.
3. Добриніна О. А. Проблема формування благосприятливого соціально-психологічного клімату сім'ї / О. А. Добриніна: Дисс. ... канд. психол. наук.: – М., Новокузнецьк, 1993 – 228 с.
4. Кравченко А. І. Сім'я і брак / А. І. Кравченко. – М.: Проспект, 2010. – 544 с.
5. Літвінова О. В. Гендерна психологія : [навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів] / О. В. Літвінова. – Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2010. – 236 с.
6. Шнейдер Л. Б. Функціонально-рольова структура сімейних відносин. Психологія сімейних відносин. Курс лекцій / Л. Б. Шнейдер. – М.: Квітень-Прес, Вид-во ЕКСМО-Прес, 2000.– С.132-133.– 512с.

Крандиевская Ирина Олеговна – студентка спеціальності «Психологія», Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Северодонецьк).

Науковий керівник: к. психол. н., доцент, доцент кафедри психології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля **Лосієвська О. Г.**

Кушнарєнко В. І.

ПАРТНЕРСТВО ЧОЛОВІКІВ І ЖІНОК В ПОЛІТИЧНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Постановка проблеми. Жінка-політик, жінка-лідер - проблема, яка викликає завжди гострі дискусії у суспільстві. Імідж жінки в політиці не відрізняється за своїм внутрішнім змістом від іміджу чоловіка, бо це визначається інтересами суспільства, політикою держави, а також суперечностями, які виникають на певних етапах розвитку суспільства. Сутнісну різницю потрібно шукати, насамперед, у психологічних відмінностях чоловіків і жінок, що увійшли в політику.

Історично склалося так, що ролі чоловіка і жінки в сімейній, соціальній і політичній галузях істотно розрізняються. У всі часи чоловіки займалися важкою фізичною працею, заробітком, політикою. Жінки брали на себе виховання дітей, домашні клопоти, облаштування побуту. Образ чолові-

ка як добувача і образ жінки як берегині домашнього вогнища, проходять червоною ниткою через всю світову історію. Людська природа така, що завжди знаходяться інакодумці особистості і не всім до душі ті заняття, які їм нав'язує суспільство.

Викладення основного матеріалу. Перша згадка світовій історії про жінку в політиці, яке дійшло до наших днів, відноситься до далекого п'ятнадцятого століття до нашої ери. Першою жінкою політиком була єгипетська цариця Хатшепсут. Період правління цариці характеризується небувалим економічним, соціальним і культурним підйомом. Хатшепсут спорудила безліч пам'яток, на території всієї країни активно велося будівництво, відновлювалися зруйновані завойовниками храми. Згідно стародавньої єгипетської релігії, правитель – це небесний Бог, зійшла на землю. Єгипетський народ сприймав тільки чоловіка як правителя державою. Через це Хатшепсут доводилося одягатися тільки в чоловічий одяг. Ця тендітна жінка відіграла важливу роль у політиці держави, але заради цього їй довелося пожертвувати особистим життям. Пізніше, жінки на чолі держав зустрічаються все частіше – цариці, імператриці, королеви, княгині.

Жінка двадцять першого століття, на відміну від стародавніх правителюк, не потрібно докладати стільки зусиль заради участі в управлінні державою. Жіноче політичне лідерство сьогодення - реальність. На сучасному етапі ми бачимо все більш жінок в сфері політики, це не викликає здивування, а навпаки стає частиною нашого життя.

На нинішньому етапі розвитку нашого суспільства спостерігаємо політизацію жіночої свідомості. Тенденція посилення ролі жінок у політиці аж до обрання їх президентами і прем'єрами поступово стає символом сучасності. Наприклад, у німецьких виборчих органах введені квоти на представництво чоловіків і жінок: так, в партії Християнського демократичного союзу 30% місць повинні займати жінки, а в партії Зелених - 50%. Квотування існує навіть на рівні земельних рад, тобто в органах місцевого самоврядування. Для довідки: в парламенті Швеції жінки складають 40%, в Норвегії - 9,4%, у Фінляндії - 33,5%, в Данії - 33% [2].

В Україні участь жінок у політичному житті виявляється в їхній електоральній поведінці, представництві у різних політичних партіях і фракціях Верховної Ради України. Зросла громадська активність жінок, про що свідчить збільшення чисельності жіночих громадських організацій. Сьогодні в Україні діє більше 30 всеукраїнських жіночих організацій, 5 жіночих партій. В областях та районах створено більше тисячі жіночих об'єднань. Однією з найгостріших проблем в Україні є низький рівень представництва жінок в органах державного управління та в політичних структурах усіх рівнів. Зі 172 країн світу Україна посідає 152-е місце за представництвом жінок в парламенті.

Сучасні жінки політики дотримуються іміджу «залізної леді». Вони не виставляють напоказ свою жіночність і привабливість, а прагнуть привернути увагу до своїх аналітичних здібностей. За останні роки все більше проявляється тенденція до незалежності жінок. Якості чоловіка – захищати і приймати рішення – виявляються все слабше. А жінки все частіше стають відповідальними і за себе, і за своє життя [1].

Світова практика показує, що ділові якості жінки цілком дозволяють їй скласти конкуренцію практично будь-якому чоловікові-політикові. Швидше за все, у цій ситуації, все залежить аж ніяк не від статевої приналежності, а, скоріше, від особистих якостей - інтелекту, лідерських здатностей, твердої управлінської хватки. Але чомусь тільки на Заході поки до кінця усвідомили, що цими позитивними властивостями жінки чоловікам не поступаються. А українські жінки, котрі вирішили «прорватися» у велику політику, ще, зважаючи на все, надовго приречені зіштовхуватися з іронічним чоловічим ставленням до власних здібностей і можливостей [2].

Висновки. Сьогодні важливо усвідомити: яку вигоду може отримати суспільство загалом, створюючи державу з політичним управлінням, заснованому на партнерстві чоловіків і жінок у політиці? Відповідь проста: партнерство чоловіків і жінок у політиці є джерелом повнішої і представницької демократії, оскільки створюються реальні можливості обліку багатоплярних інтересів, у суспільстві.

Більшість наших проблем – це не проблеми окремо чоловіків або окремо жінок. Це проблеми нашого життя, і треба вирішувати їх разом. Життя жінки-політика – це її робота. Деякі люди працюють, щоб жити. Жінки-політики живуть, щоб працювати. Ніколи нічого не роблять тільки з тієї причини, що так роблять їх друзі. Можливо, саме жінки врятують нашу планету від усіх руйнувань і нещастя, які вона зазнала, саме жінки покладуть край війнам, і на Землі буде процвітати мир. Але якщо жінка вибрала для себе цей рід діяльності, то вона повинна бути готовою і до неприйняття, і до недовіри, і до великого об'єму роботи. Крім цього, будь-якій жінці політику не варто забувати про головне жіночому призначення – бути люблячою дружиною і матір'ю.

Література

1. Нежина Л. П. Місце жінки у політиці: кухня чи ешафот // Л. П. Нежина // Соціальна Україна. – 2011. – №11. – С. 32-37.
2. Оксамитная С. О. Жінки в політиці: міжнародний досвід для України / С. О. Оксамитная, Я. Т. Сverdлюк // Жінки та політика. – 2010. в – №3. – С.74-88.
3. Ольшанский Д. В. Основы политической психологии / Д. В. Ольшанский. – Екатеринбург : Деловая книга, 2001. – 496 с.

Кушнарєнко Вікторія Ігорівна – студентка V курсу спеціальності «Психологія», група ФЛ-141м, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Северодонецьк).

Науковий керівник: к. психол. н., доцент, доцент кафедри психології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля **Літвінова О. В.**

Літвінова О. В.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ ЧОЛОВІКАМИ ТРАВМАТИЧНИХ ПОДІЙ

Постановка проблеми. Сучасне українське суспільство знаходиться в стані постійного переживання травматичних подій, що пов'язано не тільки з воєнними діями, але й з нестабільною економічною, соціальною і політичною ситуацією. Воєнні дії певним чином зачіпають кожного громадянина, безпосередньо чи опосередковано, незалежно від віку, статі, релігійної чи політичної спрямованості. Чоловіки, безпосередньо перебуваючи в ситуації бойових дій постійно переживають стресову ситуацію, травматичні події, які в майбутньому можуть сприяти виникненню симптомів посттравматичного стресового розладу. Ми живемо в диссоціативній культурі, в якій чоловікам приписана поведінка сили, витривалості, коли не можна плакати, а необхідно проявляти емоційну притупленість. Все це створює проблеми чоловікам, не дають їм соціальної згоди бути в контактi із своїми почуттями. Тому, проблему переживання чоловіками травматичних подій необхідно розглядати з позиції знаходження методів і приймів, що сприяли б психологічній реабілітації тих чоловіків, які безпосередньо стикались з травматичними подіями.

Викладення основного матеріалу. Всесвітні війни та локальні конфлікти ХХ сторіччя дали багато прикладів негативного посттравматичного стресу (Pallmeyer T.P., Blancherd E.B., Kolb L.C., 1986; Foy D.W. Carroll E.M., Donahoe C.P. 1987; Goderez B.J. 1987; Fairbank J.A., Nickolson R.A. 1987 ті ін.). В ході та після закінчення бойових дій США у В'єтнамі американців поразала масова неадекватність поведінки ветеранів. Після повернення з війни покінчили життя самогубством у три рази більше ветеранів; третина осуджених в американських тюрмах на той час були учасниками війни у В'єтнамі.

Неспроможність сотен тисяч американських ветеранів реадaptуватися до умов мирного, комфортного життя в США (понад 150 тисяч з них, так

чи інакше покінчили з собою), примусила звернути особливу увагу на бойовий стрес та його наслідки. Багаторічна програма обстежень повернувшись з війни комбатантів дозволила описати симптоматику психічних та тілесних розладів у ветеранів війни.

Виділяють два типи причин бойового ПТСР: по-перше, це психотраума, котра визвала помітні стресові зміни психічного та фізичного стану та наявні порушення поведінки (агресія, панічне бігство, або ухід « у себе»).

Другого роду причини ПТСР актуалізуються у людей, успішно приймавших участь у боях, але не здатних до реадптації у мирному житті.

Дослідження бойового стресу (Kogmos H. R., Литвинцев С. В., Снедков Е. В., Довгополюк А. Б., Епачинцева Е. М., Харитонов А. Н., Тимченко Г. Н., Дмитриєва Т. Б., Васильевский В. Г., Растовцев Г. А.) довели, що бойові ПТСР більш різноманітні і часто бувають більш тривалими, ніж ПТСР мирного часу із-за накопичених в душі, в пам'яті багаторазово пережитих жахів війни, фізичного та психічного перевантаження, горя утрат соратників, співчуття з пораненими. В ході бойових дій формується постійна тривожна насторожливність, готовність до миттєвої агресивної відразки ворога. При цьому знижується почуття цінності людського життя та відповідальності за свою агресивність.

Повертаючись до мирного життя, чоловіки, не переживши, не проговоривши травматичні події стають замкнутими, мовчазними, в них можуть виникати спалахи агресії, гніву, особливо на своїх близьких. Дуже часто вони шукають тих видів діяльності, в яких вони можуть пережити знов ті ж самі емоції, які відчували на полі бою (екстремальні види спорту, або повернення до зони бойових дій), зловживають алкогольними напоями і психоактивними речовинами. Культурні табу нашого суспільства мають вплив на вихід печалі, де чоловікам заборонено проявляти слабкість, показати свою вразливість.

Висновки. Жінкам подолати пережиті травматичні події легше, ніж чоловікам. Вони можуть розповісти про своє горе, поділитися ним, плакати при людях. Чоловікам же набагато гірше пережити своє горе, оскільки сучасна культура цілком жіночна, в ній заборонено чоловікам плакати, боятися, виражати емоції. Дуже важливо зрозуміти, що чоловікам необхідна підтримка, навчання технікам зілєнення. В цьому сенсі важливим на теперішній час є ритуали оплакування загиблих, при яких капсульована біль переходить в печаль і травматична подія не формує посттравматичного слїду. Українським психологам, соціальним робітникам, реабілітологам потрібно шукати шляхи подолання пережитих травматичних подій у чоловіків і впроваджувати їх у роботу, це є нагальним завданням нашої сучасності.

Літвінова Ольга Володимирівна – к. психол. н., доцент, доцент кафедри психології, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Сєверодонецьк).

КОМУНІКАТИВНІ КОМПЕТЕНЦІЇ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ГУМАНІТАРНОГО ПРОФІЛЮ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНОГО СЕРЕДОВИЩА У ГЕНДЕРНОМУ ВИМІРІ

Постановка проблеми. Науково-технічні відкриття та пов'язані з ними технологічні зміни істотним чином реструктурують комунікативні компетенції професіоналізму майбутнього фахівця гуманітарного профілю. Розповсюдження в суспільстві комп'ютерних технологій, зокрема комп'ютеризація промисловості, торгівлі, освіти, дозволила тощо – все це стало поштовхом до появи нових комунікаційних та освітніх практик, змінюючи аспекти суспільного життя.

У кожної епохи – власні підстави для розширення освітнього простору.

Викладення основного матеріалу. Привертає увагу запропонована А. Г. Інкелес аналітична модель сучасної особистості, що представляє собою сукупність особистісних характеристик, що формуються в процесі модернізації суспільства під впливом інформатизації, комп'ютеризації, засобів масової інформації й так далі. Істотними рисами такої особистості є:

- 1) відкритість експериментам, інноваціям, змінам;
- 2) готовність до плюралізму думок, визнання існування різних точок зору без побоювання зміни власного бачення миру;
- 3) орієнтація на сьогодення та майбутнє, а не на минуле;
- 4) впевненість і здатність у подоланні створюваних життям перешкод;
- 5) планування майбутніх дій для досягнення цілей, як в суспільному, так і в особистому житті;
- 6) віра в можливість регулювання та прогнозування соціального життя;
- 7) почуття справедливості, засноване на впевненості в залежності винагороди від внеску й майстерності;
- 8) висока цінність освіти та навчання;
- 9) повага достоїнства інших поза залежністю від статусної позиції.

Важливо, щоб процес формування комунікативних умінь, навичок, компетенцій мав ґрунтовну мотивацію. Вагомою є результативність групової роботи: відчуття успіху, власної значущості, інтелектуальної спроможності, рівноправності, партнерства. Діяльність має бути продуктивною, інформаційно насиченою, комфортною, забезпечувати відкритість у спілкуванні, викликати бажання реалізуватись у співпраці. В остаточному підсумку такої діяльності студент повинен уміти вільно триматися під час виступів, висловлювати власне бачення проблеми, аргументовано доводити свою точку зору, вислуховувати опонентів.

Інформаційно-комуникативні технології дають можливість: отримувати більше інформації, працювати активно, бути впевненим у своїх знаннях і вміннях, спілкуватися з товаришами (опосередковане спілкування), отримувати від них допомогу, почуватися комфортно, захищено.

Слово «технологія» при перекладі із грецького означає мистецтво, майстерність, уміння, а це не що інше, як процеси. Під процесом варто розуміти певну сукупність дій, спрямованих на досягнення поставленої мети. Процес повинен визначатися обраною людиною стратегією та реалізуватися за допомогою сукупності різних засобів і методів.

Інформаційна технологія – процес, що використовує сукупність засобів і методів збору, обробки та передачі даних (первинної інформації) для одержання інформації нової якості про стан об'єкта, процесу або явища (інформаційного продукту).

Інформаційно-комуникативні технології – це узагальнена назва технологій, відповідальних за зберігання, передачу, обробку, захист і відтворення інформації з використанням комп'ютерів. Неможливо уявити собі сучасні області виробництва, науки, культури, спорту й економіки, де не застосовувалися б комп'ютери. Комп'ютери допомагають студенту в роботі, розвазі, утворенні й наукових дослідженнях.

Оволодіння інформаційно-комуникативними технологіями – перший крок до оволодіння безліччю найцікавіших й унікальних професій. Але й у світі інформаційних технологій існує своя ієрархія професійних знань. Тут давно вже в ціні не ті люди, які вміють просто виключити/включити комп'ютер і можуть навчитися користуватися простими програмами.

К. Р. Роджерс розробив класифікацію, у якій представлені основні ідеальні типи «суб'єктів-реалізаторів» нововведень. Ця класифікація містить у собі наступні типи:

1) новатори – люди, завжди відкриті до нового, постійно націлені на освоєння нововведень у власній практиці, добре орієнтовані в комунікативному просторі іноваторів, схильні до ризику та здійснюють свій вибір на основі проектування процесу отримання результату;

2) ранні реалізатори – це ті, які в буквальному значенні слідують за новаторами. Вони орієнтовані на їхні досягнення, але без ризику, не йдуть сміло за кожним нововведенням, розважливі (на підставі оцінки можливостей отриманих результатів нововведень);

3) попередня більшість – освоюють уже виправдані себе в роботі новаторів і ранніх реалізаторів нововведення. Для них достатньо велика дистанція від ознайомлення з виправданими себе нововведеннями й власним рішенням; відрізняються високим ступенем волі вибору та орієнтовані на різні варіанти дій;

4) пізніша більшість – суб'єкти скептично настроєні по відношенню до будь-якого нововведення. При цьому пізніша більшість до оволодіння приходить під сильним тиском освітнього середовища. У виборі не вільні, оскільки орієнтовані тільки на ті нововведення, які стають визнаними в професійному середовищі. За формою – це просте відтворення нововведень;

5) коливні - для цієї групи характерна тверда орієнтація на традиційні цінності та досвід попередніх поколінь й обмежене комунікаційне поле. Нововведення освоюється ними тільки тоді, коли стає змістовною й організаційною нормою.

Також можна виділити такі типи користувачів комп'ютера і комп'ютерних, інформаційних технологій: а) початківець; б) просунутий користувач; в) експерт.

Поняття «рівень комп'ютеризації», яка запропанована з міркувань сти-слості замість «рівня оволодіння комп'ютерними технологіями», є сугубо операційним, що відображає ступінь опанування комп'ютера й комп'ютерних технологій і відповідає певному типу користувача. На думку фахівців, ця заміна не суперечить суті речей і не спотворює сприйняття стимульного матеріалу.

Дослідження цієї проблематики проводилось у Східноукраїнському національному університеті імені Володимира Даля. Нами було виявлено, що впливовими на «рівень оволодіння інформаційно-комунікативними (комп'ютерними) технологіями» є вікові та гендерні характеристики.

Висновки. Інформаційно-комунікативні технології ущільнюють життєвий простір сучасної особистості, нормалізують просторові переміщення, зменшують залежність між просторовим місцем розташування і виконання основних функцій повсякденного життя, формують мережевий життєвий простір, дозволяють людині знаходитися одночасно в двох місцях: займаному нею фізичному місці і віртуальному просторі комунікації, більш значущому.

Так, інформаційно-комунікаційні технології прямо і безпосередньо впливають на повсякденне життя людини, визначаючи специфіку та якість її праці, побуту, дозвілля, способу життя і навіть мислення. Вже сьогодні можна говорити про те, що розвиток комп'ютерних технологій створює не лише новий технологічний лад, а скоріше, нову соціальну реальність. Крім того, інформаційні технології значно розширюють можливості контролю не лише суспільного, але й приватного життя особистості.

Лосієвська Ольга Геннадіївна - к. психол. н., доцент, доцент кафедри психології, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Сєверодонецьк).

ВАГІТНІСТЬ ДІВЧАТ-ПІДЛІТКІВ ЯК АКТУАЛЬНА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Постановка проблеми. У 2012 р Генеральний секретар ООН ініціював процес надання підтримки державам-членам у затвердженні Порядку денного в галузі розвитку після 2015 року. Всі основні результати цього процесу показали твердий, стабільний, зростаючий попит на включення прав людини в Порядок денний в галузі розвитку після 2015 року. Важливе місце в цій декларації займає гендерна рівність. Незважаючи на значні кроки в цьому напрямку держав-учасниць можна зазначити, що гендерна рівність на даному етапі ще не стала нормою життя. Особливо це відчувають такі верстви населення як дівчата підліткового віку, особливо якщо вони знаходяться в стані вагітності.

Виклад основного матеріалу дослідження. За даними Державного комітету статистики в 2012 році дівчата, яким не виповнилося 18 років, народили 8202 дитини. Враховуючи, що всього зареєстровано понад 499 тисяч дітей до одного року, кожна 60-та дитина була народжена неповнолітньою. Переважна більшість психологічних проблем юних мам пов'язана з існуючою гендерною нерівністю між дівчатами і юнаками.

Проблемі функціонування гендерних стереотипів в суспільстві присвячені роботи В. С. Агеєва, С. Г. Айвазової, Т. В. Барчунової, В. В. Бедрина, Л. О. Васюніна, Т. Ю. Журженко, І. М. Козіної, Є. В. Кочкіної, Е. Б. Мезенцевої, Л. Л. Рибцової, Г. Г. Силласте, О. В. Тьомкіної, Н. О. Шведової.

Вагітність в юному віці може суттєво змінити як теперішнє, так і майбутнє життя дівчини, і рідко в кращу сторону. Доводиться кидати навчання, втрачаються перспективи майбутнього працевлаштування, зростає ризик злиднів, відчуження та залежності від батьків. Гендерні стереотипи звинувачують у вагітності перш за все дівчину. Батьки дуже рідко роз'яснюють юнакам, що відповідальність за настання вагітності не може лежати тільки на жінці. Питання переривання вагітності дуже часто виявляється чисто жіночою прерогативою, що дуже ускладнює становище дівчини. Гендерні стереотипи формують негативну думку про моральні якості неповнолітньої вагітної, що призводить до її соціальної ізоляції.

Психологічний стан дівчини дуже погіршується. Вона відчуває сильний стрес, страх, депресію, розпач. Переважна більшість психологічних проблем юних мам пов'язано з тим, що специфічні риси психіки вагітної жінки накладаються на подібні їм характерні особливості емоційно-

вольової сфери підліткового віку. За статистичними даними близько 50% підлітків визнають, що вагітність була для них цілковитою несподіванкою. При цьому у багатьох навіть підозра про можливу вагітність викликає психологічний шок. Нерідко дівчата приховують своє становище не тільки від оточуючих, але й від самих себе - сподіваються, що стався збій в циклі і бояться зробити елементарну тестову перевірку. Серед таких підлітків високий рівень суїцидів, кримінальних абортів, пологів на дому і т.п.

Найгірше те, що до батьків підлітки звертаються за допомогою далеко не завжди і гендерні стереотипи відіграють тут головну роль. Дівчина-підліток - це, безумовно, ще дитина, і судячи з незапланованої вагітності, це безтурботна дитина, яка не в змозі нести відповідальність за своє життя. Звичайно, роль матері для таких дівчаток буде важка або навіть непосильна. Рішення про початок статевого життя, про оберігання, плануванні вагітності повинні усвідомлено приймати обидва партнера. Дуже часто виявляється, що партнер неповнолітньої вагітної старший за неї. Але через вкорінений гендерний стереотип що оберігання від небажаної вагітності цілковито жіноче діло, партнери не пропонують і не обговорюють методи контрацепції.

За словами заступника начальника департаменту охорони материнства і дитинства МОЗ Валентини Коломейчук, народження дітей неповнолітніми жінками в Україні - постійна проблема, адже підлітки дуже мало обізнані в питаннях планування сім'ї та методах контрацепції.

Висновки. Фонд народонаселення ООН рекомендував визнати і закріпити у всіх цілях правозахисного компонента порядку денного на період після 2015 року принцип гендерної рівності, оскільки він виключно важливий для ліквідації нерівності і необхідний для підвищення сталого характеру зусиль в області розвитку. Відмова від гендерних стереотипів, послідовна розробка і здійснення довгострокових багаторівневих програм охорони сексуального і репродуктивного здоров'я зможуть сприяти попередженню підліткової вагітності.

Література

1. Агеев В. С. Психологические исследования социальных стереотипов / В. С. Агеев // Вопросы психологии. – 1986. – №1. – С. 95-101.
2. Журженко Т. Ю. Социальное воспроизводство и гендерная политика в Украине / Т. Ю. Журженко. – Х. : Фолио, 2001. – 240 с.
3. Motherhood in Childhood: Facing the challenge of adolescent pregnancy [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.unfpa.org/publications/state-world-population-2013-0>

Матвєєнко Наталія Михайлівна – студентка IV курсу спеціальності «Психологія», група ФЛ-111, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Северодонецьк).

Науковий керівник: к. психол. н., доцент, доцент кафедри психології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля **Літвінова О. В.**

Мирошниченко Т. О.

ГЕНДЕРНА ІДЕНТИФІКАЦІЯ ТА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ

Постановка проблеми. Особливої актуальності в умовах розбудови громадянського суспільства, вибору власної лінії поведінки та творенні особистого щастя набувають проблеми гендерного розвитку особистості. Саме в культурі суспільства формується концепція чоловічої і жіночої психології. Експериментальне дослідження особливостей формування гендерної ідентифікації та соціалізації є досить актуальним та важливим питанням в контексті вивчення проблем самоідентифікації та становлення особистості. Проблема гендерної соціалізації – це міждисциплінарна проблема, яка охоплює широке коло питань. Але, на жаль, гендерна соціалізація індивіда як формування гендерних рис, які можна вважати найбільш стійкими рисами особистості, досліджена недостатньо.

Викладення основного матеріалу. Гендерна ідентифікація – це, власне, усвідомлення індивідом своєї статевої належності, переживання ним своєї маскулітності/фемінності та готовність виконувати визначену статеву роль. Ідентифікувати (усвідомити) себе чоловіком або жінкою – означає прийняти ті психологічні якості й моделі поведінки, які суспільство приписує людям залежно від їх біологічної статі.

Тобто гендерна ідентичність передбачає існування певних оціночних компонентів, зокрема, уявлень індивіда про те, наскільки його поведінка та особистісні характеристики відповідають сподіванням та вимогам суспільства до жіночої або чоловічої ролі. Вона виступає основним компонентом самосвідомості людини. Гендерна ідентичність формується поступово в процесі соціалізації. Вирішальним етапом її формування є підлітковий вік, у цей період відбувається її остаточне формування.

Теорія гендерного розвитку – набуття особистістю гендерної ідентичності – З. Фреїда викликала чимало критичних зауважень та запереч-

чень. Так, З. Фрейд вважав, що усвідомлення дитиною гендерної ідентичності відбувається у чотири-п'ять років. Більшість пізніших авторів наполягають на більш ранньому періоді. Деякі вчені, наприклад І. Ю. Кон, вважає, що це відбувається у віці 1,5 року. За когнітивною концепцією ідентифікації у дітей віком 5–6 років з'являються власні уявлення про статеву роль, яка формує секс-типизовані оцінки й манери. Секс-типизація не є продуктом ідентифікації, а, навпаки, ідентифікація вважається наслідком секс-типизації [1].

Нормативний тиск виявляється у неприйнятті та осудженні суспільством тих його членів, чия поведінка не відповідає традиційним гендерним нормам даного суспільства. Типовим проявом нормативного тиску є негативне ставлення до індивідів з нетрадиційною сексуальною орієнтацією в більшості сучасних суспільств. Отже, вплив нормативного тиску обумовлений прагненням людини пристосуватись у суспільстві, а інформаційного – прагненням бути правим. Взаємодія цих двох видів соціального тиску визначає певний тип засвоєння та виконання гендерних соціальних норм, які й є гендерною роллю чоловіка та жінки.

Чоловіки дотримуються традиційно фемінного ідеального жіночого образу, тоді як жінки бажають бути не тільки добрими, привабливими і поступливими, але й енергійними, незалежними та самостійними, а також вміти постояти за себе, захистити свої інтереси. Образ справжнього чоловіка не має значних відмінностей в оцінках чоловіків і жінок. Так, чоловіки вважають головними якостями справжнього чоловіка вміння заробити гроші, скромність, інтелект, вміння постояти за себе, енергійність та здатність нести відповідальність за долю близьких людей. Жінки стосовно справжнього чоловіка виділяють такі характеристики: вміння заробити гроші, розум, здатність нести відповідальність за інших людей, енергійність, вміння постояти за себе та цілеспрямованість.

Гендерна соціалізація – це процес засвоєння системи статевих ролей, які відповідають визначеним та притаманним даному суспільству правилам та уявленням про поведінку представників чоловічої та жіночої статі. Основні аспекти соціалізації: присвоєння (процес засвоєння соціального досвіду, тобто вплив оточення на індивіда) і відтворення (процес відтворення соціального досвіду, тобто вплив людини на оточення). В рамках гендерної соціалізації під присвоєнням мають на увазі те, що з самого початку дитина засвоює, що означає бути хлопчиком чи дівчинкою, чоловіком чи жінкою. Процес гендерної соціалізації особистості триває до тих пір, доки продовжується її спілкування, соціальне пізнання, соціальна активність. Зрозуміло, що в молоді роки цей процес значно інтенсивніший, ніж у старшому віці.

У західній літературі при розгляді таких питань гендерної соціалізації, як пояснення механізмів передачі гендерної інформації від батьків до дітей,

останнім часом широко застосовується теорія гендерної схеми С. Бем. Теорія гендерної схеми опирається на дві теорії засвоєння статевої ролі: теорію когнітивного розвитку і теорію соціального навчання.

Представники когнітивної теорії – Л. Колберг, Ж. Піаже, Г. Мартін вважають, що першим етапом у процесі засвоєння статевої ролі є мовизначення, ідентифікація дитини як хлопчика чи дівчинки. Після виникнення когнітивного самовизначення, дитина оцінює позитивно ті речі, дії і форми поведінки, котрі пов'язані з роллю дівчинки чи хлопчика. В результаті типова для даної статі поведінка викликає позитивні почуття, так і відбувається самоствердження. Діти розвивають свідоме бажання бути подібними до одного з батьків або інших дорослих тієї самої статі. І в цьому разі процес набуття дорослого світосприйняття відбувається через навчання, якому передують фаза вибору чоловічої чи жіночої поведінкової моделі. Дитина двох або трьох років може називати себе дівчинкою чи хлопчиком, ще не знаючи того, що ця відмінність ґрунтується на фізичних властивостях.

Наступна теорія гендерного розвитку – теорія соціального навчання – стверджує, що гендерної ідентичності дитина набуває після засвоєння гендерної ролі. Це не обов'язково відбувається у певному віці. На думку А. Бандури – представника теорії, батьки починають тренувати дитину перш, ніж сама дитина буде в змозі спостерігати і розрізняти моделі обох статей.

Висновки. Отже, гендерна соціалізація індивіда відбувається протягом усього життя, в процесі якої особистість засвоює моделі гендерної поведінки, які є позитивними для чоловічої й жіночої статі, і починає демонструвати чоловічу, жіночу або кросгендерну позицію. Зріла гендерна ідентичність виявляється в адаптованості особистості до трансформацій, які відбуваються в сучасному суспільстві, зокрема у гендерних ролях. Соціальний прогрес, демократизація стосунків між статями, трансформація культури супроводжуються загальною тенденцією до змін у процесах ідентифікації і соціалізації особистості, у тому числі й гендерної.

Література

1. Деякі аспекти гендерної ідентифікації та соціалізації особистості (Ю. М. Галустян, В. П. Новицька) // Український соціум. - 2004. - № 1 (3). - С. 7-13.
2. Літвінова О. В. Гендерна психологія : [навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів]. / О. В. Літвінова. – Вид-во СХУ ім. В. Даля, 2010. – 236 с.

Мирошниченко Тетяна Олександрівна – студентка III курсу спеціальності «Психологія», група ФЛ-121, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Сєверодонецьк).

Науковий керівник: к. психол. н., доцент, доцент кафедри психології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля **Лосієвська О. Г.**

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ В УПРАВЛІННІ

Аналіз змін, що відбуваються в управлінській діяльності, показує, що співвідношення кількості чоловіків і жінок на управлінських посадах стрімко змінюється. Все більше жінок віддають перевагу управлінській діяльності. В Україні гендерні питання, а, зокрема, участь жінок в управлінні, є досить актуальними.

На сучасному суспільстві принцип рівних прав і можливостей формально декларується, але майже не реалізується в системі управління. Відомо, що положення жінки в суспільстві залежить від прийнятих в даному середовищі статево-рольових стереотипів поведінки, від традиційних для даного соціуму культурних, психологічних і соціальних стандартів. У суспільстві розрізняються традиційно чоловічі і жіночі ролі – професії, посади, сфери діяльності. Однак, такий поділ носить традиційно-побутовий, але не науковий характер, оскільки не пов'язаний з особливостями жіночої психіки та інтелекту.

Як зазначає А.Е.Чирикова, у соціумі існують певні обмеження, які регламентують жіночу участь у процесах управління, але вони не завжди є об'єктивними. Такі обмеження приводять до прихованої дискримінації жінок у сфері управління. Дискримінація помітна й при гендерному аналізі рівнів управління. У нижчих і середніх ланках частка жінок в апараті управління досить значна, а от на вищому рівні управління частка жінок незначна.

Подібні міркування віднаходимо в роботах С. Чаффінс. Автор зазначає про застосування до жінок «скляної стелі», яка заважає жінці займати посаду керівника, стати членом ради директорів, виконувати важливі функції в компанії, отримувати заробітну плату не меншу від заробітку чоловіків за рівноцінну працю.

На думку дослідників у суспільстві масово укорінилось сприйняття ролі жінки як господині, вихователя дітей.

Л. Пампуха за результатами дослідження ділових якостей чоловіка та жінки робить висновок, що за деякими параметрами існують певні відмінності, але експериментально не підтверджено відмінностей між чоловіком та жінкою в розумових здібностях до навчання, якостях темпераменту чи характеру.

Е.Б. Груздева вважає, що жінки мають досить сприятливі якості, а за деякими параметрами і явні переваги для ефективної управлінської діяльності.

З точки зору ефективності управління істотних відмінностей між чоловіками і жінками не існує, але можна підкреслити ситуаційну специфіку проявів - в одних ситуаціях чоловіки більш ефективні, в інших - жінки. Жінка ефективно реалізує не лише стратегії виживання, а й стратегії розвитку, вибудовує більш обережні відносини зі своїми партнерами, уникає «ризикових» стратегій.

Питання про жіноче лідерство привертає увагу багатьох дослідників у галузі психології управління, економіки, соціології. Зацікавленість даною проблемою породила безліч протилежних концепцій цієї області.

За результатами проведеного теоретичного аналізу означеної проблеми стало можливим визначення підходів, в межах яких вивчаються гендерні відмінності в управлінні. Одні дослідники переконані в існуванні властивого лише жінкам способу прийняття рішень, стилю управління. Прихильники іншої позиції не вбачають таких відмінностей, виходячи з гендерної типізації. Визначити вплив гендерного фактору на формування стилів керівництва та ефективність управління можна лише при порівняльному аналізі поведінки обох статей.

В управлінні чоловіки частіше використовують демократичний і авторитарний стиль, а жінки прагнуть використовувати демократичний і ліберальний стиль. Для чоловіків-керівників властивий директивний стиль керівництва, а у жінок переважає колегіальний компонент у стилі керівництва. Для реалізації прийнятих рішень для жінок характерно чітко розподіляти функції виконання, надавати допомогу у разі потреби. Контролюючи виконання рішень переважають поетапні, регулярні поточні перевірки, не допускається затягування небажаних ситуацій. Чітко розподіляються обов'язки, з покладанням кінцевої відповідальності за певну роботу на конкретного виконавця.

Жінка-керівник на відміну від керівника-чоловіка в управлінні персоналом багато уваги приділяє міжособистісним відносинам між членами колективу. Для жінки важливий морально-психологічний клімат у колективі. У кризових ситуаціях жінка будує свої стратегії виходу з кризи на високих мотиваціях співробітників. Здійснюючи функцію контролю за діяльністю персоналу, жінка в першу чергу бажає забезпечити необхідні умови для підлеглих мінімізуючи покарання та реалізовує жорсткі заходи до тих, хто не справляється з поставленими завданнями.

Жінки мають більш рухливу мотиваційну структуру. Якщо жінка відчуває себе соціально захищеною, щаслива в шлюбі, то вона надаватиме менше значення своїм стосункам з колегами по роботі. Але, вона може прагнути до отримання самостійного статусу з метою самоактуалізації та самоствердження. Позиція самотньої жінки змінюється. У такому випадку сильніше виражено прагнення до стабільності, впевненості в майбутньому, забезпечення засобами існування, реалізація своїх потреб і можливостей.

Важливо підкреслити, що особливості мотивації праці у жінок відображають скоріше своєрідність особистості, а не загальні закономірності.

Жіночий стиль управління характеризується емоційністю. Жінка більше схильна програвати ситуацію, переживати передбачуваний результат подій. При прийнятті рішень жінка досить часто покладається на свої відчуття, інтуїцію, болюче реагує на критику, грубість, отже не завжди буває об'єктивною.

У зовнішньому середовищі жіночий стиль управління відрізняється гнучкістю, ситуативністю, вмінням адаптуватися до обставин, що склалися. Дипломатичність у поєднанні з наполегливістю дозволяють жінці ефективно будувати взаємини з діловими партнерами, знаходити взаєморозуміння. Жінка може поєднувати легко переключається з однієї соціальної ролі на іншу(іноді зіткнення соціальних ролей може викликати нервові зриви).

Жінка-керівник схильна до тактичного, а не стратегічного планування. Вона спрямована на послідовні, поступові перетворення. Така стратегія «маленьких кроків» може буде виправдана в ситуаціях невизначеності.

Жінки у конфлікті мають теж свої особливості, вони довго не затримують всередині себе негативні емоції, володіють м'якими конфліктними технологіями, швидше і легше виходять з конфлікту.

В складних умовах економічної кризи в Україні, коли розширюється дрібний і середній бізнес, а керівниками стають жінки, та досягають успіхів не в результаті копіювання чоловічого стилю управління, а за допомогою творчого використання своїх здібностей, реалізації внутрішньо властивих тільки жінці рис і якостей.

Література

1. Корнілова Т.В. Мотиваційна регуляція прийняття рішень: сучасні уявлення / Сучасна психологія мотивації / Под ред. Леонтьєва. – М. : Сенс, 2002. – С. 172-213
2. Кошкина В.К. Гендерные особенности управленческой деятельности: культурно-исторический и психофизиологический аспект // Инновации в образовании. – №4. – 2010. – С.130-143.
3. Попова Л. В. Лідерський потенціал жінок в інформаційному суспільстві // Матеріали другої міжнародної міждисциплінарної науково-практичної конференції. – 2001. – С. 187-201.
4. Шушляпин О., Сердюк А. Гендерное неравенство: два полюса в психологии управления лидеров – мужчин и женщин // Консультант директора. – №1 (277) . – 2007. – С. 25 – 29.

Нагайцева Ірина Дмитрівна – аспірант кафедри загальної психології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: д. психол. н., професор, професор кафедри психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Київ) **Ващенко І. В.**

СТАТЕВІ ОСОБЛИВОСТІ В ПРОЯВІ ПРОФЕСІЙНИХ ДЕФОРМАЦІЙ РОБІТНИКІВ ПЕНІТЕНЦІАРНИХ УСТАНОВ

Постановка проблеми. Професійна діяльність займає важливе місце в житті людини, суттєво впливає на її соціальне формування та поведінку. Внаслідок впливу несприятливих факторів, що обумовлені специфікою професійної діяльності установ виконання покарань в ряді випадків виникають кардинальні особистісні зміни. Однією із серйозних проблем професійної діяльності є ймовірність виникнення професійної деформації. Професійна деформація - це зміни в структурі діяльності та особистості, які негативно впливають на продуктивність праці та взаємодію з іншими учасниками цього процесу [2]. Професійні деформації порушують цілісність особистості, знижують її адаптивність, справляють негативний вплив на ділове спілкування та ефективність службової діяльності в цілому.

Вклад основного матеріалу дослідження. До складу робітників пенітенціарної установи входять як чоловіки, так і жінки. Жінки частіше займають посади, які пов'язані з мінімальним контактом з осудженими, а чоловіки – навпаки – майже весь свій робочий час присвячують комунікації з громадянами які порушили закон. Саме тому відносини чоловіків і жінок до специфічності своєї професії теж мають свої особливості. Так для чоловічої половини працівників виправної установи схильність до професійної деформації «напрацьовується роками». Це все пов'язано з тим, що чоловіки менш схильні до впливу злочинного середовища, їх рівень сентиментальності нижчий ніж у жінок. Що стосується жіночої половини пенітенціарної установи - то вплив професії на їх особистість значно більший ніж у чоловіків. Тюремна професія дуже важка для жінки, має руйнівний вплив для її психіки. Саме тому жінки ще швидше піддаються професійній деформації, ніж чоловіки. Жінки, що працюють у в'язницях, отримують подвійний тиск - і з боку в'язниці як такої, і з боку чоловічої ієрархічної системи.

Психологічні аспекти проблем професійної статевої деформації працівників виправної установи розглядалися в роботах О. В. Буданова, Н. Л. Гранат, А. К. Кітова, О. С. Лобозова, В. С. Медведєва, В. С. Олейнікова, О. В. Папкіна, О. Р. Ратінова, Д. В. Рівмана, О. Т. Свенцицького, П. І. Смірнова, К. Р. Такасаєвої, Г. Г. Шиханцова та інших.

Особливу увагу в літературі приділено аналізу тих факторів, які можуть надавати психотравмуючі дії, проблеми у сфері спілкування, схильності до віктимної поведінки, внутрішній суперечливості та конфліктності. Через актуальність проблеми професійної деформації А. К. Кітов припус-

кав, що у майбутньому буде формуватися ще одна галузь психології - психологія діяльності працівників пенітенціарних установ [4].

Виправні установи виконують одну з найважливіших державних функцій з виконання кримінальних покарань. Це обумовлює пред'явлення високих вимог до професійних і моральних якостей співробітників виправних установ: як чоловіків, так і жінок. Пріоритетне місце в системі цих якостей повинна займати стійкість до професійної деформації. Сприятливим ґрунтом для появи деформації являють різні передумови: об'єктивні (певні особливості тієї чи іншої професії) і суб'єктивні (особиста психологічна схильність працівника до появи і розвитку у нього негативних професійних якостей) [4]. Всі ці чинники виникають в ході виконання людиною своїх службових обов'язків. Негативними характеристиками професійної діяльності співробітників пенітенціарної установи є: підвищена віктимність праці, велика емоційна насиченість при дефіциті позитивних вражень, висока ступінь «закритості» виправних установ, а головне – розлад комунікативної системи. і т.д. Всі ці фактори впливають по різному на чоловіків та жінок, отже професійна деформація у робітників пенітенціарних закладів має гендерну особливість. І частіше ця особливість проявляє себе у комунікативних навичках.

Для дослідження фактору впливу професійних деформацій на чоловіків та жінок була сформована вибірка з 30 респондентів, серед яких було 8 жінок і 22 чоловіки. Після проведення методики діагностики комунікативної установи В. В. Бойко було виявлено, що відкрита жорстокість стає головною ознакою чоловіків, а для жінок характерне «бурчання» та завуальована жорстокість, тобто схильність робити необґрунтовані узагальнення негативних фактів в області взаємин з партнерами й у спостереженні за соціальною дійсністю. Все це корелює зі статтю та роботою, яку виконує людина, що працює в виправній установі. Тобто, чоловіки частіше контактують з засудженими, стежать за їх порядком і виконанням усіх законодавчих актів, а жінки - частіше проявляють себе як фізично пасивних працівників, які контактують з ув'язненими не прямо, а опосередковано, через інших працівників колонії і саме тому між чоловіками та жінками існують такі різниці у показниках комунікативних установок. Порівняльна характеристика середнього значення комунікативних установок жінок та чоловіків представлена на рис. 1.

Висновки. Для того, щоб мінімізувати вплив професії на особистість необхідно впроваджувати в діяльності співробітників кримінально-виконавчої системи такі положення, як створення в колективах виправних установ здорового морально психологічного клімату, доброзичливого ставлення керівництва до співробітників; інформованість співробітників з проблеми професійної деформації, вироблення навичок критичного самоаналізу службової діяльності; періодичний переогляд співробітників на схиль-

ність і наявність професійної деформації, внесення за його результатами змін у зміст службової діяльності, включаючи і перехід на іншу роботу; здійснення постійного контролю за поведінкою співробітників, схильних до вживання спиртних напоїв на службі і в побуті; впровадження системи перевірок моральних і професійних якостей співробітників усіх категорій; підвищення рівня професійної підготовки персоналу; контроль за правовим і соціальним захистом співробітників виправних установ, поліпшення умов їх праці, побуту, відпочинку; організація психологічної допомоги співробітникам; вдосконалення професійно-моральної, культурно-естетичної, спортивної та фізкультурно-оздоровчої роботи з особовим складом та членами їх сімей.

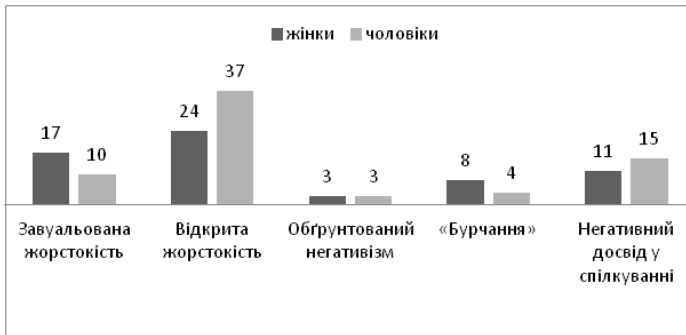

Рис. 1. Гістограма середніх значень комунікативних установок жінок та чоловіків

Література

1. Алферов Ю. А. Пенитенциарная социология / Ю. А. Алферов. – М. : Домodedo-во, 2006. – 177 с.
2. Безносос С. П. Профессиональная деформация личности / С. П. Безносос. – СПб. : Речь, 2004. – 272 с.
3. Зобков В. Про удосконалення профілактичних заходів проти жорстокості і професійної деформації офіцерів виправно-трудових колоній / В. Зобков, В. Смірнов, В. Гришин // Професійний фізіолог. – 2000. – №3. – С.11-17.
4. Медведев В. С. Шляхи попередження та подолання професійної деформації працівників УВП / В. С. Медведев. – К. : Вид-во КІВС, 1996. – 120 с.

Назарова Анастасія Олегівна – студентка V курсу спеціальності «Психологія», група ФЛ-141м, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Северодонецьк).

Науковий керівник: к. психол. н., доцент, доцент кафедри психології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля **Літвінова О. В.**

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ГЕНДЕРНОЇ СТРАТИФІКАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Постановка проблеми. За результатами теоретичного дослідження соціально-психологічної літератури можна зауважити, що гендерні відмінності в поведінці жінок та чоловіків обумовлені більшою мірою не їх біологічними відмінностями, а, скоріш за все, культурою та соціальними нормами цієї культури. С цього виходить, що корені проблеми гендерної стратифікації знаходяться в самому суспільстві, його норм, традицій та звичаїв, які склалися історично.

В науковій літературі виділяють основні причини, які спричиняють особистість відповідати гендерним очікуванням:

1) «нормативний тиск», який змушує людину підлаштовуватись під суспільні або групові очікування (соціальні норми), щоб суспільство її не відкинуло;

2) інформаційний тиск, тут особистість оцінює свою поведінку правильно, якщо таку ж саму поведінку спостерігає у інших. Канали по яким ця інформація поступає:

- конформність (економія часу та сил) – схильність людей змінювати свої установки, думки, поведінку і т. д. відповідно до соціальних норм даного суспільства;

- поступливість – тип підкорення соціальним нормам, коли людина не приймає їх, але приводить свою поведінку відповідно з ними, щоб уникнути покарання і отримати соціальне схвалення;

- схвалення, інтерналізація – тип підкорення соціальним нормам, коли індивід повністю з ними згоден;

- ідентифікація – тип підкорення соціальним нормам, при якому людина повторює дії рольової моделі [1].

Однією з важливих проблем суспільства у всі часи були гендерні стереотипи, які поширюються на всіх представників тієї чи іншої статі, незалежно від їх індивідуальних особливостей та віку. Зробивши аналіз соціально-психологічної літератури можна виділити деякі негативні аспекти гендерних стереотипів:

1. Перший негативний ефект полягає в тому, що існуючі стереотипи образів чоловіків та жінок діють як збільшувальне скло, і відмінності між чоловіками і жінками підкреслюються набагато більшою мірою, ніж так є в дійсності.

2. Другий негативний ефект статевих стереотипів – це різна інтерпретація і оцінка однієї і тієї ж події залежно від того, до якої статі належить учасник цієї події.

3. Третій негативний ефект гендерних стереотипів полягає в гальмуванні розвитку тих якостей, які не відповідають даному статеворольовому стереотипу [3].

У науковій соціально-психологічній літературі виділяють основні проблеми та обмеження, які накладаються на чоловіків та жінок в результаті стереотипів, які диктують правила виконання належних соціальних ролей.

Для жінок основними проблемами є:

1. Роль домогосподарки. Проблема полягає в тому, що жінка не задовольняє потреби в самоактуалізації та прийнятті і може відчувати незадовільність своєю соціальною роллю. Праця домогосподарки не оплачується, тому вважається другорядною, а фінансова влада переходить до чоловіка.

2. Суміщення ролей домогосподарки та ділової жінки. Ця проблема призводить до того, що в жінки залишається менше вільного часу ніж в чоловіка, а також в них менше можливостей для зростання по кар'єрних сходах.

3. Дискримінація жінок у сфері праці та зайнятості. Майже всі престижні та впливові посади займають чоловіки, як наслідок погіршення положення жінки в суспільстві, зниження її соціального статусу, «вимивання» жінок із сфери управління і владних інститутів, повільний розвиток жіночого підприємства, приниження гідності жінки, психологічні стреси, посилення економічної залежності від чоловіків, обмеження самореалізації, міграції жіночої робочої сили.

4. Несправедливість та нерівність в оплаті праці [1; 2].

Для чоловіків основними проблемами гендерних стереотипів є:

1. Норма успіху і статусу чоловіка. Цінність чоловіка визначається величиною його заробітної плати і успіху на роботі. Якщо чоловіки не можуть жити відповідно до цієї норми, в них може виявитись компенсаторна мужність (деструктивний варіант мужності).

2. Норма розумової твердості. Вважається, що чоловік повинен бути знаючим, компетентним і завжди контролювати ситуацію. Ця норма може заважати сприйняттю нової інформації, бути причиною серйозних помилок та створювати проблеми в сфері взаємовідносин.

3. Норма фізичної твердості. Норма, яка містить сподівання того, що чоловіки мають бути фізично сильними, мужніми і не мають уникати небезпеки, що призводить до агресії та ризикованої поведінки, яке може включати в себе використання стероїдів, зловживання алкоголем та наркотиками, необережну їзду та невідповідальну сексуальну поведінку.

4. Норма емоційної твердості. Мається на увазі, що чоловіки не повинні виражати почуття, показувати емоційну слабкість і повинні самі вирішувати власні проблеми, як наслідок чоловіки мають менше справді близьких стосунків.

5. Норма антижіночності. Ця ідея про те, що чоловікам слід уникати занять і особистісних рис, що асоціюються з жінками. Ця норма придушує вираження емоцій, а також вона може протистояти більш чесному розподілу праці по господарству [1].

Висновки. Отже, зробивши аналіз наукової літератури, можна дійти висновку, що на гендерну стратифікацію суспільства впливає багато факторів і деякі з них ми розглянули. Проблема гендерної нерівності негативно впливає, як на чоловіків так і жінок, а гендерні стереотипи, та соціальні ролі, які прийняті в суспільстві призводять до того, що у жінок менше можливостей в кар'єрному зрості, а чоловіки не вміють зав'язувати близькі та емоційні відносини. І якщо реальна поведінка людини не збігається з соціальними нормами, то суспільство здійснює певний тиск на свідомість людини, що призводить до переживання почуття провини, сорому, внутрішніх конфліктів і т. д.

Література

1. Берн М. Ш. Гендерная психология [Текст] / М. Ш. Берн. – 2-е междунар. изд. – М.; СПб.: Олма-Пресс: прайм-Евронекс : Нева, 2002. – 318 с. – (Мастера психологии).
2. Вербець В.В. Соціологія: навчальний посібник / В. В. Вербець, О. А. Субот, Т. А. Христюк – К.: КОНДОР, 2009. – 550с.
3. Ильин Е.П. Дифференциальная психофизиология мужчины и женщины / Е. П. Ильин. – СПб.: Питер, 2003. – 544с. (Мастера психологии).

Нехороша Ганна Ігорівна – студентка V курсу спеціальності «Психологія», група ФЛз-141м, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Сєвєродонецьк).

Науковий керівник: к. психол. н., доцент, доцент кафедри психології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля **Лосієвська О. Г.**

ПРОЦЕСС ИНТЕГРАЦИИ ЖЕНЩИН В ПОЛИТИЧЕСКУЮ ЖИЗНЬ ОБЩЕСТВА

Постановка проблемы. Украина ратифицировала основные международные документы по обеспечению равных прав и возможностей для женщин и мужчин, определив для себя обеспечение гендерного равенства как один из приоритетов государственной политики. Ратифицировав Конвенцию о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин (CEDAW) еще в 1980г. Украина взяла на себя обязательства периодически отчитываться о том, что было сделано в области ликвидации дискриминации в отношении женщин за текущий период. Последние Государственный и Альтернативные отчеты о выполнении в Украине Конвенции о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин свидетельствуют о том, что, хотя и были сделаны реальные шаги для создания механизма обеспечения прав и свобод женщин по общим международным нормам, но до сих пор не произошла смена идеологии относительно проблемы положения полов в обществе [1, с. 109].

Основное содержание. Политическая деятельность женщин - это особая сфера, до сих пор не получившая научного обоснования, которое необходимо, потому что чисто мужская политика обречена на провал. Этому достаточно примеров: бесконечные войны, рэкет, расхождение слова и дела и многое другое. В современных условиях приходится отмечать, что доминирующей мужской элите не удастся поддерживать в стране здоровое демократическое общество, устойчивую и сбалансированную политическую систему, а также сильную государственную власть. Отчуждения женщин от власти, а также от собственности оборачивается серьезным просчетом мужской части элиты. Вторая половина XX в. характеризуется порывом женщин в высшие эшелоны власти. Это в основном характерно для Западной Европы, Юго-Восточной Азии, Латинской Америки (Карасон Акино в Индонезии, Бенадир Пхуто в Пакистане, Маргарет Тэтчер в Великобритании, Ангела Меркель в Германии, Даля Грибаускайте в Латвии). Заметно стал колебаться мужской стереотип мышления: политика - для мужчин, кухня, дети - для женщин.

При анализе мотивационных установок участия женщин в политическом процессе наиболее важным является прагматический мотив, направленный на достижение результата, способного принести пользу конкретной социальной группе - женщинам. Проявляя прагматическую мотивацию, женщины становятся носителями активного политического поведения с

тем, чтобы, во-первых, стать субъектом политики, во-вторых, влиять на течение и исход политического процесса, в-третьих, стимулировать желание других женщин принимать участие в политическом процессе.

Несмотря на активный процесс становления массовых женских организаций и роста гражданской активности женщин в условиях трансформации украинского общества, проявляется тенденция отстраненности женщин от принятия политических решений, что вызвано инертностью, консерватизмом политического поведения и поэтому является одним из существенных препятствий и ограничителей на пути демократической трансформации общества.

Интеграция украинских женщин в политическую деятельность общества обуславливается экономическим развитием страны, которое предполагает использование не только мужского населения, но и женского интеллектуального и творческого потенциала. В Украине складывается противоречивая ситуация: с одной стороны, явное признание качественного улучшения положения женщин и позитивная оценка вклада женского движения в политическую жизнь Украины, а с другой - признаки разочарования в идеологии женского движения - феминизме, что вызвано противоречивым внутренним состоянием самих женщин, которым на индивидуальном уровне трудно добиваться гармоничного сочетания «дом и карьера» [3, с. 35-38].

Представительство женщин во властных структурах является необходимым условием для улучшения статуса женского населения в обществе в целом. В украинском обществе многое зависит от того, как женское движение сумеет привлечь на свою сторону огромный избирательный потенциал женского населения, а также мужского, способного понять, что процесс становления гражданского общества во многом зависит от выравнивания гендерного дисбаланса в политических структурах. В Украине наблюдается плавная тенденция увеличения числа женщин в органах власти, что является следствием распространения в обществе гендерно-нейтрального отношения к идее профессионального участия женщин в политике.

Сегодня женщина проявляет себя везде, где раньше безраздельно господствовали мужчины. Женщина уверенно проявляет себя как лидер и активно продвигается по карьерной и профессиональной лестнице. Однако чтобы занять соответствующее место во властной структуре, украинские женщины должны сами прокладывать себе путь в мужской среде и овладевать мужскими профессиями, ведь в современных реалиях женщина-политик может рассчитывать только на собственные силы и волевой характер. Достигая успехов в политике, управлении или в любой другой сфере деятельности женщина-политик должна быть уверенной в себе и помнить, что она выполняет свое дело не хуже мужчин. В таком случае следует быть

готовым к различным эмоциям, как положительным, так и отрицательным (чаще негативным) со стороны общества.

Вывод. Следует отметить, что устранение гендерного дисбаланса в политических вопросах должно стать целенаправленной политикой государства и консолидированной деятельностью женского движения. Правильный баланс в обществе между мужчиной и женщиной является важной задачей современности. Важность данного процесса подтверждает опыт высокоразвитых западных государств, совершивших большой прорыв в этом направлении. Украина в контексте формирования и развития государственности на демократических принципах определенной степени принимает положительный опыт, необходимый для построения полноценного демократического общества и высокоразвитого государства.

Литература

1. Богачевская-Хомяк М. Дума Украина - женского рода / М. Богачевская-Хомяк. - М. : Печать; Изд-во Воскресенье, 1993. - 109 с.
2. Смоляр Л. Самореализация женщин и возрождения женского движения в Украине / Л. Смоляр. - М. : МГСУ; Изд-во Союз, 1993. - 255 с.
3. Центральный государственный архив общественных объединений Украины (далее - ЦГАОО Украины), ф. 1, оп. 32, Ч. ИИИ, д. 2749, л. 35-38.
4. Брандт Г. А. Гендерные исследования в Украине: особенности и проблемы / Г. А. Брандт // Гендерные отношения в современном: исследования 1990-х гг. – Самара : Изд-во Самарский университет, 2003. - С. 23-31.

Палагіна Вікторія Анатоліївна – студентка IV курсу спеціальності «Психологія», група ФЛз-111, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Северодонецьк).

Науковий керівник: к. психол. н., доцент, доцент кафедри психології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля **Літвінова О. В.**

Пароник Е. В.

ГЕНДЕРНЫЕ СТЕРЕОТИПЫ, ДИКТУЕМЫЕ ФЕМИНИЗМОМ, КАК ОДНА ИЗ ОСНОВНЫХ ПРИЧИН НАСИЛИЯ НАД МУЖЧИНАМИ

Постановка проблемы. По статистике более 70% случаев домашнего насилия исходит от женщин. Однако проблема женского насилия редко попадает в поле зрения общественности вследствие замалчивания ее со сто-

роны мужчин. Корни данного явления многие мужчины склонны видеть в феминизации современного общества.

Изложение основного материала. Феминизм – теория равенства полов, лежащая в основе движения женщин за равные с мужчинами права и возможности в получении образования, участия в выборах. Однако в практической реализации феминизм устанавливает вовсе не равенство полов, а власть женщин. Незаметно феминизм из движения за равноправие превратился в движение угнетения. Жены применяют насилие по отношению к мужьям и это вполне реально и случается регулярно.

Насилие в семье может быть разных видов. Один из таких – физическое насилие над женщиной со стороны женщины. Оно, к сожалению, несмотря на достаточно широкое распространение и тяжёлые последствия, остаётся как бы «за кадром». Любое насилие отвратительно и недопустимо. Но если речь идёт о том, что мужчина ударил женщину (не важно, по какой причине), то мужчину однозначно порицают. Однако стоит только сказать о насилии со стороны женщины, то реакция прямо противоположная: «Значит, есть за что», «Довёл женщину до рукоприкладства!» или же «Что это за мужчина, который допускает побои со стороны слабой женщины?»

В итоге получается ситуация с двумя взаимоисключающими выводами. В мужском насилии виноват мужчина. В женском насилии, по мнению таких людей... тоже виноват мужчина.

Женщина гораздо чаще, чем мужчина, обращает внимание ответственности на физическое насилие (чаще жалуется родственникам, друзьям, правоохранительным органам, в различные общественные (феминистические) организации). На стороне женщины общественное мнение, которое однозначно осуждает мужчину-агрессора. Ей помогают издавна сложившиеся в социуме гендерные стереотипы – как раз о «слабой женщине» и «грубом мужчине».

Положение мужчины, оказавшегося объектом насилия со стороны женщины, полностью противоположное. Гендерные стереотипы однозначно против него: «мужчины не жалуются», «мужчины не страдают», «мужчины не потерпят, чтобы их били и унижали». Эти стереотипы маскируют большую часть женского насилия, сводя статистику к мизерным цифрам. Мужчины, даже регулярно испытывающие семейное насилие, стесняются заявить об этом, боясь быть осмеянными – «это же не по-мужски». Причём, что удивительно, осмеянными такими же мужчинами – может быть, даже теми, кто сам получает тумаки от жены или тёщи. Признать, что тебя бьёт женщина у мужчин считается верхом позора.

О сексуальном насилии женщин над мужчинами не принято говорить, но это распространённое явление. Господствующие стереотипы о физической слабости женщин, их незаинтересованности в сексе, сексуальной пас-

сивности и деликатной природе привели к всеобщему мнению о том, что женщина не способна на подобные акты. В действительности значительное количество мужчин оказываются жертвами агрессивного сексуального поведения со стороны незнакомок, приятельниц и любовниц. Как женщина совершает сексуальное насилие над совершеннолетним или взрослым человеком? Женщины чаще используют психологическое давление, например, вербальные просьбы и убеждения, эмоциональный шантаж и ложь. Другим распространенным способом для применения женской сексуальной агрессии является использование состояния опьянения мужчины. Сексуально агрессивные женщины лишь изредка прибегают к силовым приемам, среди которых выделяются давление силовым превосходством, угрозы опасностью повреждений, шантаж, физические ограничения, физические повреждения или использование оружия.

Однако самым распространенным видом женского насилия над мужчинами является психологическое насилие. Приемы психологического насилия женщин над мужчинами:

- требование отдавать всю зарплату или большую её часть;
- привлечение во время конфликтов третьих лиц (подруг, родственников, соседей, прохожих и т.д.) как дополнительного рычага давления на мужчину;
- шантаж абортom, угрозой развестись и отнять детей по суду;
- настраивание детей против отца с целью разлучить их с отцом, получить новых союзников в борьбе с мужем, надавить на отцовские чувства;
- угроза заведомо ложным доносом. Нанесение самой себе ссадин, кровоподтёков и угрозы обратиться в полицию, суд с жалобами на «побои» со стороны мужчины (если на самом деле насилия со стороны мужчины не было). Сюда же относится угроза обвинить мужчину в изнасиловании после полового акта по обоюдному согласию;
- намеренное создание чувства страха и беспокойства у партнера с помощью угроз, манипуляций;
- шантаж сексом (секс только в обмен на материальные ценности или как награда за исполнение требований);
- попытки разрушить или испортить принадлежащие партнеру вещи (зачастую очень важные для него). Сюда же относятся попытки отнять мобильный телефон/ноутбук и прочие средства связи;
- требования заниматься исключительно тем видом деятельности, которым сочтёт нужным женщина (это касается как работы, так и хобби);
- требование со стороны женщины ограничить круг знакомств таким образом, как того хочет женщина, либо вообще лишиться знакомств;
- «перевод стрелок». Агрессорша всегда будет пытаться пристыдить мужчину или подчеркнуть его вину. Она не виновата, он просто «спрово-

цировали» её. При этом чувства мужчины она будет отрицать или не рассматривать вообще («мужики - бесчувственные животные»);

- вербальные атаки и унижения (оскорбительные прозвища, крик, постоянная критика и непредсказуемо возникающее неудовольствие поведением, насмешки, сравнения с другими);

- газлайтинг - после эпизодов психологической агрессии – попытки создать видимость того, что ничего не случилось. При жалобах со стороны мужчины женщина начинает убеждать его, что он просто «слишком остро на все реагирует» («я пошутила», «ты всё не так понял»);

- использование одобрения и проявлений любви как средств поощрения и контроля.

Выводы. Мужчины, пережившие насилие со стороны женщин, оказываются в психологической ловушке и перестают ощущать себя мужчинами. Они почти никогда не обращаются за официальной помощью и всеми возможными способами скрывают случившееся, опасаясь насмешек. Формируется неуверенность в себе, неспособность отстаивать собственные взгляды. У большинства из них рушится сексуальная и семейная жизнь. Нередки случаи различных нарушений физического здоровья и даже самоубийств. Таким образом, гендерные стереотипы, диктуемые феминизмом, являются одной из основных причин насилия женщин над мужчинами.

Литература

1. Агеев В. С. Психологические и социальные функции полоролевых стереотипов / В. С. Агеев. – М. : Наука, 1987. – С. 97 -103.
2. Бойченко Л. Д. Гендерное насилие: причины и следствия / Л. Д. Бойченко. – Петрозаводск : ПетрГУ, 2005. – 97 с.
3. Рябова Т. Б. Гендерные стереотипы и гендерная стереотипизация / Т. Б. Рябова. – М. : Наука, 2001. – С. 69 – 75.

Паронік Олена Володимирівна – студентка IV курсу спеціальності «Психологія», група ФЛ-111, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Северодонецьк).

Науковий керівник: к. психол. н., доцент, доцент кафедри психології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля **Літвінова О. В.**

КОНЦЕПЦІЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ФЕМІНІСТСЬКОЇ ПСИХОТЕРАПІЇ

Перші позиції феміністської психотерапії були розроблені на основі досягнень представників феміністського руху XIX і початку XX століття: Сьюзен В. Ентоні, Елізабет Стентон і Маргарет Сенгер. До середини минулого століття надання психологічної допомоги жінкам базувалося на методах традиційної психотерапії або психоаналізу. Ці напрямки засновані на патріархальних цінностях, які пов'язані з гендерними стереотипами: припущення, що перебування в шлюбі - це краще досягнення для жінки; зневага до жіночої кар'єри; впевненість, що за виховання дітей повинні відповідати переважно жінки; більш висока оцінка потреб чоловіків, ніж жінок і т. п. Незгодні з цими положеннями вчені почали пропагувати новий напрям в науковій психотерапії, що отримало назву феміністської психотерапії.

Феміністська психотерапія включає в себе: обговорення гендерних проблем в процесі психотерапії (гроші, влада, догляд за дітьми, домашня робота, розподіл праці); зміна визначення позиції «нормальності» поведінки для збільшення психічної сили жінок; допомога жінці у визначенні себе незалежно від того, що від неї чекають інші. Такий підхід з'явився став результатом незадоволеності жінок традиційними моделями та теоріями психотерапії. Психотерапевти стверджували, що такі традиційні моделі функціонують «як механізм соціального контролю, що зберігає існуючий стан речей і захищає патріархальну структуру суспільства шляхом затвердження гендерних стереотипів, як в теоретичній позиції, так і в практичних додатках» [3].

Даттон-Даглас і Уолкер поділяють розвиток феміністської психотерапії на три фази. Перша фаза припадає на кінець 60-х років XX століття: аналіз і критика андроцентричних тенденцій, властивих традиційним моделям психотерапії, які були розроблені чоловіками. У цей період темою досліджень стає психологія жінок. Під час другої фази феміністські психотерапевти інтегрували теорію фемінізму в різні терапевтичні підходи, піддавши перегляду та/або усунення елементів сексизму. В результаті були розроблені моделі феміністської терапії, засновані на феміністських цінностях і принципах, але що різнилися між собою в залежності від описів патологічних картин, поглядів на розвиток людини, технічних прийомів і втручань. Ці моделі, однак, вийшли розробленими та орієнтованими на широкий спектр пояснювальних механізмів, від інтрапсихічних до інтерперсональних і соціально-політичних» [1]. Феміністки Центру Стоун в коледжі Уелс-

лі (Джин Бейкер Міллер і її колеги) почали розробку теорії розвитку жінок, що підкреслює важливість і центральний характер міжособистісних відносин для формування почуття Я і ідентичності жінок. У третій фазі терапевти розробляли теоретичну систему феміністської психотерапії. Теорія інтегрує принципи фемінізму, з психологічними моделями виходячи з того, що особистість і поведінка первинно визначаються не інтрапсихічними механізмами. Навички пристосувальної поведінки формуються для виживання в світі гноблення. Спроби зробити терапевтичний підхід широким і інтегративним звертають увагу на переважний характер етнічних, расових і культурних проблем, з якими можуть стикатися жінки. Феміністські психотерапевти відкрито проголошують свою прихильність феміністським цінностям як основі для концептуалізації терапії. Ця система уявлень зачіпає «...природу жінок і психічного захворювання, дефініції, мішені терапевтичного втручання, роль психотерапевта, взаємини психотерапевта і клієнта і загальні цілі терапії» [2]. Феміністські терапевти визнають, що емоційний дистрес у жінок є результатом впливу соціокультурних факторів, в силу чого ефективна психотерапія повинна супроводжуватися зовнішніми соціальними перетвореннями поряд з внутрішніми психологічними змінами. Вони стверджують, що «страждання жінки багато в чому викликані зовнішніми обставинами, які повинні бути змінені» і що «жінкам треба допомогти оголтуватися від психологічних травм, настільки властивих їхньому життєвому досвіду». Терапевти допомагають жінкам ідентифікувати як соціальні, так і особисті джерела проблем і шукати рішення, що виключають пристосування до деспотичним ситуацій [3].

Теза жіночого руху, що «особисте має політичний аспект», являє собою головний принцип феміністської психотерапії. Частина психотерапевтів використовують у своїй практиці специфічні техніки, інші вважають, що особливість феміністської психотерапії полягає не в техніці, а в цінностях, для яких характерно наступне: усвідомлення глибокого впливу, який чинить патріархальна система на чоловіків і жінок; розуміння того, що проблеми жінок залежать як від сімейного, так і соціально-політичного контексту; визнання обмежень традиційних теорій психічного розвитку, які базуються на моделі розвитку чоловічої особистості, прийнятої в суспільстві за норму; усвідомлення того, що особисте політичне, тобто що материнство, виховання дітей, шлюб - це інститути, які надають соціально-культурний вплив на жінок; облік впливу життєвого біологічного циклу жінок (вагітність, пологи, менопауза) на сприйняття міжособистісних відносин; розкриття цінності відносин жінок один до одного в якості своєрідного джерела підтримки.

Одна з технологій феміністської психотерапії була запропонована американками С. Форвард і Дж. Торрес. Ця технологія допомагала навчан-

ню прийомам самопомоги та зміни взаємин з партнером, виявленню різного виду насильств. Феміністичні психотерапевти використовують вправи і завдання, більшість з яких вимагають письмової форми як інструменту для розкриття потаємних почуттів. Заняття включають в себе наступні теми:

- аналіз самопочуття та свідомості сучасної жінки;
- підготовка до зміни (крок перший: стати спостерігачем своїх реакцій на атаку партнера, крок другий: продовжувати вести себе точно так само, як раніше, крок третій: виписати всі негативні прізвиська, які використовує партнер, крок четвертий: уявити сцену, в якій партнер веде себе огидним чином з ким-небудь іншим, крок п'ятий: змінити погляд на партнера);
- лікування від минулого (дослідити витoki насильницьких партнерських відносин, курс навчання не проявляти злість, розглянути соціокультурні обмеження на прояв агресії з боку дівчаток, подолання минулих негативних відчуттів, ревізія застарілих думок, вміння стати розуміючим батьком для самої себе, ліквідація сили старих повідомлень, повне очищення);
- прояв турботи до своєї агресії (зіткнення зі злістю на свого партнера, вивчити прийоми виходу для злості на партнера, припинення реагування на негідну поведінку партнера, прояв уваги до своїх почуттів);
- встановлення меж поганої поведінки партнера (переписування сценарію відносин, репетиція на самоті, репетиція з іншою людиною, знання того, що можна очікувати від партнера, формування стійкості під час посилення образів, навчання партнера новій поведінки, задоволення власних бажань, забезпечення власної безпеки, спокою та задоволення);
- отримання професійної допомоги (пошук якісної професійної допомоги, Вибір консультанта, вибір стратегії психотерапевтичного впливу);
- усвідомлення моменту остаточного розриву з минулим (момент розриву, рішення піти, страх насильницьких стосунків, перетворення відчайдушних страхів, навчання вмінню впоратися з почуттям провини з приводу розриву, подолання почуття провини щодо турботи, підготовка до реакції партнера, випереджувальне планування, речі, які можуть з'являтися після розриву відносин, поліпшення самопочуття);
- набуття себе знову (повернення втраченого, зміцнення інших сторін життя жінки, утримання від колишньої поведінки, формування нових стратегій життя) [4].

Таким чином, психологічне дослідження феміністських поглядів надають можливість надалі вивчати сучасні концепції феміністичної психотерапії, так як дослідження та вплив гендерних особливостей особистості є актуальним у всіх сферах життя. Перетворення особистісних гендерних стереотипів, які виникають протягом життя, безпосередньо впливають на структуру та особливості суспільного життя, особистість, світогляд в ціло-

му, принципи взаємодії з іншими людьми та загальну структуру життєдіяльності. Теоретичні погляди феміністських дослідників в даний час є невід'ємною частиною політичної, соціальної, психологічної та економічної науки. Дослідження науковцями гендерної проблематики, феміністичні розробки та концепції феміністичних психотерапевтів призвели до різкого зростання активності жінок в усіх сферах суспільного життя та дозволили змінити сучасні позиції щодо питань статі.

Література

1. Бутовская М.Л. Тайны пола. Мужчина и женщина в зеркале эволюции / М.Л.Бутовская. -Фрязино: «Век 2», 2004.-368с.
2. Ванчугов В. Женщины в философии: Из истории философии в России XIX-начала XX вв. - М.: РИЦ «Пилигрим», 1996. - 304 с.: ил.
3. Калинина Е.И. Женщины, меняющие мир / Е.И.Калинина.-СПб.: «Петрополис», 2008.-292 с.
4. Полли Янг-Айзендрат. Ведьмы и герои: феминистский подход к юнгианской психотерапии семейных пар / Издательство: Когито-Центр, 2005.- 268 с.

Пелешенко Олена Вікторівна – асистент кафедри психології, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Сєвєродонецьк).

Пілецька Л. С.

МОБІЛЬНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ У РІЗНИХ СОЦІАЛЬНИХ СФЕРАХ

Суспільство є складною системою, яка ніколи не перебуває в стані спокою – у ній постійно переплітаються полярні за змістом та структурою процеси: інтеграції, дезінтеграції, адаптації, дезадаптації, конфлікту, примирення. Інтенсивний розвиток соціальних систем призвів до серйозних і всеохоплюючих структурних і змістовних трансформацій у всіх сферах суспільства, котрі виражаються в глобалізації, модернізації, процесах перетворення існуючого досвіду. І сам факт суспільних змін розглядається як категорія норми. Те, що суспільство є динамічною і постійно змінюваною субстанцією, багаторазово вказував П. Сорокін «...навіть стан рівноваги в складних соціальних агрегатах має характер не закріпленої, а рухомої рівноваги» [4, с. 448]. Важливим процесом суспільного життя є соціальна стратифікація, яка вказує на розшарування суспільства на різні соціальні

верстви, групи, спільноти [3; 4]. Вона відображає соціальну неоднорідність суспільства, різне соціальне становище його членів, їх статусну, майнову нерівність. Поняття «мобільність» найбільш точно характеризує й особливості сучасного етапу розвитку людини й суспільства [1; 2; 3; 4].

Про сутність соціальної мобільності доцільно говорити в контексті проблеми соціальної стратифікації суспільства, соціальної нерівності, соціального простору та дистанції, загалом усієї системи взаємодії людини і соціальної спільноти. Кожне суспільство має внутрішній простір, який доцільно уявляти й осмислювати як диференційований на різні локальності, місця, точки. Соціальний простір для П. Сорокіна багатовимірний, оскільки існує кілька варіантів групування людей за соціальними ознаками, що не збігаються одна з одною (групування населення за приналежністю до держави, релігії, національності, професії і т.д.). Осі диференціації за кожною з цих груп специфічні і не збігаються одна з одною. Чим складнішою є диференціація населення, тим більше є параметрів простору, які конституують множинність стратифікаційних порядків, кожний з яких формується певним типом відносин і володіє власною автономною логікою. Основні положення «просторової» стратифікаційної теорії П. Сорокін тезово визначив у праці «Соціальна мобільність». Конкретні форми соціальної стратифікації різноманітні й численні, однак всі вони можуть бути зведені до трьох основних: політичної, економічної й професійної, які, як правило, тісно переплетені. Соціальна стратифікація є сталою характеристикою будь-якої соціально організованої спільноти, розрізняючись кількісно і якісно. Кількісний аспект соціальної стратифікації виражає висоту й профіль «соціальної будови» суспільної піраміди, а предметом якісного аналізу є внутрішня структура соціального конусу, її організація.

Загалом Питирим Сорокін виявив такі закономірності процесу стратифікації.

1. У спільних рівних умовах, коли збільшуються розміри спільноти або організації, стратифікація також посилюється і навпаки.

2. При збільшенні різномірності членів соціуму, стратифікація також посилюється, що призводить до посилення нерівності.

3. Сили вирівнювання («демократизації») і сили стратифікації («аристократизації») діють одночасно і циклічно. При цьому будь-яке посилення вирівнюючих факторів спричиняє посилення протидії стратифікуючих сил. Вказаними способами соціальний організм повертається до стану рівноваги тоді, коли форма соціального конусу або дуже плоска, або дуже висока [4].

Серед критеріїв стратифікації того, чи іншого суспільства виділяють: дохід, освіту, владу, престиж [5]. Система цінностей, яка склалася у суспільстві буде визначати доміанти у співвідношенні зазначених чотирьох критеріїв. У більшості закритих суспільств визначальною є наближеність до влади, що дозволяє домінувати за решту показниками. Сучасні суспільс-

тва орієнтовані на фінансовий дохід, який визначатиме і доступ до влади. Дохід, освіта, влада, престиж визначають сукупний соціальний статус особистості, тобто її становище в соціально-стратифікаційній структурі особистості [5].

Розглянуті в теорії стратифікації соціальні групи (прошарки, класи) є лише відносно стабільними. В силу різних причин, зумовлених соціальними переміщеннями населення, їх склад, конфігурація, тип взаємин можуть істотно змінюватися. Відповідно змінюється характер, спрямованість і інтенсивність соціальних відносин і контактів, виникають нові компоненти у стосунках між верствами і групами, набувають нових ознак поведінка індивідів, специфіка розв'язання міжгрупових конфліктів, що в свою чергу позначається на самопочутті як окремих людей, так і великих спільнот. Перетворюючи образи світу в суб'єкту реальність, особистість рухається на протязі всього власного життєвого шляху. При цьому говорять наскільки вдало людина долає життєві перешкоди, робить вибори, самоорганізовується, тобто є «мобільною». Саме тому мобільність проявляється у різних сферах суспільства, охоплює як великі соціальні класи та прошарки, так і окрему особистість, впливаючи на її поведінку.

Аналіз проблеми професійної мобільності в координатах соціокультурного простору дозволив сформуванати наступні узагальнення (див. рис. 1.).

Мобільність є невіддільною частиною соціокультурного простору суспільства, у якому відбувається; наявність мобільності є позитивним індикатором розвитку суспільства і свідчить про його відкритість до змін і наявній демократичній процесі, чим меншим є показник мобільності у суспільстві, тим закритішим воно є; низький рівень суспільного доходу та посилення нерівності та стратифікації не сприяють мобільності, крім того, динаміка мобільності буде відрізнятися у стабільні та кризові періоди розвитку суспільства. Навіть при різкій поляризації суспільства освіта була і залишається дозволенним «ліфтом» висхідної мобільності. Професійна мобільність залежить від престижу професій, статусу професіоналів, деструктивних тенденцій усередині професійного середовища, розвитку професійної ідентичності.

Отже, мобільність як феномен проявляється у різних соціальних сферах життєдіяльності людини. Процеси, які спонукають людину до соціальних переміщень, взаємообумовлені як активністю самої особистості, так і впливом соціуму на життєвий особистісний вибір.

Аналіз проблеми соціальної мобільності породжує низку важливих та невіршених в сучасній науці проблем, а саме: протікання процесів адаптації індивіда чи групи людей в кризових умовах; специфіка соціальної ідентичності в процесі зміни статусно-рольових позицій; чинники досягнення успішного кар'єрного росту; набуття нових психологічних якостей; ураху-

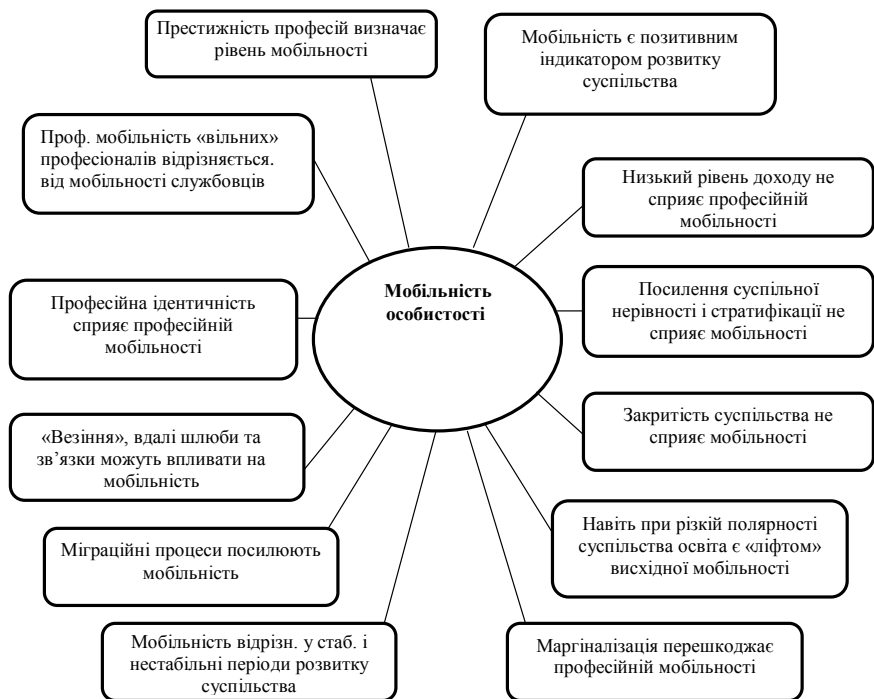

Рис. 1. Соціокультурний аспект проблеми мобільності особистості

вання чинників психофізіологічної сумісності при інтеграції в нову спільноту; домінування мотивації досягнення при вертикальній мобільності; знаходження психологічних механізмів соціальної мобільності; дослідження індикаторів позитивної і негативної мобільності та шляхів її попередження; особливості розвитку психологічної готовності до виконання нового типу діяльності.

Література

1. Заславская Т. И. Социология экономической жизни: Очерки теории / Т. И. Заславская, Р. В. Рывкина. – Новосибирск : Изд-во Новосибирского гос. ун-та, 1991. – 442 с.
2. Лукашевич М. П. Соціологія праці : Підручник для студ. вищ. навч. закладів / Микола Павлович Лукашевич. – К. : Либідь, 2004. – 440 с.
3. Макеев С. А., Оксамитная С. Н., Швачко Е. В. Социальные идентификации и идентичности / [Под. ред. С. А. Макеева] / С. А. Макеев, С. Н. Оксамитная, Е. В. Швачко. – К. : ИС НАН Украины, 1996. – 185 с.

4. Сорокин П. А. Социальная мобильность, ее формы и флуктуации / Питирим Александрович Сорокин // Социология : Хрестоматия для вузов / Альберт Иванович Кравченко. – Екатеринбург : Деловая книга, 2002. – С.449–479.
5. Lipset and Bendix. Social mobility in industrial societies / Lipset and Bendix. – University of California press, 1967.- 613 p.

Пілецька Любомира Сидорівна – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри соціальної психології, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника».

Подліпаєва К. С.

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙНЯТТЯ ГУМОРУ ЯК РЕСУРСУ ПСИХОЛОГІЧНОГО ПОДОЛАННЯ

Постановка проблеми. Все зростаючі темпи сучасного життя і суттєві економічні і соціально-політичні перетворення і потрясіння, що відбуваються останнім часом в Україні, значно збільшують кількість потенційних стресорів, небезпечних для психологічного здоров'я людини. Ефективна діяльність за подібних умов значною мірою залежить від наявності в неї необхідних особистісних ресурсів для регулювання ставлення до швидко змінюваних життєвих ситуацій та вміння долати негативні переживання за допомогою певних психологічних прийомів. Тому перед психологами-практиками постає актуальне завдання - надання людині допомоги у пошуку шляхів упорання зі стресогенними впливами й мобілізації зусиль на успішне досягнення цілей життєдіяльності. У цьому світлі виправданим є інтерес науковців до вивчення механізмів подолання проблемних ситуацій та розкриття особистісних характеристик, що зумовлюють вибір людиною тих чи інших стратегій психологічного подолання стресу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження, присвячені психологічним аспектам виявлення почуття гумору повинні враховувати складну природу зазначеного феномену: це конструкт, що характеризується декількома співвіднесеними ознаками, і тому не може розглядатись як деяке одновимірне утворення. Так, у класифікації С. Л. Рубінштейна [1] почуття гумору характеризується як світоглядне явище, як одне із тих почуттів, що найчастіше відображають стійкі світоглядні настанови особистості. За рівнем узагальнення воно еквівалентне абстрактному мисленню.

Згідно з визначеннями спеціалістів різних галузей знань, слово «гумор» може означати:

1) характеристику змісту деякої інформації, що сприймається (комедійний фільм, гумористичне оповідання) [2; 3];

2) розумовий процес (конструювання висловлювань, здебільше побудованих на розходженнях у змісті окремих слів, які об'єднуються у вислови, створюючи комічний ефект) [4];

3) реакцію реципієнта на відповідну ситуацію (сміх, піднесений настрій), хоча сміх не завжди є відповідною реакцією на гумористичний зміст [5];

4) соціальне явище (у такому разі підкреслюється груповий характер сміху; визначаються його функції диференціації та єднання людей за певними ознаками, що сприяє чи, навпаки, заважає підтриманню стабільності в суспільстві) .

Почуття гумору, на думку О. Лука, – це прагнення суб'єкта відшукувати неадекватні та смішні риси в повсякденному оточенні. За таких умов психічна дія розгортається в емоційній сфері, а розумові реакції виконують функцію лише пускового механізму для такої реакції. Автор зазначає: «В термине «чувство юмора» слово «чувство» имеет новый смысловой оттенок, обозначая сложный комплекс психических качеств, иначе – сложную душевную способность» .

Погляд на почуття гумору як функцію афективних та когнітивних процесів здобув широку підтримку цілої низки дослідників. П. В. Симонов також приділяє особливу увагу інформаційній стороні сміху. На його думку, позитивна емоційна реакція на смішне повністю відповідає інформаційній теорії емоцій, згідно з якою будь-яка емоція є відображенням сили та якості актуальної потреби та оцінки вірогідності того, що ця потреба буде задоволена.

Опис сутності почуття гумору як психологічного феномену був би неповним без визначення його функцій, які, завдяки багатогранному характеру цього явища, по-різному окреслюються дослідниками. Проте узагальнюючи всі названі фахівцями функції почуття гумору, можна запропонувати наступну схему їх визначення, наведену у роботі Г.Вільсона (рис. 1).

Характеризуючи роль гумору як засобу захисту від страху та тривоги, автор підкреслює, що під час гумористичного обігрування ситуації, що викликає почуття страху, людина починає певною мірою їх контролювати, а тому сприймає їх як менш небезпечні. Стресозахисна функція почуття гумору описується шляхом концептуалізації останнього або як стратегії подолання, або як захисного механізму .

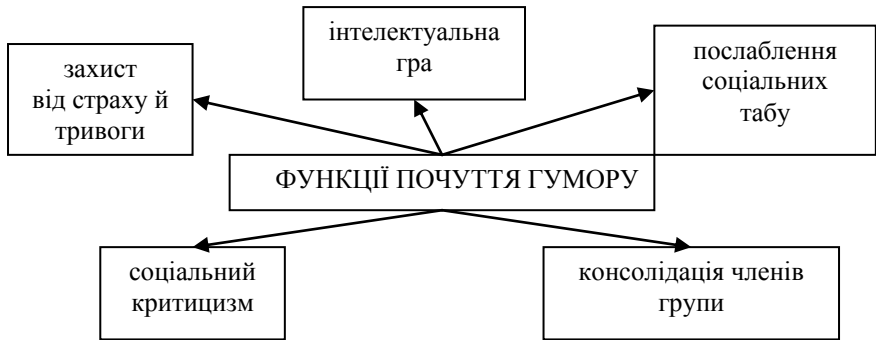

Рис. 1. Функції почуття гумору

У контексті розгляду цієї функції почуття гумору доречно зробити посилання на погляд М. Чернишевського на мотивацію гумору. На його думку, комічне пробуджує в нас почуття власної гідності. Потреба займати в суспільстві певну позицію, користуватися повагою та визнанням з боку інших членів суспільства – одна з найбільших значущих соціальних потреб людини. Якщо людина демонструє іронічне ставлення до будь-якої ситуації, вона тим самим підкреслює власну силу та невразливість. Аналогічну ідею розвиває Д. Ніколаєв.

Тракування почуття гумору як стратегії подолання та захисного механізму базується на тенденції підтримувати гумористичний погляд на ситуацію навіть за несприятливих умов. Так, О. Г. Шмельов визначає переживання комічного як своєрідну компенсуючу реакцію, що дозволяє відчувати полегшення в результаті символічного (сублімаційного) подолання перешкоди, яку не можна подолати в реальному житті. А. О. Кронік та Є. О. Кронік [2] описують почуття гумору як ефективний засіб роботи в сімейній терапії та наводять погляд Д.Лихачова, згідно з яким «смех снимает психологические травмы, облегчает человеку его трудную жизнь, успокаивает и лечит». Л. В. Карасьов відзначає близькість сміху до агресивності (посміхаючись, людина піднімає догори куточки губ так, що можна бачити різці) і робить висновок, що природа перетворила сміх на свій захисний механізм.

Існують гендерні відмінності сприйняття гумору. Чоловіки та жінки по-різному сприймають інформацію, по-різному жартують, відрізняються також між собою психологічні захисні механізми та процес психологічного подолання. У огляді психологічних досліджень статевих відмінностей Г. Гейманс виділяє наступне: емоційність у жінок – їх головна відмінність від чоловіків. У жінок є вищий рівень тривожності, велика значущість зв'язку емоцій з міжособовими відносинами, велика чутливість до негативних життєвих подій друзів і близьких, частіше спостерігаються депресії, пові-

домлення про свої негативні емоції, наголошується велика яскравість позитивних емоцій, відсутність соромливості при демонстрації емоційних реакцій, більша відповідність невербальній експресії емоційному стану і велика точність декодування емоційних невербальних сигналів інших. Для хлопчиків і чоловіків характерне прагнення приховувати свої емоції, особливо негативні, емоційна стриманість. Можна говорити про існування гендерних типових «чоловічих» і «жіночих» емоцій: для чоловіків це гнів, а для жінок – сум та страх.

Жінки краще сприймають, але гірше спостерігають, що пояснюється їх меншим інтересом до деяких завдань. Жінки демонструють тонку спостережливість тільки в тому, що їх цікавить. В цілому одні речі краще сприймають жінки, інші – чоловіки. Для жінок характерний строгіший відбір матеріалу при одночасному пред'явленні.

Зацікавленість темою взаємин статей, так само як і гумористичних фраз на цю тему, у чоловіків виражене більше ніж у жінок. І це не випадково, мотивом звернення до цієї теми може бути інтимно-сексуальні стосунки та розрядка напруги при сексуальному незадоволенні. Також це можна пояснити з точки зору біології та демографії адже в первинному суспільстві в одного чоловіка було декілька дружин, щоб постійно призводити нащадків. Тому можна пояснити більший інтерес до цієї теми чоловіків ніж жінок саме біологічною природою чоловіків та функцією що вони виконують у природі. Жартуючи на цю тему чоловіки компенсують свої недоліки та помилки, які припустили при побудові взаємин із жінками.

Більш ранима душа жінки тягнеться до естетичного задоволення, до прекрасного, чоловіки переймаються більш буденними питаннями та проблемами, різниця в зацікавленості до теми мода зрозуміла. Темою людська дурість чоловіки більше переймаються ніж жінки.

Висновки. Почуття гумору як багатовимірний психологічний конструкт характеризується стресозахисним потенціалом. Останній виявляється у захисті суб'єкта від негативних емоцій та станів, виникнення яких зумовлене переживанням складних ситуацій життєдіяльності. Рівень травмуючого впливу ситуації на суб'єкта залежить від її когнітивної оцінки, і саме почуття гумору здатне на неї вплинути. Спираючись на теорію формування внутрішнього світу особистості та визначення його складових, можна виявити потенціал почуття гумору як ресурсу стресоподолання. Запропонована модель вивчення стресоподолальної ролі гумору дозволяє простежити, яким чином гумор виконує всі функції, що декларуються: захисту від негативних переживань (тривоги, страху, гніву, фрустрації, негативного афекту, заздрощів тощо), зниження значущості психотравмуючих обставин і розвіювання ілюзій, сублимованого протесту, здобуття визнання й поваги з боку значущих інших. Такий підхід дозволяє поєднати різноманітні класифікації

видів та стилів гумору, що існують (самопідтримувальний або афіліативний, етнічний гумор або когнітивний гумор ситуації), за критерієм притаманності їм стресозахисного та стресоподолаючого потенціалу.

Література

1. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии в 2-х томах / С. Л. Рубинштейн. – М. : Педагогика, 1989. – Т. 2.– 328 с.
2. Мусийчук М. В. О сходстве приемов остроумия и механизмов построения парадоксальных задач / В. О. Мусийчук // Вопросы психологии. –2003.– № 6.– С. 99-105.
3. Николаев Д. Смех – оружие сатиры / Д. Николаев. – М. : Искусство, 1962. – 224 с.
4. Психология эмоций / Под. ред. Изарда К. – СПб. : Питер, 2000. – 606 с.
5. Лук А. Н. О чувстве юмора и остроумии / А. Н. Лук. – М. : Искусство, 1968. – 268 с.

Подліпасва Ксенія Сергіївна – студентка IV курсу спеціальності «Психологія», група ФЛ-111, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Северодонецьк).

Науковий керівник: к. психол. н., доцент, доцент кафедри психології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля **Літвінова О. В.**

Полехова Т. О.

ЖІНКА В ПОЛІТИЦІ – ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ

Постановка проблеми. Гендерні стереотипи історично сформувалися в традиційній патріархальній культурі, яка відводила головну роль у соціальному, економічному і політичному житті чоловікові. Становище жінок в суспільстві постійно привертало увагу наукової думки. В історії, філософії, природничих науках, релігії нерідко висловлювалися абсолютно протилежні думки, по-різному вирішувалася ця проблема.

Відчуження жінок від влади, а також від власності обертається серйозним прорахунком чоловічої частини еліти. Друга половина ХХ в. характеризується поривом жінок у вищі ешелони влади. Це в основному характерно для Західної Європи, Південно-Східної Азії, Латинської Америки (Карасон Акіно в Індонезії, Бенадір Пхут в Пакистані, Маргарет Тетчер у Великобританії). Помітно став коливатися чоловічий стереотип мислення: політика - для чоловіків, кухня, діти - для жінок.

Актуальність даної теми обумовлена декількома проблемами.

Перша проблема полягає в недоліках насамперед провідної галузі національного законодавства - конституційного, а саме: відсутність повною мірою гендерної рівності там.

Друга проблема полягає в зміні суспільного, державного ладу, зміні індустріальної формації на інформаційну, зміна ментальності українського народу. А також ця проблема стає очевидною при реалізації українськими громадянами, а скоріше «громадянками» виборчого законодавства.

Третя проблема полягає в невизначеності вирішення гендерних проблем при реалізації політичного права на практиці.

Даною проблемою в Україні займається ряд вчених практиків, ось імена деяких з них: О. Іващенко, Л. Кобелянська, В. Константинова, О. Костенко, К. Левченко, С. Табурова, і т.д.

Викладення основного матеріалу. Цікавим і доцільним в умовах соціальних трансформацій, які відбуваються в нашій країні, видається дослідження гендерних аспектів політичного лідерства.

Традиційно лідерство як соціальнопсихологічний феномен вивчався майже без урахування статі, тому що лідерська роль апріорно вважалася маскуліною. На керівних державних посадах, а також у масових громадсько-політичних організаціях, партіях в основному перебувають чоловіки, які й формують політику держави в її власне «чоловічому вбранні». Однак логічно припустити, що жінка-політик зможе більш компетентно оцінити проблеми жінок, що вона буде більш розумно, більш чутливо, більш адекватно представляти жіночу частину населення. Так само політику чоловічої статі простіше і зрозуміліше представляти інтереси чоловіків як природно близької йому біо-психо-соціальної групи. Як зауважує В. О. Татенко, «... жіноче лідерство вибудовується не по одному, а принаймні одночасно за двома векторами: загальнолюдський і власне жіночий. Щоб стати лідером жінка повинна довести чоловікам і жінкам, що вона краще їх у виконанні соціальних ролей і функцій загального значення і довести, що вона ближча до ідеалу «жіночого» ніж інші жінки. Ідентичний механізм лежить в основі формування і розвитку «чоловічого» лідерства» [10].

У країнах з високим рівнем жіночого представництва у структурах влади (Фінляндія - 39,0%, Норвегія - 35,8%, Швеція - 33,5%, Данія - 33,0%) краще, ніж деінде, вирішуються проблеми екології, освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, досягається згода в суспільному організмі.

Однак, як свідчать результати досліджень, ставлення до жінок-лідерів, зокрема політиків, в нашому суспільстві є досить упередженим. Серед народу побутує думка, що жінці немає місця у великій політиці. Жінки, які всупереч існуючій традиції зайняли високі посади, за даними досліджень громадської думки є ізольованими і маргіналізованими як політики «не ті-

єї» статі. Якщо ж подивитися глибше, то вони не представляють і інтересів жінок як соціально-демографічними групи, не мають підтримки з боку жіночих організацій, що не беруть участь у формуванні політики щодо жінок.

Формально за роки незалежності України відбулося досить багато реформ у сфері забезпечення гендерної рівності, тобто, в напрямку формування так званого національного механізму [1].

Хоча Україна є лідером серед пострадянських країн у певних аспектах інституціоналізації гендерної рівності, багато положень цієї рівності залишаються переважно «на папері».

Хоча в Україні є сотні жіночих організацій, масовими ці організації не стали, а також не консолідувалися в організоване і впливове жіночий рух. В Україні жіночі організації вкрай рідко займаються питаннями участі жінок у політичному житті країни. Вплив жіночого руху на прийняття політичних рішень є досить незначним. Насамперед тому, що в нашій країні немає жіночих фракцій при політичних партіях як активних впливових акторів. Перша подібна організація - Міжфракційне депутатське об'єднання «Рівні можливості» - є поки лише спробою, і тільки з часом буде видно, чи ефективна вона.

Також українським жіночим організаціям не властивий вуличний активізм. Згідно з даними моніторингу протестних подій Центру дослідження суспільства протягом 2010 і 2011 років частка протестів, які піднімали тематику жіночих прав, була дуже незначною і становила менше 1% від числа всіх протестів. Серед знакових низових ініціатив 2012 року можна виділити феміністський марш: «Церкві й державі час жити нарізно!», Організований молодий феміністської групою «Феміністична офензива», який зібрав понад 200 учасниць та учасників [1]. З іншого боку, активна профеміністская молодь дотримується переважно лівих і анархістських поглядів, і тому не розглядає питання політичної участі жінок серед пріоритетних. В цілому серед протестів на прогендерну тематику лідирують акції FEMEN.

Висновки. Беручи до уваги всі зазначені аспекти і складності із залученням жінок в топ-політику, доцільно ставити на політичний порядок денний питання про прийняття підтримуючих дій, наприклад, гендерних квот. Очевидно, що ініціатива політичного квотування повинна надходити від самих жінок (як це було в скандинавських країнах). Можна, звичайно, дискутувати, чи існує достатня кількість кваліфікованих кандидаток, щоб заповнити квоти.

Наостанок слід зазначити, що основні актори, які впливають на процеси впровадження політики гендерної рівності, діють, по-перше, на рівні інститутів політики і держави, оскільки приймають політичні рішення, по-друге, на рівні громадських ініціатив, по-третє, на рівні інститутів освіти і науки; по-четверте, на рівні міжнародного впливу - міжнародні організації,

програми, проекти і т.д.; по-п'яте, на рівні інформування громадськості - медіа.

Причому важлива не тільки робота кожного фактора або групи факторів, а налагоджені зв'язки (співробітництво) між ними. Успішне впровадження і регулювання гендерних відносин передбачає утвердження цінності гендерної рівності в суспільстві як в цілому, так і різних його інститутах, недопущення дискримінації за ознакою статі, забезпечення рівної участі жінок і чоловіків у прийнятті суспільно важливих рішень (в першу чергу, на ринку праці та в сфері політики), забезпечення рівних можливостей для жінок і чоловіків щодо об'єднання професійних та сімейних обов'язків та ін.

Література

1. Брайсон В. Гендер и политика времени. Феминистская теория и современные дискуссии / В. Брайсон. – К.: Центр учебной литературы, 2011. – 248 с.
2. Бакунин М.А. Советская идеология и роль женщины // Кризис идеологии с точки зрения советологов. Философия, социология, политика. / М.А. Бакунин – М., 2000г.
3. Літвінова О. В. Гендерна психологія : [навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів]. / О. В. Літвінова. – Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2010. – 236 с
4. Марценюк Т. Гендерные квоты в Украине: быть или не быть? // Информационно-просветительское издание «Я». 2007. – № 1 (17). – С. 18-22.

Полехова Тетяна Олександрівна – студентка V курсу спеціальності «Психологія», група ФЛ-141м, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Северодонецьк).

Науковий керівник: к. психол. н., доцент, доцент кафедри психології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля **Лосієвська О. Г.**

Приймак М. В.

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ГЕНДЕРНОЇ СТЕРЕОТИПІЗАЦІЇ У ТЕЛЕВІЗІЙНІЙ РЕКЛАМІ

Постановка проблеми. Поняття гендерної нерівності базується на гендерних стереотипах – спрощених, однозначних, схематичних уявленнях про «чоловіків» та «жінок», що сформовані в певній культурі. Весь спектр гендерних стереотипів можна простежити у різних системах комунікації, серед яких особливе місце займає реклама – галузь ЗМІ з найбільш стерео-

типними гендерними образами. Реклама стала частиною громадської думки, яка впливає на свідомість людини так само, як впливає батьківське виховання. Усвідомлюючи вагу ЗМІ в країнах розвинутої демократії, чимало держав започатковує і систематично проводить гендерні моніторинги мас-медіа.

Викладення основного матеріалу. Журналістика, як будь-який вияв масової культури й масової свідомості, неможлива без стереотипних, стійких уявлень про належне й неналежне, істинне та хибне, позитивне й негативне. Ці уявлення існують не лише як обов'язковий атрибут кожного адресованого широкій аудиторії повідомлення, а й безпосередньо слугують будівельним матеріалом будь-якої публікації, телепрограми або рекламного ролика.

Як зазначає А. Денисова, гендерні стереотипи в ЗМІ є невід'ємними від ідеалу жінки, а також від ідеї призначення жінки, що панує в той чи інший період. Згідно Л. Шпанеру, часто гендерні стереотипи вирізняються сексизмом щодо жінок [3].

Стереотипізація в ЗМІ полягає у використанні та репродукованні наявних у суспільстві консервативних гендерних стереотипів, заснованих на протиставленні та ієрархічному представленні гендерних ролей, гендерному розподілі сфер та способів самореалізації, есенціалістських уявлень про одвічно притаманні жінкам та чоловікам риси вдачі, поведінки або зовнішності.

Вибудовуючи образи ідеальних споживачів – чоловіка та жінки, реклама водночас конструює їх за принципом бінарних опозицій, символічно пов'язуючи певні не пов'язані безпосередньо зі статтю культурні категорії з поняттями гегемонної маскулітності та традиційної фемінності. О. Кісь пропонує такі опозиції: логічне мислення – інтуїція, раціональність – емоційність, незалежність – залежність, домінування – підлеглість, лідерство – пасивність, агресивність – миролюбність, стабільність – мінливість, фізична сила – фізична слабкість, орієнтація на роботу й кар'єру – орієнтація на сім'ю та дім, фінансова спроможність – тілесна краса, сексуальна активність – сексуальна чуттєвість. На основі названих протиставних характеристик побудовані типові чоловічі та жіночі образи [1].

Базовим компонентом побудови гендерних стереотипів є архетипи. За визначенням К. Юнга архетипи – це першопочаткові, вроджені психічні структури, образи, які містять сутність колективного несвідомого й лежать в основі загальнолюдської символіки сновидінь, міфів, казок та ін. виявах фантазії. К. Юнг виокремлює такі жіночі архетипи: Деметра – мати; Персефона – молода діва, жертва, господиня Підземного царства; Афіна – стратег і тактик; Артеміда – вічна діва, суперниця чоловіків, мстива богиня полювання; Афродита – втілення любові та краси, муза художників та поетів;

Гера – дружина, світська дама; Гестія – одиночка, що присвятила себе іншому змісту; Геката – сваха, жартівниця, чаклунка та посередниця

Дослідниця О. Кісь, вивчаючи гендерні стереотипи в рекламі, виокремила типові жіночі образи [2].

1. «Щаслива домогосподарка» – переважно молода або зріла, вродлива і доглянута жінка, мета якої використати найновіші технології побутової техніки, хімії, кулінарії тощо. Образ побудований на основі архетипу Деметри – одружена жінка, яка має дітей і постійно про них дбає. Цей образ представлено в таких рекламних роликах: «Vanish», «Bref», «Calgonit finish», «Perwoll», різноманітні мийні засоби «Gala», «Test», «Comet», «Clin», «Pronto».

2. «Турботлива матуся» – різновид домогосподарки, що має дітей, серед яких – і її чоловік. Усі її інтереси зосереджені виключно довкола родини, а межа її мрій – оптимізація згаданих процесів і якнайповніше задоволення інтересів сім'ї, адже щастя – дарувати радість близьким. Такий образ демонструє реклама харчових продуктів, лікарських засобів («Мезим», «Еспумізан»), дитячих солодощів «Kinder chocolate», засобів догляду за побутом «Vanish OXI Action», «Persil», «Tide», підгузників.

3. «Богиня» – в основі – архетип Артеміді. Вона прекрасна, вишукана і гламурна, однак її досконалість ексклюзивна, призначена лише для обранця. Відчужена від побуту, вона насолоджується своїм винятковим статусом, а єдине її покликання – це «дозволяти себе обожнювати». Цей образ репрезентує реклама парфумів «Jador'e», косметики «Taft», геля для душу «Самау», шапнуня «Pantine», «Shamtu», бритви «Venus Embrace», сухих сніданків «Fitness», лосьйону «Johnson's», косметики «Anew».

4. «Прикраса» – різновид Богині, але втілює вже інший архетип – Афродити, тому що місія її більш альтруїстична: вона широко несе свою красу всім. Натхненна високою місією «красою врятувати світ», вона готова на будь-які жертви аби стати ще кращою. Цей образ представлено в рекламі косметичних засобів: гель для душу «Dove», «Palmolive», шампунь «Nivea», «Pantine», «Syoss», фарба для волосся «Palette», засіб для схуднення «XL S», косметика «Loreal», антиперспірант «Rexona».

5. «Сама Природа» – архетип Гестії – найчастіше молода жінка, мінлива, як пори року, її тіло нагадує ландшафт, вона наче первісна матерія, то ж її «природність приваблює». Найчастіше цей образ представлений у рекламі мінеральної води «Bon-Aqua», «Прозора», чаю «Greenfield», кави «Jardin».

6. «Дика кішка» – різновид «Природи», в якій поєднано два архетипи – Артеміді й Афродити, оскільки тут проривається дика первісна енергія; вона шалена, агресивна, хижа, нездатна самотужки приборкати свої природні інстинкти. Цей образ найкраще представлений у рекламі чоловічої кос-

метики «АХЕ», жувальні гумки «Eclips», дезодоранти «Rexona», «Lady Speed Stick».

7. «Жертва» – в основі образу лежить архетип Персефони, оскільки це – сумна і знедолена жінка, яка потерпає від соціальних проблем. Жертва безпомічна і безсила, вона залежна від зовнішніх обставин і очікує допомоги від інших, «потребує довіри, розуміння і підтримки». Образ репрезентований у двох типах реклами: 1) соціальній рекламі проти ВІЛ/СНІДу; 2) рекламі ліків проти «жіночого» болю: «Tamipull», «Ременс».

Задля збалансованості гендерної картини ЗМІ необхідно виокремити й чоловічі образи, побудовані також на основі архетипів.

К. Юнг розрізняє 2 ключові чоловічі архетипи:

1. Правитель – охоче бере на себе керівницьку роль і намагається максимально контролювати все, що відбувається.

2. Герой-рятівник – чоловік, природне оточення якого – це поле битви, де перешкоди й виклики вимагають мужніх та активних дій.

На основі вищезазначених архетипів та власних спостережень за рекламою були виокремлені такі типові образи чоловіків:

1. «Кар'єрист» – архетип Правителя – чоловік, метою якого є успішна реалізація в роботі, використовує всі засоби для досягнення власної мети. Образ втілено в рекламі пива «Балтика 3», дезодоранта «Gillette Professional Power», чаю «Lipton».

2. «Супермен» – архетип Героя-рятівника – чоловік, який є утіленням всесильності – як фізичної, так і розумової. Він не боїться небезпек, бажання адреналіну – постійний його імпульс. Образ реалізовано в рекламі дезодоранта «Mennen Speed Stick 24/7» та бритви «Gillette Фьюжн». У карикатурній формі, але зі збереженням образу супермена це й же образ віддзеркалює реклама мийних засобів «Містер Пропер», «Містер Мускул», енергетичного напою «Vipin», шоколадного батончику «Снікерс».

3. «Звабник» – це архетип «чистого» Героя, для якого мета – це вже не будь-яке змагання, а змагання за жінку, від якої необхідно отримати прихильність. Цей образ найкраще презентує реклама косметики «АХЕ», печива «Бонжур», кави «Carte Noire», «Nescaffe Gold», чоловічої туалетної води «Idole d'Armani», туалетної води «Excite». У такій рекламі жінка виконує роль сексуального об'єкта, досягнути якого не є проблемою для чоловіка.

Висновки. Отже, журналістика як соціальний інститут, послуговується у своїй діяльності гендерними стереотипами – одним із видів соціальних стереотипів, що вирізняються сексизмом щодо жінок. Базовим компонентом побудови гендерного стереотипу є архетип. На основі жіночих архетипів, виокремлених Юнгом, були виділені такі жіночі образи: «Щаслива домогосподарка», «Турботлива матуся», «Богиня», «Прикраса», «Сама При-

рода», «Дика кішка», «Жертва». Для збалансованості, були виділені також чоловічі образи: «Кар'єрист», «Супермен», «Звабник». Кожен образ проілюстрований рекламними роликками, що вказує на його поширеність у медіа-середовищі.

Література

1. Кісь О. Етнічні гендерні стереотипи та джерела їх конструювання / О. Кісь // Український жіночий рух : здобутки і проблеми : зб. наук. праць. – Дрогобич, 2002. – Вип. 1. – 221 с.
2. Кісь О. Сексизм у ЗМІ: протидіяючи комунікативному потоці / О. Кісь // Зб. наук. праць Донецького державного університету управління. Серія «Спеціальні та галузеві соціології» – Донецьк : Вебер, 2007. – Вип. 3. – 162 с.
3. Шпанер Л. Образ жінки у телерекламі: погляд психолога / Л. Шпанер // Український жіночий рух : здобутки і проблеми. – 2002. – Вип. 1. – 237 с.

Приймак Марія Володимирівна – студентка V курсу спеціальності «Психологія», група ФЛ-141м, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Северодонецьк).

Науковий керівник: к. психол. н., доцент, доцент кафедри психології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля **Лосієвська О. Г.**

Прохоженко Х.

ВПЛИВ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ ПІДЛІТКІВ

Постановка проблеми. Актуальність дослідження проблеми впливу засобів масової інформації на гендерні стереотипи підлітків обумовлена різноманітністю засобів масової інформації, які спрямовують свою діяльність на підростаюче покоління. Вплив масової інформації на свідомість дітей часто досягається за допомогою гендерних стереотипів існуючих у сучасному суспільстві.

Дослідження ЗМІ як фактору, який впливає на гендерні стереотипи підлітків підтверджує, що в сучасному суспільстві реклама виступає найбільш потужним важелем стереотипізації світосприйняття підлітків, який моделює поведінку, цінності, норми, установки підлітків.

Підлітковий вік є тим критичним періодом, в якому формується світогляд особистості та її уявлення про власне призначення і сенс життя, засвоюється досвід покоління. Відповідно у підлітків виникає природна неузгодженість між наявним рівнем ідентичності і стереотипами, які транслюються у рекламній продукції.

Так як істотним фактором є те, що з кожним роком вплив гендерних стереотипів, які транслюються в рекламних повідомленнях, тільки посилюється, а психологічна безпека рекламних образів знижується, що може істотно ускладнювати процес нормальної гендерної ідентифікації підлітків – ця проблематика є актуальною.

Проблема дослідження маніпуляцій особистістю у психологічній науці розглядалась в роботах вітчизняних та зарубіжних вчених П. Е. Астафьева, С. Бем, Т. Віноградова, О. А. Вороніна, Г. Гейманс, Т. Говоруна, П. Горностай, І. Жеребкіна, Д. Д. Зиммерман, В. Е. Каган, О. Кікінежді, І. С. Кльоціна, Д. Лорбер, Т. Мельник, А. В. Ростова, В. Семенов, Д. Спенс, М. Пірен, К. Уэст, Н. Чухім. Дослідженнями гендерних стереотипів займалися: В.С. Агеев, Т. С. Баранова, Т. В. Бендас, Ш. Берн, О. А. Вороніна, І. С. Кон, І. С. Клещина, Д. Майерс, І. Толкунова, С. Фаррел, та інші.

Викладення основного матеріалу. Гендерні стереотипи – це соціальні норми, що визначають особливості певної індивідуальної поведінки і соціально-психологічні риси відповідно до біологічної статі особистості. Гендерний стереотип визначає, що вважається «правильним» для осіб чоловічої і жіночої статі у конкретному суспільстві.

Саме через засвоєння культурно заданих гендерних стереотипів, що визначають статеві норми і ролі, відбувається становлення гендерної ідентичності. Цей процес у підлітковому віці приймає форму гендерного самовизначення, так як вимагає складного свідомого вибору гендерної позиції, що не зводиться до одних ідентифікаційних процесів [4].

Серед багатьох факторів, що впливають на формування гендерних стереотипів підлітків, таких як: особистісні установки підлітків, спілкування з однолітками, спілкування з дорослими і батьками, рівень розвитку пізнавальної та інтелектуальної сфери підлітків, соціально-економічний фактор, культурні традиції суспільства, – істотний вплив на гендерну соціалізацію надають сучасні засоби масової інформації. Реклама впливає на мотиваційну, емоційну, поведінкову сфери людини. Найбільш схильні до цього впливу підлітки, так як в цьому віці формуються стереотипи чоловічої та жіночої поведінки [5].

Актуальною особливістю процесу соціального та особистісного самовизначення сучасних хлопчиків і дівчаток є протікання його в суспільстві, переповненому різними видами рекламної продукції. Науковці визначають рекламу частиною культури, де гендерна соціалізація є похідною від норм і

звичаїв відповідного суспільства, культури. Засвоєні вимоги й очікування, які пред'являються суспільством до осіб чоловічої і жіночої статі, визначають статеві відмінності у формуванні світогляду і життєвої позиції юнаків та дівчат. Під впливом гендерних стереотипів відбувається становлення самосвідомості, формується образ власного «Я», оформляється домагання на визнання.

Реклама вибудовує систему символічних цінностей: соціальних, моральних, гендерних, сімейних та інших. Та оскільки гендерні стереотипи в підлітковому віці не сформовані, більшість підлітків вірить в рекомендовані, «дисциплінуючі правила поведінки», стереотипізовані гендерні уявлення про призначення, поведінку, почуття чоловіків і жінок [1].

В оглядовій статті Т. В. Виноградової та В. В. Семенова відзначається той факт, що навіть ті жінки – вчені, які отримали світову популярність і визнання, в підручниках практично не представлені.

Аналіз вітчизняної рекламної продукції, проведений А. Юрчак, дозволив виділити два основних типи рекламних історій: романтичні (відносини чоловіка і жінки або тільки намічаються, або вже почалися) і сімейні (чоловік і жінка живуть разом і зазвичай мають будинок і дітей). У перших історіях чоловік завжди професіонал, зайнятий спортом, політикою чи бізнесом. Ця напружена справа, нагадує боротьбу, з якої він завжди виходить переможцем, завдяки своєму розуму, спритності, сміливості. «Справжня жінка» в цей час зайнята вдосконаленням своєї зовнішності, щоб бути оціненою чоловіком. Навіть ділові жінки демонструють свою зовнішність, щоб бути привабливою, гідною захоплення. У сімейних історіях жінка зайнята сім'єю. Вона зайнята виконанням домашніх вправ і чекає чоловіка, який користується її працею.

Дж.Мак-Кий, О.Шерифс дійшли висновку, що типово чоловічій образ - це набір рис, пов'язаних з соціально-вільним стилем поведінки, компетенцією і раціональними здібностями, активністю і ефективністю. Типово жіночий образ, навпаки, включає соціальні й комунікативні вміння, тепло й емоційну підтримку. У сучасному суспільстві чоловікам приписується більше позитивних моментів, ніж жінкам. Автори вважають, що надмірна акцентуація як типово маскулітних (чоловічих), і типово фемінінних (жіночих) рис набуває негативного забарвлення: типово негативними якостями чоловіків вважаються грубість, авторитаризм, зайвий раціоналізм, жінок - формалізм, пасивність, надмірна емоційність.

Представлені в рекламі образи чоловіка і жінки деякі автори розглядають як тиск на свідомість суспільства, нав'язування стереотипу поведінки чоловіка і жінки.

На думку А. Юрчак, «повторюючи ці примітивні патріархальні образи незліченну безліч разів у різних варіантах, сьогоденна реклама працює на

посилення гендерних стереотипів, які в нашій культурі і без того досить консервативні. І в цьому її вкрай негативна роль» [2].

Дещо інший висновок робить І. С. Кльоціна: засоби масової інформації лише відображають (хоча і в іншій «упаковці») ті ролі чоловіків і жінок, що століттями зміцнювалися в свідомості суспільства. І якщо засоби масової інформації, зокрема реклама, і впливають на формування гендерних стереотипів, то це відбувається ненавмисно.

Статеве дозрівання обумовлює наступний крок на шляху становлення гендерної ідентичності – усвідомлення своєї сексуальної ідентичності, яка обумовлена особливостями взаємодії особистості і засобами інтерпретації поведінки на основі існуючих в даній культурі зразків дій. Інформаційний потік, що надходить до підлітка численними каналами, сприймається, аналізується і зіставляється з уявленням про чоловіче та жіноче, панівним в сучасному суспільстві[3].

Висновок. Проведений аналіз проблеми впливу засобів масової інформації на гендерні стереотипи підлітків дає підстави стверджувати, що серед факторів, які впливають на формування гендерних стереотипів підлітків, таких як: особистісні установки підлітків, спілкування з однолітками, спілкування з дорослими і батьками, рівень розвитку пізнавальної та інтелектуальної сфери підлітків, соціально-економічних факторів, культурних традицій суспільства, – істотний вплив на гендерну соціалізацію надають сучасні засоби масової інформації (телевізійна та радіо реклама, печатна реклама продукція, періодичні інформаційні видання, художня література і т.д.).

Отже, дослідження впливу гендерних стереотипів як особливих уявлень в суспільстві про соціальні ролі чоловіків і жінок, їх психологічні та фізіологічні особливості є актуальним, заради оптимізації засобів масової інформації, що цілеспрямовано сприяють змісту, який впливає на формування певних цінностей і зразків гендерної поведінки підлітків.

Література

1. Гафизова Н. Б. Роль средств массовой информации в формировании и поддержании традиционных ролей мужчин и женщин. Практикум по гендерной психологии / Н. Б. Гафизова. – СПб. : Питер, 2003. – С. 113 – 118.
2. Дударева А. Е. Рекламный образ: мужчина и женщина / А. Е. Дударева. – М. : «РИП-Холдинг», 2003. – 298 с.
3. Каган В. Е. Стереотипы мужественности-женственности и образа «Я» у подростков / В. Е. Каган. – 1989. – № 3. – С. 53 – 62.
4. Літвінова О. В. Гендерна психологія: навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів/ О.В.Літвінова. - Луганськ, 2010.-236с.

5. Ожигова Л. Н. Исследование гендерной идентичности и гендерных стереотипов личности. Практикум по гендерной психологии / Л. Н. Ожигова. – СПб. : РОСП, 2003. – 458 с.

Прохоженко Христина – студентка V курсу спеціальності «Психологія», група ФЛз-141м, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Сєвєродонецьк).

Науковий керівник: асистент кафедри психології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля **Пелешенко О. В.**

Руденко К. А.

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ АДАПТИВНОСТІ ДО ЗМІН СОЦІАЛЬНОГО ІСНУВАННЯ У ВІЦІ 17-23 РОКИ

Постановка проблеми. Актуальність дослідження. У складних умовах політичного і соціального реформування суспільства на тлі загальної для всіх зміни соціальної поведінки зростає кількість самих різних психогенних впливів, екстремальних факторів життя і діяльності людини. У нових умовах стає все більш значною роль самої людини як особистості, оскільки від її здібностей, самостійності, активної позиції по відношенню до самої себе і до навколишнього світу залежать майбутнє і історія розвитку людини [2].

Це вимагає необхідності психологічного аналізу адаптивних можливостей людини, розкриттю закономірностей породжуваної нею власної активності і регуляції своєї життєдіяльності у важких життєвих ситуаціях.

Поняття «адаптація» - одне з основних у науковому дослідженні організму, оскільки саме механізми адаптації, сформовані в процесі еволюції, забезпечують можливість існування організму в постійно мінливих умовах середовища. Починаючи з робіт К. Бернара, який висунув концепцію про сталість внутрішнього середовища, адаптація розглядається як сукупність динамічних утворень, як співвідношення між нерівноважними системами.

Відомо, що зміна умов середовища, що ускладнюють вирішення повсякденних завдань, може бути пов'язана з небезпекою виникнення і розвитку негативних станів психіки, що провокують особистісні зміни[5]. Дослідження показують, що результатом таких змін може бути делинквентність, алкоголізм, ювенальна вагітність з подальшими соціально-психологічними

наслідками, релігійний фанатизм і т.п. (В.І. Гарбузов, А.И.Захаров, Н.Д.Лакосіна, А.Е.Личко, В.Д.Менделевич, В.В. Ніколаєва, Е.Т.Соколова, Е.Г.Ейдемільер, і ін.).

Можна виділити два підходи до розгляду феномена адаптації. З одного боку адаптація є властивістю будь-якої живої саморегулюючої системи, яка опосередковує її стійкість до умов зовнішнього середовища (що передбачає наявність певного рівня розвитку адаптаційних здібностей). При іншому підході адаптація може бути розглянута як динамічне утворення, як безпосередній процес пристосування до умов зовнішнього середовища.

Для того щоб підступитися до аналізу адаптивності людини в різноманітних умовах життєдіяльності, сучасна психологія пропонує ряд нових аспектів аналізу активності: через аналіз динамічних, нестійких утворень особистісної системи (А.Г.Асмолов, Л.М.Попов), через уточнення функцій за смисловою складовою психічного утворення (Б.С.Братусь) і рефлексивного аналізу свідомості (Д.А.Леонт'єв) [3].

Проблема сутнісних проявів особистості в умовах важких ситуацій з позиції динамічного аспекту адаптивності на сьогоднішній день в дослідженнях представлена в якості предмета вивчення. У роботах розкриваються закономірності філогенезу формування механізмів регуляції в процесі адаптації (К.А. Аршавській, А.С. Батуєв, Н.А. Бернштейн, І.А. Жданов, І.Н.Зінченко, І.А.Мамайчук, Н. Е.Ордян, В. С. Ротенберг та ін.), а також обумовленість адаптивності соціальними відносинами (С.В. Дмитрієва, Я.А.Каневская, М.Ю.Кіселев, В.Н.Куніцина та ін.), індивідуальними особливостями особистості, що реалізує власну суб'єктність (Г.М. Андреева, А.А. Бодалев, И.С. Кон, М. Лойт, І.А. Мілославова, А.А.Напчаджян В.І.Слободчиков та ін.), виділяються психологічні механізми, у фокусі вивчення яких розглядаються не тільки інтер-, а й інтранаправленність тенденцій, що опосередковують процес адаптації і впливають на ефективність діяльності особистості (Л.М.Аболін, Г.Г.Аракелов, В.К. Вілюнас, А.Н. Демін, Е.К. Завьялова, В.А. Іванніков, Е.К. Завьялова, В.П. Казначеев, І.А.Коробейніков, А.Г.Маклаков, В.Н.Тарабрїна, Е.Е. Торчїнская та ін.) [3].

Викладення основного матеріалу. Адаптація, за визначенням Ф.Б.Березина - це пристосування організму до умов навколишнього середовища. Адаптація людини підрозділяється на біологічну і соціально-психологічну. Біологічна включає в себе адаптацію організму до стійких і мінливих умов середовища. Соціально-психологічна адаптація - це пристосування людини як соціальної істоти до норм, умов, принципів, етикету в суспільстві. Також соціальна адаптація визначається як інтегрований показник стану людини, що відображає його можливості виконувати певні біосоціальні функції, а саме:

- адекватне сприйняття навколишньої дійсності і власного організму;
- адекватна система відносин і спілкування з оточуючими;
- здатність до праці, навчання, до організації дозвілля та відпочинку;
- мінливість (адаптивність) поведінки відповідно до ролевих очікуваннями інших[1].

Процес соціально-психологічної адаптації відбувається на трьох структурних рівнях:

- на рівні суспільства (макросередовище) проходить процес соціально-психологічної адаптації особистості до соціально-економічному, політичному та духовному рівню розвитку суспільства, взаємодія з різними соціальними інститутами.
- на рівні соціальної групи (мікросередовище) відбувається адаптація індивіда до норм і цінностей референтної групи, взаємодія з найближчим соціальним оточенням.
- на індивідуальному (внутрішньо-особистісному) рівні здійснюється адаптація у формі прагнення досягти внутрішньої гармонії, цілісності особистості, збалансованості внутрішньої позиції з її оцінкою іншими індивідами[1].

Адаптивна поведінка характеризується:

- 1) успішним прийняттям рішень,
- 2) проявом ініціативи і ясним баченням свого майбутнього.

У процесі активізації та використання психологічних адаптивних механізмів змінюється і психічний стан особистості. По завершенню адаптаційного процесу він має якісні відмінності від стану психіки до адаптації.

Психоаналітичні концепції зазначають адаптацію як процес, здійснюваний за допомогою механізмів психологічних захистів. Але не всяка адаптація через розвиток та процес навчання є конфліктною, що вимагає включення механізмів психологічного захисту[2].

Особливі труднощі соціальної адаптації відчувають особистості з психічними та фізичними вадами (дефектами слуху, зору, мови і т.д.). У цих випадках адаптації сприяє застосування в процесі навчання і в повсякденному житті різних спеціальних засобів корекції порушених і компенсації відсутніх функцій.

У вітчизняній психології адаптація особистості на соціально-психологічному рівні розглядається із наступних методологічних позицій. По-перше, адаптація особистості є продуктом історичного розвитку, і не може бути зрозуміла поза суспільних відносин і практичної діяльності людей. По-друге, сама структура соціально-психологічної адаптації особистості повністю визначається багатогранною практичною діяльністю і типом суспільних відносин, які обумовлюють різні види адаптації. В основі під-

ходу до проблеми співвідношення індивіда і соціального середовища лежить принцип діяльності, розроблений Л.С.Виготським, О.М. Леонт'євим, А.Р.Лурія. Діяльність представляє таку форму зв'язку живого організму з навколишнім середовищем, специфічною особливістю якої є свідоме, активне перетворення навколишнього світу. Серед основних підходів до вивчення діяльності людини виділимо структурно-функціональний, який відображає системний цілісний характер діяльності. У психологічній концепції О.М.Леонт'єва виділяється два структурних ряду: «потреба - мотив - мета - умова» і «діяльність - дія - операція». Для того, щоб визначити місце соціальної адаптації в структурі діяльності людини, потрібно співвіднести основні поняття психологічної теорії адаптації «приспосування» і «активність» з центральними поняттями теорії діяльності. Ставлення до поняття «приспосування» в соціально-психологічній літературі за останнє десятиліття зазнало істотних змін - намітилася очевидна тенденція до зниження ролі власне пристосувального початку в адаптації. Співвідношення пристосування і перетворення середовища визначається співвідношенням цілей діяльності індивіда, що адаптується [4].

Висновок. Відповідно до вище викладеного можна зробити висновок що, психологічний аспект адаптації (частково перекривається поняттям адаптації соціальної) - пристосування людини як особистості до існування в суспільстві відповідно до вимог цього суспільства зважаючи на власні потреби, мотиви та інтереси. Процес активного пристосування індивіда до умов соціального середовища називається соціальною адаптацією. Остання здійснюється шляхом засвоєння і прийняття уявлень про норми і цінності даного суспільства (як у широкому сенсі, так і стосовно до найближчого соціального оточення - суспільній групі, трудовому колективу, сім'ї). Основні прояви соціальної адаптації - взаємодія (в т.ч. спілкування) людини з оточуючими людьми і його активна діяльність. Найважливішим засобом досягнення успішної соціальної адаптації є загальна освіта і виховання, а також трудова та професійна підготовка.

Студентський вік (17-23 роки) - завершальний етап соціалізації. Діяльність та рольова структура особистості на цьому етапі вже набувають ряд нових, дорослих якостей. Головне соціальне завдання цього віку - вибір професії. Вибір професії та типу навчального закладу неминуче диференціює життєві шляхи дівчат і юнаків, з усіма витікаючими звідси соціально-психологічними наслідками. Розширюється діапазон громадсько-політичних ролей і пов'язаних з ними інтересів і відповідальності.

Література

1. Александровский Ю.А. Состояния психической дезадаптации и их компенсация / Ю.А. Александровский. – М.: Наука, 1976. – 272 с.

2. Антипов В.В. Психологическая адаптация к экстремальным ситуациям / В.В. Антипов. – М.: ВЛАДОС-ПРЕСС, 2002. – 176 с.
3. Березин Ф.Б. Психическая и психофизиологическая адаптация человека / Ф.Б. Березин. – Л.: Наука, 1988. – 270 с.
4. Воложин А.И. Адаптация и компенсация - универсальный биологический механизм приспособления / А.И. Воложин, Ю.К. Субботин. – М.: Медицина, 1987. – 176 с.
5. Казначеев В.П. Современные аспекты адаптации / В.П. Казначеев. – Новосибирск: Наука, 1980. – 192 с.

Руденко Каріне Артурівна – студентка V курсу спеціальності «Психологія», група ФЛ-141м, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Северодонецьк).

Науковий керівник: д. психол. н., проф., завідувач кафедри філософії здоров'я Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля **Соловйов О. В.**

Сербін Ю. В.

ГЕНДЕРНИЙ ПІДХІД ДО ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

В останні роки в науці і суспільстві багато уваги приділяється такому поняттю, як «гендер». Історія, філософія, соціологія, лінгвістика, культурологія, педагогіка і психологія займаються гендерними дослідженнями. Багато вчених відзначають, що сучасному педагогові необхідно переорієнтувати педагогічні цілі і завдання та адаптувати їх до сучасних вимог, виходячи з гендерного підходу. Потрібно переосмислити педагогічні методи і прийоми для того, щоб розвиток молодого покоління направити в контекст культури, щоб підняти рівень навчання на якісно новий виток самоорганізації.

Мета гендерної педагогіки та психології - корекція впливу гендерних стереотипів на розвиток особистих схильностей індивіда. Гендерний підхід у будь-якій сфері передбачає, що відмінності в поведінці і вихованні чоловіків і жінок визначаються не стільки їх фізіологічними, біологічними, анатомічними особливостями, скільки соціо-культурними факторами. Такий конструктивістський підхід передбачає зживання негативних гендерних стереотипів: вони не вроджені, а сконструйовані суспільством, тому їх мо-

жна змінити, змінюючи свідомість суспільства. Таким чином, практично кожна наукова дисципліна може враховувати гендерний підхід.

Основна ідея статевого підходу в освіті - в урахуванні специфіки впливу на розвиток хлопчиків і дівчаток усіх факторів навчально-виховного процесу (зміст, методи навчання, організація шкільного життя, педагогічне спілкування, набір предметів та тощо). З метою визначення ступеня взаємодії педагогіки та гендеру як складних соціальних і наукових категорій введено поняття «гендерний вимір в освіті».

Статоворольовій підхід в освіті являє собою традиційну систему поглядів на призначення чоловіка та жінки в суспільстві відповідно з їх біологічними характеристиками, виховання хлопчика і дівчинки відповідно тим нормам, вимогам, стандартам, які пред'являє суспільство до людини культурно-історично. Статоворольовій підхід більше спирається на фізіологічні відмінності між чоловіком і жінкою. В рамках статоворольового підходу вбачається виховання дівчинки жіночною, фемінінною, а хлопчика мужнім, маскулініним. Виходячи з цього, дівчинку виховують як матір, дружину, господиню, а чоловіка - як добувача, захисника. До цих пір в наших школах проходять роздільні уроки праці для хлопчиків і дівчаток: дівчатка готують, в'яжуть, шують; хлопчики стругають, пиляють, збивають. Таким чином, дітей готують виконувати в суспільстві традиційні професійні і сімейні ролі. Але треба зауважити, що навчання дітей обох статей як пришити гудзик, так і забити цвях, безсумнівно, сприяло б їх кращій адаптації в сучасному житті.

Гендерне виховання конструюється на основі аналізу моделей гендерних взаємовідносин, що розвиваються та трансформуються в суспільстві. Гендерне виховання виходить з того, що людина - не абстрактна нейтральна цілісність, а жінка та чоловік, в їх рівноправності, самовираженні і самостверженні, що є найважливішим із соціальних орієнтирів у всіх сферах життя суспільства. Гендерне виховання студентської молоді - це цілеспрямований, організований і керований процес формування соціокультурних механізмів конструювання чоловічих і жіночих ролей, поведінки, діяльності та психологічних характеристик особистості, запропонованих суспільством своїм громадянам залежно від їхньої біологічної статі. Гендерне виховання розглядається як цілеспрямована педагогічна діяльність по вихованню гуманних взаємин між дівчатами та молодими людьми, чоловіками і жінками, заснованими на взаємній повазі, визнанні гідності обох статей як рівноцінних суб'єктів взаємовідносин.

Технологія цілеспрямованої, систематичної і послідовної гендерної освіти у вищих навчальних закладах вибудовується на основі ієрархізації цінностей і стадіальності присвоєння культурних і природних пріоритетів при переході від емоційного контексту до засвоєння знаннєвої основи, а

погім до стійкості світоглядних уявлень про систему «людина - суспільство - світ».

Гендерне виховання у вищій школі потребує осмисленні своїх позицій в питаннях статоворольової соціалізації студентів, так як відтворювані вищими навчальними закладами жорсткі стандарти щодо жіночності і мужності стають об'єктивною перешкодою для ефективної соціалізації студентської молоді. Створення умов для максимальної самореалізації юнаків і дівчат в процесі педагогічної взаємодії є найважливішою метою гендерної освіти.

Література

1. Агеев В. С. Психологические и социальные функции полоролевых стереотипов / Агеев, В. С. // Вопросы психологии. – 1987. – № 2. – С. 152-157.
2. Вержибок Г. Из практики гендерного образования студенческой молодежи / Ученые записки педагогического института Саратовского государственного университета им. Н.Г.Чернышевского. Сер. Психология и педагогика. – 2009. – Том 2. – № 3-4 (7-8). – с. 52-55.
3. Вовченко О. М. Гендерное равенство как социально-философская проблема / Вовченко, О. М. – М.: Социум, 2000. – С. 22-24.
4. Технологии конструирования гендера: учебно-метод. комплекс / под ред. И. С. Клециной. – СПб.: Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2008. – 277 с.

Сербін Юрій Вікторович – старший викладач кафедри соціальної та практичної психології, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Северодонецьк).

Світлична О. П.

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ І ПОБУДОВИ КАР'ЄРИ В УПРАВЛІНСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка проблеми. Аналіз змін, що відбуваються в сучасному менеджменті, показує, що співвідношення кількості чоловіків і жінок на управлінських посадах стрімко змінюється. Все більше жінок виявляється залученими в підприємництво. Активна інтеграція жіночої та чоловічої моделей поведінки в бізнесі формує передумови для вивчення гендерних особливостей поведінки особистості в управлінській діяльності. Ключовим критерієм, який красномовно характеризує специфіку управлінської діяль-

ності, є стиль управління по відношенню до своїх підлеглих, який багато в чому визначає успіх і динаміку розвитку організації і від якого безпосередньо залежать мотивація працівників, їх ставлення до праці, взаємини і т.д.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання про жіноче лідерство притягує до себе увагу багатьох дослідників у галузі психології управління, економіки, соціології та політології. Затребуваність і інтерес до даної проблематики породили безліч діаметрально протилежних поглядів, концепцій і досліджень у цій області, зокрема, аналіз літератури показав, що існують дві основні позиції з питання гендерних відмінностей в менеджменті. Одні дослідники переконані в існуванні особливого, властивого тільки жінкам способу прийняття рішень в економіці і політиці, стилю управління, цінностей. Прихильники ж другої позиції не виводять таких відмінностей виходячи з гендерної типізації [2]. Характеристику феномена жіночого лідерства та визначення впливу гендерного фактору на формування стилів керівництва та ефективність управління можна дати тільки при порівняльному аналізі лідерської поведінки обох статей.

Особливу роль тут відіграє кар'єра. Кар'єра - це суб'єктивно усвідомлені власні поведінка і позиція, пов'язані з трудовим досвідом і діяльністю протягом робочого життя людини. При цьому необхідно дотримання умови взаємної зацікавленості у розвитку кар'єри як підприємства, так і самого працівника. Крім того, кар'єра - мотивація до досягнення успіху, знання самого себе, успіх і самовіддача, самоконтроль і працездатність, впевненість в собі і об'єктивність і т.д.

Дослідниками гендерних факторів трудової поведінки встановлено, що у сфері побудови та реалізації кар'єри відмінності чоловічого і жіночого образів дії характеризуються нерівністю можливостей. Саме, гендерний простір визначають кар'єрні домагання і стратегії їх реалізації. На моделі трудової поведінки впливають стійкі стереотипи чоловічої та жіночої кар'єри. При цьому уявлення про жіночу кар'єру формуються, як правило, в порівнянні з чоловічою кар'єрою, протиставленні кар'єри та особистого життя, кар'єри та сім'ї.

Різні публікації, присвячені питанням гендерного менеджменту, свідчать про те, що кардинальних відмінностей між чоловіками і жінками з точки зору ефективності керівництва немає, проте виявляють ситуаційну специфіку його прояви - в одних ситуаціях і ролях більш ефективні чоловіки, в інших - жінки. Незважаючи на велику «ситуативність» жіночого менеджменту в порівнянні з чоловічим, жінка ефективно реалізує не тільки стратегії виживання, а й стратегії розвитку, вибудовуючи більш обережні відносини зі своїми партнерами і уникаючи занадто «ризикових» стратегій. Багато чоловіків-менеджерів, які працюють під керівництвом жінок, задоволені жіночим керівництвом і не хотіли б зміни управління.

Гендерні відносини, які складаються між дорослими чоловіками і жінками на роботі (як усередині однієї статі, так і між статями), в діловому світі обумовлені двома протилежними тенденціями: триваючою явною або прихованою сегрегацією (примусовою ізоляцією) і конвергенцією (сходженням ознак різних груп). Остання тенденція є результатом серйозних змін, що відбулися в суспільстві, тому що чоловікам і жінкам доводиться працювати разом. При цьому складаються як ворожі відносини, конкуренція, так і дружні відносини, націлені на співпрацю представників різних статей.

Більшого поширення набула теорія «скляної стелі», під якою розуміється невидима, але реальна перешкода, на яку нашоувхується жінка-лідер, яка намагається досягти успіху. Для чоловіків такої перепони не існує. З нею важко боротися, тому що вона невидима. Як з'ясувалося в дослідженнях, цей феномен дійсно має місце. Навіть у лабораторних умовах жінки-лідери стикаються з труднощами. Група не визнає їх в якості лідерів, а чоловіки навіть протистоять цим жінкам. У реальних умовах жінки-менеджери стикаються з великими перешкодами для службового росту, ніж чоловіки. Це проявляється в тому, що жінок менш охоче призначають на відповідальні посади, віддаючи переваги чоловікам [1, с. 137].

В управлінській практиці гендерні аспекти охоплюють особливості різних підходів до керівництва колективом і особистістю, особливості міжособистісних відносин з урахуванням чоловічої та жіночої психіки і характерних рис інтелекту. Різні дослідження в порівнянні ділових і психологічних якостей жінки і чоловіки показали, що по ряду досліджуваних параметрів є певні відмінності. Разом з тим, в серйозних наукових експериментах не знайшли підтвердження деякі думки про відмінності в розумових можливостях, здібностях до навчання, якостях характеру і темпераменту у представників обох статей. В результаті були обґрунтовані висновки, що жінки володіють якостями, які визначають їх вельми сприятливі можливості для ефективної управлінської діяльності [4, с.71.].

Грунтуючись на різноманітних даних і результатах досліджень можна зробити наступні висновки про особливості жіночої та чоловічої психології, що впливають на кар'єру.

1. Чоловіки сприймають все, що відбувається і мислять глобально, а жінки - локально, орієнтуючись більше на деталі і нюанси, тонше відображаючи навколишній світ. Світ жінки - це сукупність дрібних об'єктів. Чоловічий світ - не дуже детальна карта місцевості.

2. Чоловіки - творці: вони творять, експериментують, вводять інновації, рухають суспільний прогрес. Жінки консервативні, вони відбирають найкраще з того, що створили чоловіки, і передають це дітям, забезпечуючи наступність поколінь.

3. Чоловіки більш незалежні в судженнях, тоді як жінки більш схильні до навіювань і несамостійні в мисленні.

4. Більшість жінок занадто пасивні, не усвідомлюють себе господинею власної долі, дозволяють випадковим подіям робити істотний вплив на своє життя. Жінки зазвичай гірше за чоловіків інформовані в суміжних професійних і комерційних областях. Чоловіки краще за жінок розбираються в предметній діяльності, а жінки краще розбираються в людях і взаєминах.

5. Жінки зазвичай перевершують чоловіків у спритності при виконанні тонких рухів, у швидкості сприйняття і реакції, в швидкості рахунку і швидкості мови. Чоловіки зазвичай перевершують жінок в швидкості і координації рухів, орієнтації у просторі, розумінні механічних відносин, в математичних судженнях [3, с. 139].

Висновки. Отже, актуальність вивчення проблеми впливу гендера на кар'єру очевидна, успішна професійна кар'єра в корені може змінити мікроклімат сім'ї, оскільки зростає авторитет жінки як матері та дружини. Виникнуть передумови для зміни самооцінки чоловіком себе як чоловіка, з яким пов'язана доля процвітаючої жінки, можливо, відбудеться зміна погляду і на розподіл сімейних обов'язків. Разом з тим просування жінки по щаблях кар'єрних сходів дозволить їй збільшити матеріальний добробут сім'ї, вплине на рівень і якість життя останньої.

При прийнятті рішень жінка - менеджер частіше покладається на свої відчуття, інтуїцію, знамениту жіночу логіку, що буває небезуспішним, оскільки жінка поводить себе як цілісна особистість, чуйна до більшості аспектів проблеми, що мають для неї емоційне значення.

При порівнянні успішності по шести позиціях, чоловік більш «ефективний» при постановці цілей організації та за параметром лідерських якостей. З іншого боку, жінка «ефективніше» у сфері мотивації персоналу, комунікації та при прийнятті рішень - вона з більшою користю використовує знання і потенціал співробітників для аналізу альтернатив. Що стосується контролю, то чоловіки і жінки реалізують його однаково успішно. Висновок напрошується однозначний: потенціали переваг чоловіків і жінок-керівників доповнюють один одного.

Література

1. Кибанов А. Я. Управление персоналом организации / А. Я. Кибанов. – М. : Инфра-М, 2010. – 670 с.
2. Попова Л. В. Лидерский потенциал женщин в информационном обществе / Л. В. Попова // Материалы второй международной междисциплинарной научно-практической конференции. – Минск, 2001. – С. 187-201.
3. Тюрина И. О. Гендерные аспекты занятости / И. О. Тюрина // Социс, №11. – 2002. – С.135-142

4. Шапиро С. Как построить идеальную карьеру / С. Шапиро. – М. : АСТ: Олимп, 2008. – 235 с.

Світлична Олена Павлівна – студентка IV курсу спеціальності «Психологія», група ФЛ-111, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Северодонецьк).

Науковий керівник: к. психол. н., доцент, доцент кафедри психології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля **Літвінова О. В.**

Скицька Ю. С.

ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАТИВНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Постановка проблеми. Актуальним стало питання комунікативної компетентності фахівця, який сприяє успішному самовизначенню молоді у світі праці, безперервній освіті, міжособистісних суспільних відносин, але найголовніше - це одна з основних умов дійсного розвитку і самореалізації особистості. Тому завданням освітнього процесу є формування комунікативної компетентності як частини професійної підготовки фахівця.

Комунікативна компетенція є однією з базових, ключових компетенцій, якими повинен володіти випускник будь-якого освітнього рівня і профілю. Майбутній спеціаліст виступає у своїй професійній діяльності як активний суб'єкт спілкування, готовий відстоювати свою професійну позицію. Для цього йому необхідні знання особливостей психології людини, він повинен володіти комунікативними вміннями, знати основні закономірності сприйняття людини людиною і т.д. Всі ці якості і вміння, певним чином трансформуючись, під впливом особистісних особливостей і досвіду спілкування в реальній ситуації взаємодії складає ту частину професійної компетентності та майстерності фахівця, яка може бути названа його комунікативною компетенцією [2].

Проблемі комунікативної компетенції приділяли увагу багато вчених. Проблемі розвитку професійно-педагогічної компетентності присвячено праці відомих вітчизняних педагогів (Н. М. Бібік, Л. І. Ващенко, О. Е. Коваленко, О. В. Овчарук, О. Я. Савченко) та зарубіжних психологів (М. Аргайл, Р. Белл, Ю. Хабермас, Дж. Уаймен та ін.). Умови і засоби роз-

витку комунікативних компетенцій зустрічаються в роботах С.В. Прозорова, Ю. А. Конєва, А. І. Ємеліна, А. Ш. Гусейнова та ін.

Викладення основного матеріалу. Відомо, що поняття комунікативної компетенції ввійшло у науковий обіг у 1972 р. завдяки американському лінгвісту Д. Хаймзу на протигагу теорії мовної компетенції Н. Хомського. Під комунікативною компетентністю Б. Ф. Беляєв розумів здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, певну сукупність знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективне спілкування. Вона, на думку автора, передбачає уміння змінювати глибину і коло спілкування, розуміти і бути зрозумілим для партнера по спілкуванню [1].

Комунікативна компетентність, на думку Н. В. Чепелевої, формується в умовах безпосередньої взаємодії, тому є результатом досвіду спілкування між людьми. Цей досвід набувається не тільки в процесі безпосередньої взаємодії, а також опосередкованої, у тому числі з літератури, театру, кіно, з яких людина отримує інформацію про характер комунікативних ситуацій, особливості міжособистісної взаємодії і засоби їх вирішень [5].

Комунікативна компетенція студентів включає професійні знання, знання мови, способів взаємодії з оточуючими, володіння соціальними ролями в цілях здійснення професійного спілкування. Комунікативна компетенція являє собою формування готовності і здатності розуміти інших, організувати свою мовну і немовну поведінку адекватно виникаючим ситуаціям спілкування. Така компетенція відноситься до соціальної взаємодії людини і забезпечує ефективне спілкування в процесі професійної діяльності. Вона необхідна для вирішення комунікативно-практичних завдань в різних ситуаціях спілкування і направлена на розвиток здібностей і якостей, необхідних для комунікативного та соціокультурного саморозвитку [3].

У соціумі комунікативні компетенції відповідають, перш за все, за успішність адаптації та, в кінцевому рахунку, соціалізації особистості у громадських або професійних відносинах. Найбільшою мірою саме через комунікації визначається місце особистості в суспільстві, його роль (активна або пасивна); можливості особистісного і професійного зростання; психологічне самопочуття. З позицій міжособистісних відносин комунікаційні компетенції визначають успішність взаємодії з оточуючими [2].

Структуру комунікативної компетенції особистості спеціалістів складає його теоретична підготовка в області міжособистісного пізнання, міжособистісних відносин; законів логіки до аргументації; професійного, у тому числі мовного етикету; комунікативних технологій.

Комунікативна компетенція розглядається як сукупність достатньо сформованих професійних знань, комунікативних й організаторських

умінь, здібностей до самоконтролю, емпатії, культури вербальної і невербальної взаємодії [1].

Аналізуючи гендерний аспект комунікації, було виявлено, що жінки мають конкретно-чуттєве мислення, високу емоційність сприйняття, гостро реагують на негативні явища матеріального й побутового планів, у той час як повідомлення на економічні, науково-технічні й спортивні теми їх цікавлять менше, вони із задоволенням слухають оповідача. Чоловіки ж часто обізнані з останніми новинами, полюбляють теми, пов'язані з їхніми професійними та політичними уподобаннями, а також виявляють стислість і конкретність у викладенні матеріалу [4].

При розробці поняття комунікативної компетенції (системи вимог) можна включати такі компоненти як:

- володіння тією чи іншою лексикою,
- розвиненість усного мовлення (в тому числі чіткість, правильність),
- розвиненість письмової мови,
- вміння дотримуватися етики та етикету спілкування,
- володіння комунікативними тактиками, стратегіями,
- знання особистісних особливостей і типових проблем людей, з якими належить спілкуватися,
- вміння аналізувати зовнішні сигнали (рухи тіла, міміка, інтонації),
- здатність гасити конфлікти в зародку, неконфліктогенність,
- асертивність (впевненість),
- володіння навичками активного слухання,
- володіння ораторським мистецтвом,
- акторські здібності,
- вміння організовувати і вести переговори, інші ділові зустрічі,
- емпатія,
- вміння перейнятися інтересами іншої людини.

В процесі вивчення даної теми ми бачимо, що існують відмінності в гендерному аспекті. Ми досліджуємо цю проблематику за допомогою методик: Методика діагностики рівня емпатійних здібностей В. В. Бойко; методика «Рівень комунікативної толерантності» (В. В. Бойко); тест «Комунікативні й організаторські здібності» (А. Н. Сухов, А. А. Деркач); тест Л. Михельсона «Комунікативні вміння» у модифікації Ю. З. Гильбуха. Усі результати представимо у висновках при розробці даної тематики.

Аналіз визначень поняття «комунікативна компетенція» дозволив нам зупинитися на розумінні комунікативної компетенції як здатності мобілізувати свої власні комунікативні ресурси для постановки і вирішення комунікативних завдань, з урахуванням здатності до комунікації партнерів, вибрати стратегії і змінювати власну комунікативну поведінку. Виходячи з положення про те, що людина є суб'єкт спілкування, пізнання (Б. Г. Ананьєв),

а особистість є багатовимірною і багаторівневою системою психологічних характеристик (В. Н. Дружинін), ми вважаємо, що комунікативна компетенція - це комплексна властивість особистості, що характеризується ступенем включеності в комунікативну діяльність і певну якість цієї діяльності [3].

Висновок. Отже, процес формування комунікативної компетенції студентів передбачає врахування і вдосконалення лінгвістичних і соціально-психологічних знань і навичок студентів, їхнього комунікативного досвіду; комплексне формування мовної і соціокультурної компетенцій як складових власне комунікативної компетенції; розвиток умінь і навичок дотримання доцільності у використанні мовних норм, зокрема, їх варіантів; прищеплення студентам умінь орієнтуватися у виборі правильної комунікативної поведінки у суспільстві залежно від конкретної мовленнєвої ситуації.

Узагальнюючи вище викладене, можна зробити наступний висновок:

- комунікативна компетентність є необхідним компонентом загальнокультурного та професійного розвитку особистості, оскільки дозволяє забезпечити особистісно-професійне становлення майбутнього фахівця і оптимізує сам процес професійної діяльності.

- комунікативна компетенція являє собою міру оволодіння студентами знаннями, вміннями та здібностями в області комунікації на рівні, достатньому для їх ефективного використання в процесі вирішення професійних завдань, що виникають при виконанні професійних функцій і для подальшого професійно-творчого саморозвитку.

Література

1. Богданов В. В. Коммуникативная компетенция и коммуникативное лидерство / В. В. Богданов // Язык, дискурс и личность. – Тверь, 1990. – С. 26-31.
2. Езова С. А. Комунікативна компетенція / С. А. Езова // Наукові та технічні бібліотеки. – 2008. – № 4. – С. 23-34.
3. Зотова І. М. Характеристика комунікативної компетентності / І. М. Зотова // Тематичний випуск «Психологія і педагогіка». – Таганрог : 2006. С. – 225-227.
4. Хомский Н. Язык и мышление / Н. Хомский. – М. : Прогресс, 1972. – 164 с.
5. Чепелева Н. В. Становлення професійної компетентності в системі вузівської підготовки практичних психологів / Н. В. Чепелева // Психолого-педагогічна наука і суспільна ідеологія: матеріали методологічного семінару АПН України. – К. : Гнозис, 1998 – 605 с.

Скицька Юлія Сергіївна – студентка V курсу спеціальності «Психологія», група ФЛ-141м, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Северодонецьк).

Науковий керівник: к. психол. н., доцент, доцент кафедри психології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля **Лосієвська О. Г.**

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ ПРОТІКАННЯ КРИЗИ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ У СТУДЕНТІВ ПЕРШОГО КУРСУ НАВЧАННЯ

Юнацький вік - період індивідуального життя, в якому стає (розвивається) здатність діяльно, практично співвідносити цілі, ресурси та умови для вирішення завдань будівництва власного життя, перспективи, характерної для дорослої людини (рішення професійної, виробничої задачі; прояв громадської позиції; здійснення суспільно значущого вчинку або дії; побудова власної сім'ї тощо).

Вік 18 - 20 років - це період найбільш активного розвитку моральних та естетичних почуттів, становлення і стабілізації характеру та оволодіння повним комплексом соціальних ролей дорослої людини: громадянських, професійно - трудових та ін. З цим періодом пов'язаний початок «економічної активності» - включення людини в самостійну виробничу діяльність, початок трудової діяльності та створення власної сім'ї. Перетворення мотивації, всієї системи ціннісних орієнтацій, з одного боку, інтенсивне формування спеціальних здібностей у зв'язку з професіоналізацією - з іншого, виділяють цей вік як центральний період становлення характеру і інтелекту. Це час спортивних рекордів, початок художніх, технічних і наукових досягнень.

Психоаналітичні теорії (З. Фрейд, А. Фрейд) вбачають в юності певний етап психосексуального розвитку, коли притік інстинктивної енергії лібідо повинний бути компенсований захисними механізмами Я. Боротьба тенденцій з боку Воно і Я проявляється в зростаючій стурбованості і збільшенні конфліктних ситуацій, які поступово, в міру встановлення нової гармонії Я і Воно, долаються.

У цей період відбувається остаточне закріплення статеворольових стереотипів, а також в цілому завершується формування статевої ідентифікації.

Юнаки: більш схильні до агресії, в 3 рази частіше дівчат проявляються девіантна поведінка. Дівчата: більше схильні до прояву окремих симптомів тривожності, в 2 рази більше юнаків виявляють депресивні розлади.

Юність категорична в оцінках, максималістична у вимогах до життя. Коло потреб юних розширюється - настає пора вольових дій, страждань і мук. Взаємодіяти зі світом важче, ніж споглядати його. Те, що було прекрасно на вигляд, може виявитися важким на практиці. Розпоряджатися собою складніше, ніж розпоряджатися речами. У вирі життя треба вміти діяти і в ряді випадків - діяти краще за інших. Світ наповнюється обтяжливими со-

ціальними вимогами і непорушними обов'язками. Виникає криза юності - руйнуються декоративні моделі щастя, пізнається відносність самою цього поняття. Невситима жага щастя поступово змінюється в людині прагненням уникнути хоча б невдач і поразок. Але сил ще багато і труднощі переборні. Ще сильні очікування щастя і віра в променисте майбутнє. Проте вже знайоме і почуття покинутості, непотрібності. У той же час світ ще не пізнаний до кінця, повний фарб і звуків, тяга до нього величезна.

У цьому віці студент переходить до вирішення власних дорослих задач на базі сформувалася ідентичності, бажання тісної співпраці з іншими. Студент невпевнений у своїй ідентичності, уникає міжособистісної інтимності, приховує свої думки і почуття, на основі цього його відносини з іншими стають вельми стереотипними, а сам він приходиться до самотності.

Психологічною основою кризи юності є порівняння ідеального Я з реальним. Але ідеальне Я ще не вивірено і може бути випадковим, а реальне Я ще повністю не оцінено самою особистістю. Починається процес активного освоєння професійної діяльності, соціальних ролей дорослої людини, пошук супутника життя, встановлення кола знайомств, різноманітна соціальна і суспільне життя.

Кризи можуть мати два основних можливих «результати»:

- криза може сприяти особистісному розвитку;
- криза може призвести до особистісної деградації, коли людина не може впоратися зі своїми внутрішніми протиріччями. Таким чином, головне - навчитися вчасно виявляти кризи і управляти ними.

Специфікою віку є швидкий розвиток спеціальних здібностей, нерідко прямо пов'язаних з обраною професійною областю. «Диференціація спрямованості інтересів робить структуру розумової діяльності юнаки / дівчата набагато більш складною і індивідуальною, ніж у більш молодших віках».

Таким чином, можна сказати, що юнацький вік, як і інші вікові періоди, також не вільний від кризових періодів, в юнацькому віці переважає прагнення до спілкування з однолітками, відбувається ціннісно-сміслова саморегуляція поведінки. Істотні перетворення відбуваються в характері мотивації навчально-пізнавальної діяльності підлітків і професійного, і в цілому особистісного самовизначення.

Література

1. Поливанова К. Н. Психология возрастных кризисов / К. Н. Поливанова. – М. : Академия, 2000. – 263 с.
2. Выготский Л. С. Психология / Л. С. Выготский. – М. : ЭКСМО-Пресс, 2000. – 457 с.
3. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис / Э. Эриксон. – М. : Прогресс, 1996. – 344 с.

Соколенко Валентина Миколаївна - студентка V курсу спеціальності «Психологія», група ФЛз-141м, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Северодонецьк).

Науковий керівник: к. психол. н., доцент, доцент кафедри психології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля **Лосієвська О. Г.**

Соловйов О. В.

«ЧЕЛОВЕЧЕСКОЕ Я» VS «ПРЕДЧЕЛОВЕЧЕСКОЕ Я»: «ОБА» МОЗГА ФУНКЦИОНИРУЮТ ДЛЯ «ПРОНИКНОВЕНИЯ» В БЫТИЕ

«Оба» мозга, и женский мозг и мужской мозг (по существу являющиеся одним и тем же, т.е. человеческим мозгом), разумеется, дают почву для обнаружения анатомических, физиологических, психофизиологических и прочих различий. И, однако, эти различия, не являются критическими в контексте достигнутого в последние десятилетия понимания того, чем является мозг и какую функциональную роль он играет в бытии человека, будучи по существу тем, что и реализует это бытие. Однако, почему эту проблему можно посчитать актуальной в наше беспокойное, «освященное» в очередной раз «массовыми психозами», время? (Впрочем, осознав эгоцентризм такого «брутального» взгляда на современность можно признать и любой социальный мир не совсем уютным для человека, «не готового к большим дозам истины»)? И вот почему.

Наш человеческий мозг (будь он хоть женским, хоть мужским, хоть детским, взрослым, «психотическим» или «параноидальным») так или иначе, является по большому счету органом, призванным на последних этапах своей эволюции реализовывать то, что в психологии и философии мы привыкли обозначать словосочетанием «человеческое Я». То «человеческое Я», которое делает нас социальными субъектами, т.е. «носителями» социальных ценностей. То «человеческое Я», которое, уже почти по определению, должно быть (но еще не стало) результатом взаимопроникновения эволюционно порожденных, социально-исторически отшлифованных социальными ценностями, индивидуальных субъективных предвзятостей. «Я», представляющее собой цельный, социально не противоречащий биологии человеческого организма, психологический механизм. Психологический механизм, который я уже давно называю МЕТА-Я [1], и который

обеспечивает компромисс между фрейдистским ОНО и фрейдистским СВЕРХ-Я. То «Я», которое является результатом интеграции активности всего человеческого мозга в нейронных сетях человеческой фронтальной коры, как апогея социальной эволюции мозга. То «человеческое Я», которое уже оказывается способным обнаружить в самом себе маркузианскую одномерность «сугубого мышления от лица собственного архаического, обусловленного гомеостатическими ценностями «предчеловеческого Я». Обнаружить и противостоять ему средствами нового социально-психологического «инструментария, превращающего предчеловеческое Я в уже по настоящему человеческое Я». Каков этот «инструментарий»?

В первую очередь, это наша человеческая способность отображать в «пространстве» своей психики субъективные ценности другого человека. И не просто отображать их, но глубоко (почти как свои собственные) ценить их – ибо «боль» Другого, в любом из ее проявлений, принципиально оказывается способной быть оцененной как твоя собственная «боль». (Для этого нам, людям, и дана фронтальная кора мозга, «способная» перевернуть пирамиду Маслоу «с ног на голову»). Делать субъективность Другого той собственной субъективной предвзятостью, которая и составляет ядро по настоящему человеческого «человеческого Я», обуславливающего нашу объективную социальную активность. (Ведь функционально действенным ядром «Я» и является континуум и иерархия субъективных ценностей). «Человеческое Я», именно в силу его субъективной, предвзятой природы, является субъективным «оператором» переработки информации в нашем объективном мозге, делая его по-настоящему человеческим, т.е. обеспечивающим осознание ценности Другого.

Думаю, вряд ли в контексте современности обнаружится человек, способный аргументировано (солипцизм и физикализм здесь не в счет) возразить мысли о том, что «человеческое Я» является не чем иным, как «психически функционирующей в нейронных сетях человеческого мозга субъективно активной управляющей инстанцией». «Психической инстанцией», определяющей ход когнитивных (информационных) процессов в нем. Потому что наше «человеческое Я», - и этому каждый из нас является свидетелем, - оказывается тем, что, именно в силу своей способности субъективно оценивать что-либо как «хорошо» или «плохо» (посредством этого фундаментального свойства мы и обнаруживаем свою субъективность в «тотально» физическом мире, не способном что-либо оценивать) управляет в нейронных сетях нашего мозга всеми информационными процессами. Мы, субъективные, предвзятые существа, именно в силу нашей субъективности, хотим определенного будущего. И эта наша субъективная («хочу того-то») природа «человеческого Я» оказывается тем, что управляет в нашем мозге

информационными процессами, обеспечивающими адекватность достижения этого «потребного будущего».

Итак, я уже готов сказать нечто, как мне кажется, важное по поводу «двух «несовместимых» разновидностей» человеческого мозга. Одного женского, а другого мужского (или, одного – носителя одних этнических архетипов бессознательного, а другого – других; или одного носителя одних семейных ценностей, а другого – других). Эволюция человека (в ипостаси, разумеется, не только эволюции человеческого мозга, но и эволюции человеческого социума) оказывается устремленной, - и в этом у меня уже нет никаких сомнений, - к такому его состоянию, которое обеспечивает ему «проникновенность» не только в тайны объективного мира, но и в тайны внутреннего субъективного бытия Другого. На заре истории, - там, в далеких пещерах палеолита, - человек не знал, и не мог еще знать, что другой человек «внутри себя» организован так же субъективно как и он сам – чего-то субъективно хочет, к чему-то предвзято устремлен. (Он даже не осознавал, и не мог еще осознать, что и сам чего-то субъективно хочет и к чему-то будущему предвзято устремлен). Предчеловек еще не обладал, да и не мог еще обладать, мозгом, способным организовать «диалог одной ипостаси своего Я, представляющей ценности своего личного гомеостаза (своей семьи, своего этноса) с другой ипостасью своего Я, представляющей ценности Другого (другого человека, другой семьи, другого этноса). Другой для него был лишь двуногим объектом, способным либо пострадать, либо не пострадать его личным целям.

Сейчас не то. Сейчас мы живем в «замечательные» времена, когда одномомерный человек (будь он хоть политик, хоть мужчина, хоть женщина, хоть воин) с трудом, агрессивно, но все, же неотвратимо, уступает свое социальное место «мета-человеку» («по настоящему человеческому человеку»). Мы живем во времена, когда социально-историческая болезнь, которую я классифицирую как «этическая недостаточность при наличии когнитивной сохранности» (в человеческом мозге фактор субъективной предвзятости, как оператор переработки информации, может демонстрировать в отдельных своих модальностях когнитивную изощренность при игнорировании других субъективных функционирующих ценностей и связанных с ними когнитивных процессов) все еще успешно мутит социум. Часто трагическим образом. Словом, мы, люди, - женщины и мужчины, православные, приверженцы ислама и буддисты, сторонники коммунизма и либералы, политики и несогласные с политикой, все, все, все, в силу организации нашего мозга и функциональной специфики реализуемой им нашей человеческой психики, «обречены» рано или поздно пойти на глобальный компромисс друг с другом. Пойти, прервав «извечный» круг войны и мира, ко-

рення, який в нашій кондовій спеси (яку не можна путати з гордістю і навіть з гордынею) і зависти по відношенню друг до друга.

В тому, що ця «хвороба» є лише тимчасовим наслідком етапності дозрівання людського мозку, «погруженого» в суспільство і його історію, я і виявляю той обережний оптимізм, який дозволяє сподіватися на стійке поумніння *Homo sapiens*.

Література

1. Солов'єв О.В. Від людського Я до людському МЕТА-Я (про дозвіленні «недозволеного» протиріччя між біологічним і соціальним в структурі людського Я) / О.В. Солов'єв // *Мир психології*. – 2005. – №4. – С.75-88.

Солов'єв Олег Володимирович – д. психол. н., професор, завідувач кафедри здоров'я людини і фізичного виховання, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Сєвєродонецьк).

Солов'єва В. С.

МОТИВАЦІЙНО-ОЦІНЮЮЧІ ЧИННИКИ ГЕНДЕРНОГО ВИХОВАННЯ У ПОЗАШКІЛЬНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Вимоги модернізації освіти, і позашкільної еколого-натуралістичної освіти у тому числі, передбачають оновлення структури і змісту позашкільної освіти, вдосконалення індивідуально-психологічних механізмів її впровадження, форм і методів навчання та формування соціально-психологічного середовища, яке б сприяло цьому. Позашкільні навчальні заклади можна назвати об'єднуючою ланкою між формальною та неформальною освітою дітей та молоді. Враховуючи визначення Україною курсу на європейську інтеграцію, позашкільна екологічна освіта і виховання об'єднують і включають [1] в себе різні напрямки роботи, які сприяють вихованню у молоді компетентностей, необхідних для формування громадської позиції, соціальної адаптації, гендерного виховання.

У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, концепції екологічної освіти в Україні серед ключових напрямів державної освітньої політики велике значення приділяється формуванню здоров'язбережувального середовища, екологізації освіти, валеологічної і, у

тому числі, гендерної культури учасників навчально-виховного процесу. При цьому особлива увага приділяється забезпеченню рівного доступу дітей та молоді до навчання, виховання, розвитку та соціалізації; використанню виховного потенціалу системи позашкільної освіти як основи гармонійного розвитку особистості. Рівень і якість гендерної культури, нажаль, не в повній мірі відповідають сучасним вимогам суспільства. Для позашкільних закладів, це теж дещо новий напрямок роботи. Але початок є. Перш за все, це розвиток мережі гуртків і інших творчих об'єднань відповідного напрямку. Наприклад, у декількох навчальних закладах останнім часом досить популярний гурток для старшокласників «Школа майбутніх батьків», програма якого [4] включає теми гендерної рівності, обговорення змісту батьківських обов'язків, фізіологічних і психологічних відмінностей чоловіків і жінок, розвивальні тренінги.

Так, протягом 2013-2014 р.р. наші гуртківці – 14 студенток Луганського будівельного коледжу брали участь у проекті Луганської обласної громадської організації «Захист прав жінок». Метою участі у цьому проекті було виявлення і формування мотиваційно-оціночних чинників підвищення гендерної культури вихованців позашкільного закладу, спроба виявлення рівня підготовленості учасників. Проект передбачав проведення протягом декількох місяців конкурсів фоторобіт, малюнків та літературних творів на тему гендерних стосунків. Десять творчих робіт-літературних творів студенток були відібрані для публікації у підсумковому збірнику оргкомітетом цієї організації (нажаль, через воєнні події ми не бачили цього збірника). З нашого погляду, ці твори відображають певну статистику, дві протилежні думки і погляди на гендерні стосунки частини студентської молоді. Половина студенток різко висловились проти нерівних прав жінок і чоловіків, проти насильництва в сім'ї (деякі наводили негативні приклади власних сімей), нерівного розподілу домашніх обов'язків, нерівних прав при влаштуванні на роботу, несправедливу оплату праці, стереотипи соціальної оцінки тощо. Друга половина учасників конкурсу, не заперечуючи негативного впливу всіх тих суспільних явищ, наголошувала більше все ж на тому, що саме жінки повинні стати ініціаторами гендерних змін. Висловлювалась думка, що жінки у погоні за невизначеною рівністю, часто забувають про переваги і обов'язки жіночості, велике призначення материнства, виховання дітей, можливість підтримки чоловіків. Наголошувалось також на відповідальності відношення особистості до себе, можливості планування власного майбутнього життя, прагнення до конструктивних змін. Консенсус у поглядах, як ми розуміємо, посередині. Гендерні відносини вбудовані в загальний соціальний контекст і по-різному проявляються в різних рівнях соціуму. Гендерна рівність - запорука розвитку суспільства пронизує увесь культурний устрій. Ми підтримуємо своїх вихованців у їх прагненнях до сус-

пільства рівних можливостей і бажанні вільно висказати власну думку. Тому, такі і інші заходи (опитування, конкурси, учнівські конференції), завжди в наших планах.

Література

1. Концепція екологічної освіти в Україні (рішення колегії МОН №13/6 від 28.12.2001).
2. Вербицький В. В. Позашкільні навчальні еколого-натуралістичні заклади України. – К., 2010.
3. Таланов В. Л., Малкина-Пых И. Г. Справочник практического психолога. – М., 2005.
4. Програми творчих учнівських об'єднань еколого-натуралістичного профілю / Під редакцією Вербицького В. В. – К., НЕНЦ.

Соловійова Валентина Сергіївна – заступник директора Луганського обласного центру еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді (Луганська область, м. Кремінна).

Тоба М.В.

МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ КРИЗЬ ПРИЗМУ ДІАЛОГОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ: СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ПІДХОДИ

Поняття «діалогічна взаємодія» було запропоноване Г. Бушем, яке включає в себе спілкування і діяльність, де процесом і продуктом виступає діалог. Сутність діалогу визначається як конкретна форма існування людини, її іманентна характеристика. Вчений умовно виділяє декілька видів діалогічних відносин: інтимно-особистісні відносини виникають, коли взаємодія партнерів спрямована на розвиток самого процесу вияву і підтримання міжособистісних відносин (дружба, любов); відносини кооперації передбачають наявність діалогічного спілкування, спрямовані на досягнення єдиної мети; агоністичні відносини характеризуються змаганням в окремому досягненні спільної мети аналогічними засобами при дотриманні певних правил (змагання, конкурс); антагоністичні відносини виникають при наявності принципових суперечностей між партнерами, що прагнуть до усунення суперечностей, різних цілей, однак при дотриманні загальних правил гуманної поведінки.

Саме в процесі діалогової взаємодії реалізується не тільки інформаційний, але і психологічний контакт, який пов'язаний з психічним станом тих, хто спілкується, який полягає не в механічному злитті «Я» і «Ти» (М.Бубер), а у створенні динамічних чергувань цих «непоєднано-нероздільних» модусів діалогу в просторі «Між», в континуальності-недиз'юнктивності взаємовідношення між «Я» і «Ти», яке повинно перетворитися у відношення «Я-Воно», яке може, але не обов'язково повинно, стати відношенням «Я-Ти». «Я-Ти» відношення побудоване на переживанні «другого» як унікального і цілісного партнера, спільно з яким конструюється спільний досвід буття «со-буття» («со-бытия»), «спів-буття», «спільного буття». Хронотоп їх «зустрічі», як зазначає Г.Дьяконов, є простір «Я-Ти-Тут-Тепер», в якому розгортаються змінене сприйняття себе, іншої людини і світу, зокрема, змінюються відчуття простору і часу, емоції, смисли, цінності, тілесні відчуття. Оскільки саме діалоговий формат виступає однією із провідних детермінант психічного розвитку, яка забезпечує функціонування механізму інтеріоризації, в результаті якого зовнішня початкова взаємодія в системі «людина-людина» переходить «всередину» індивіда, визначаючи тим самим його індивідуальне («інтерсуб'єктне за змістом») власне «Я», його психологічну своєрідність. Важливою умовою виникнення діалогу служить проблемна ситуація, що запускає пізнавальну діяльність учасників діалогу.

В такому аспекті вимальовується питання співвідношення дефініцій «розуміння» і «сміслового сприйняття мови», які часто ототожнюють. Хоча, на думку І. О. Зимньої, «розуміння мови» можна визначити як розумово-мнемічний процес, він передбачає смислову обробку інформації, відображену в пам'яті через адекватне структурування ментальної репрезентації повідомлення. Сміслові сприйняття мови є значно ширшим психічним процесом, який включає і розуміння мови.

До приклад, у теорії лакун Ю. О. Сорокіна, лакунами називають розбіжності або незбіг у різних способах існування мов і культур, що виявляються при їх зіставленні і свідчать про надлишковість або недостатність досвіду однієї лінгвокультурної спільноти щодо іншої. Дослідник вводить в ужиток термін «лакунікон», яким позначає певну складову частину структури мовної особистості. У цьому понятті відображається значення національно-культурної семантики лакун. Як зазначає І. В. Томашева, лакуни – це національно-специфічні елементи культури в мові носіїв цієї культури; такі елементи або зовсім незрозумілі, або не до кінця розумілі для представників іншої культури в процесі комунікації.

Щодо смислових лакун, то вони визначають мисленнєвий зміст, який викладається в мовному висловлюванні (тексті) його автором для передачі реципієнтові; це уявлення про світ, концепт, який виникає в розумовій дія-

льності в результаті активного перетворення інформації. Так, Ю. А. Шрейдером [8] було розроблено тезаурусно-інформаційну концепцію розуміння смислу. Суб'єкти когнітивного спілкування (мігранти) володіють таким тезаурусом, який, з одного боку, виступає важливою умовою розуміння тексту (повідомлення), а з другого – під впливом цього повідомлення, тезаурус може змінюватися, розширюватися залежно від цінності інформації. Таким чином суб'єктивний тезаурус удосконалюється (або не удосконалюється) і повинен сприяти пошуку «того спільного логічного ядра, яке властиве будь-якому нормальному мисленню і присутнє у феноменах смислу і розуміння».

Зрозуміло, що даний процес ускладнюється тим, що дитина не знає мови і позиціонувати себе їй досить складно. Тому на початкових етапах входження в «чужу» культуру використовується ведення щоденника (loggbook), в якому дитина може висловити свою позицію, своє ставлення, бачення, розуміння того чи іншого предмета, ситуації, явища і т.д. як через слово, так і через малюнок (зауважимо, що в даній статті наведений приклад про дитину молодшого шкільного віку).

Відповідно, постає завдання створення діалогового поля для комунікації між дитиною-мігрантом та вчителем на початкових етапах вивчення «чужої» мови. Представимо вашій увазі шведський досвід вирішення цієї проблеми, а саме ведення діалогів між вчителем та дитиною за допомогою щоденника (loggbook [логбук]), в якому містяться діалоги-розпитування; діалоги-обміни враженнями і думками; діалоги-обговорення. Щоденники служать психологічним інструментарієм дослідження психологічного та емоційного стану дитини, рівня соціально-психологічної адаптації, її соціальних компетенцій. Їх можна також використати з педагогічною метою, наприклад, для аналізу динаміки письмової мови, граматичних знань (розділові знаки, написання великих букв на початку речення, при написанні власних назв, правильність написання часу і т.д.), якщо це дитина шкільного віку. Зауважимо, що діти, котрі не вміють писати, відтворюють свої думки, свої бажання, переживання через малюнок. Наведемо окремі сторінки такого щоденника (дитина семи років, рідна мова якої українська; тексти подані без виправлення граматичних та стилістичних помилок).

Перша сторінка щоденника (розпочата дитиною). Привіт як почуваєшся ти? я пішла вверх і взяла гойдалку але спочатку Мікро бився з Казін але вчителька прийшла і сказала іди іди іди але я сказала не битися але я думаю так що я сказала так але вони сказали ні я ні і я... Привіт як ти почуваєшся? На перерві я була на подвір'ї і гойдалася на гойдалці, але Мірко і Кашін билися. Потім прийшла вчителька і сказала, що не можна битися, я також думаю, що не можна битися.

Друга сторінка щоденника (заповнена вчителькою). Привіт Анна! Я почуваюся добре дякую. Як почуваєшся ти? Дуже добре, що ти гойдалась на перерві, але сумно, що хлопці билися. Що ти збираєшся робити в групі продовженого дня? З найкращими побажаннями Мадлен.

Третя сторінка щоденника (відповідь дитини). Привіт грати з Лаурою ой так дуже весело з Лаурою вона дуже весела вона прийшла Польщі і може польська це дуже хороша мова. З найкращими побажаннями... Привіт я буду гратися з Лаурою це дуже весело вона хороша вона приїхала з Польщі і розмовляє польською це дуже хороша мова. З найкращими побажаннями.

Четверта сторінка щоденника (відповідь вчителя). Привіт Анна! Ми думаємо, що це дуже добре, що ти і Лаура хороші друзі. Але ти не можеш говорити тільки польською. Вам потрібно тренувати також шведську. Що ти робила на осінніх канікулах? З найкращими побажаннями Маделене і Анетте.

П'ята сторінка (відповідь дитини). Я забула, вибачте.

Шоста сторінка (відповідь вчителя). Привіт, Анна! Це не дуже добре, що ти забула, що ти робила на осінніх канікулах. Що ти збираєшся робити, коли ти прийдеш додому зі школи?

Сьома сторінка (відповідь дитини). Привіт Я прийшла додому і дивилася телевізор потім робила уроки грала на піаніно це також завдання потім робила українські уроки і грала на комп'ютері потім дивилася Гаррі Поттера.

Отже, кожний діалог дитини відрефлексований вчителем та «повернений» у переломленому, збагаченому вигляді до дитини для подальшої аналогічної обробки. Відповідно, молода людина є частиною цілого та включеною до «нового» комунікативного поля. Тобто, на зміну «суб'єкт-об'єктній» схемі приходять «суб'єкт-суб'єктна». Ключовим моментом розвитку мовних здібностей дитини є її становлення як суб'єкта текстової діяльності. Отже, говорити про успішний процес мовної аккультурації або про те, що дитина засвоїла «чужу» мову можна тоді, коли вона вільно вибудовує власні вербальні висловлювання (тексти), розуміє «іншу» мову та є активним учасником комунікації нової лінгвокультурної групи.

Тоба Маріанна Володимирівна – д. психол. н., доцент, професор кафедри соціальної та практичної психології, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Северодонецьк).

ЖЕНЩИНА В ПОЛИТИКЕ И В УПРАВЛЕНИИ

Женщина в политике и в управлении - довольно вызывающий вопрос в сегодняшнем дне. Должна ли женщина заниматься политикой? Когда возник вопрос об участии женщин в политике? Дату можно назвать совершенно точно. В 1791 г. в разгар Французской революции мало кому известная писательница Олимпия де Гуж пророчески изрекла: «Если женщина имеет право взойти на эшафот, она должна иметь право подняться на трибуну». Такое неосторожное заявление стоило писательнице жизни, но оно же принесло ей бессмертие. В современном мире, несмотря на декларативные заявления о равноправии полов, женщины все еще сталкиваются со сдерживанием при продвижении в политической сфере. Лидеров государств и вообще активных женщин в политике все еще не так много, что связано с гендерными стереотипами и предрассудками. Маргарет Тэтчер – первая и единственная пока женщина в Великобритании, которая занимала пост премьер-министра, причем на протяжении 11 лет. Относиться к деятельности Тэтчер на посту премьер-министра можно по-разному. Однако следует подчеркнуть, что феномен Маргарет Тэтчер стал важной вехой в истории продвижения женщин в политике. Тэтчер стала не просто первой женщиной – премьер-министром Великобритании, но первой женщиной – премьер-министром европейского государства. Тем самым она создала прецедент, подвергший сомнению стереотип о несочетаемости женщины и политики, о неспособности женщины участвовать в политических процессах на равных с мужчинами.

«Мужской» стереотип мышления: политика – для мужчин, кухня, дети – для женщин. Гендерный подход при принятии политических решений означает прежде всего осознание того, что те или иные явления по-разному могут влиять на мужское и женское население, вызывать у них неодинаковую реакцию, поддерживать социальную напряженность в обществе. И женщины, находящиеся во властных структурах, объективно способны привнести в политическую культуру те элементы, которые помогут отстаивать, защитить интересы и женского, и мужского населения. Партнерство женщин и мужчин в политике является источником более полной и представительной демократии, создания реальных возможностей учета многополюсных интересов в обществе. Мировой опыт парламентаризма свидетельствует: если в законодательном органе 10% мест занимают женщины, это облегчает принятие законов в защиту детей. Если 20-30% мест заняты женщинами, то все программы, отражающие интересы всего женского

населения, реализуются намного быстрее и эффективнее. Не случайно ООН во всех документах придерживается строгого принципа – без участия и наделения властными полномочиями женщин не могут быть найдены надежные решения в обществе, которому угрожают социальные, экономические или иные проблемы.

Гендерное неравенство – серьезное препятствие на пути построения социального государства. В последнее время наметилась тенденция к вытеснению женщин из сферы интеллектуального высокооплачиваемого труда. Самые низкооплачиваемые работы выполняют женщины. Действительно, складывается впечатление о том, что там, где пахнет деньгами, властью, престижными должностями, вы не найдете ни одной женщины.

Сторонники равных возможностей в политике перечислили качества женщин, которые необходимы в политике: ум, рассудительность, ответственность, осторожность, реалистичность, природная доброта, интуиция и гуманность, миролюбие, гибкость и дипломатичность и др. По утверждению специалистов, женщины не только догнали мужчин в овладении технологиями успешного менеджмента, но и выработали собственные технологии, адекватные неопределенным условиям, в которых существует современный бизнес. Результаты исследований, проведенных международным женским форумом, говорят о следующем. Мужчины рассматривают свою деятельность как серию сделок с подчиненными, они чаще, чем женщины, используют власть, которую им дает положение или формальный авторитет. Женщины-руководители считают, что в основе их стиля руководства лежит превращение интересов подчиненных в общие цели рабочего коллектива. Они приписывают свою власть в большей степени таким личностным характеристикам, как повышенная интуиция, умение устанавливать личностные контакты, трудоспособность, нежели своему официальному положению. Они опираются в своей деятельности не на полороловые особенности, а на требования эффективности. Социологические исследования показывают, что женщины – предприниматели демонстрируют относительно мягкие «конфликтные стратегии» во взаимодействии с местной властью и отличаются более высоким уровнем консолидации по сравнению с мужчинами. Женское предпринимательство находится под меньшим «давлением» криминальных структур, что делает «вклады» в него более эффективными.

Около 80% женщин-предпринимательниц не ждут помощи от государства. Около 30% уверены, что установление конституционного взаимодействия с властью – вполне выполнимая задача. Бизнес-леди ориентированы на устойчивые деловые стратегии и ведут свой бизнес более ответственно и осторожно, предпочитая «умеренный консерватизм». Этот комплекс психологических черт служит своеобразным гарантом защищенности государственных инвестиций, вложенных в женское предпринимательство.

Женщины – самые лучшие политики. Об этом сообщил Президент РК Нурсултан Назарбаев в ходе встречи с женской общественностью страны. Что показательно, по итогам прошедшей аттестации сотрудников правоохранительных органов, женщины показали самые лучшие результаты. Согласно информации Агентства по статистике РК, за последние два года количество женщин-депутатов в Мажилисе страны увеличилось с 17 до 17,8% от общего количества парламентариев. Сегодня в Сенате и Мажилисе Казахстана работают 20 женщин-депутатов.

Достижение равных возможностей для женщин и мужчин предполагает трансформацию общественного сознания, которой могут способствовать:

- распространение идей паритетной демократии;
- привлечение внимания к важнейшим особенностям статуса женщин, вызывающих озабоченность демократической общественности;
- профилактика насилия по отношению к женщине в общественной и частной сфере, развитие толерантности в обществе
- гендерное просвещение населения;
- развитие гендерной культуры, где маскулинные ценности силы, рационализма и свободы, будут уравновешены феминными ценностями заботы, сопереживания и ответственности и др.

Существующая нестабильность в экономике, политике, неуверенность в завтрашнем дне - все это укрепляет негативный взгляд на женщину, хотя известно, что в тяжелые периоды жизни страны женщины наравне с мужчинами участвовали в решении самых сложных проблем. Например, в скандинавских странах доля женщин в политической жизни и управлении значительно выше. В Финляндии Президентом Республики в 2000 г. стала Тарья Холонен, в Германии в 2005 г. канцлером избрана Ангела Меркель, президент Чили- Микеле Бачелет, Филиппин -Глория Арройо, Либерии - Эллен Джонсон-Серлиф, премьер-министр Новой Зеландии -Элен Кларк. В Дании, Нидерландах, Норвегии и др. 1/3 министров составляют женщины, в Швеции – 52%. И эти страны отличаются своим стабильным социальным, экономическим и политическим благополучием. Маргарет Тэтчер говорила: «Если вы хотите, чтобы что-то было сказано, поручите это мужчине, но если вы хотите, чтобы что-то было сделано, поручите это женщине». Женщины как агенты и субъекты политики на сегодняшний день, несмотря на декларации о равноправии, остаются редкими явлениями, почти чем-то сверхъестественным. Подобная ситуация является следствием и отражением существующего неравенства в обществе, где женщинам предоставляется меньше ресурсов и возможностей выбора своего жизненного пути.

Однако завершить статью мы хотели бы словами Маргарет Тэтчер: «Любая женщина, понимающая проблемы, которые возникают при управлении домом, может понять проблемы, которые возникают при управлении страной».

Литература

1. Статьи / Archive issues / Развитие личности. – №1 / 2004 / Женщины и политика
2. [https://ru.wikipedia.org/wik-Категория: Женщины-политики](https://ru.wikipedia.org/wik-Категория:Женщины-политики)
3. Женщины и мужчины Казахстана. Статистический сборник. – Астана, 2013.

Турсынғалиева А. А. – студентка Государственного университета имени Шакарима, г. Семей (Республика Казахстан).

Научный руководитель: к. психол. н., профессор, директор Психолингвистического центра Государственного университета имени Шакарима (г. Семей, Республика Казахстан) **Сатиева Ш. С.**

Федосеева І. В.

УПРАВЛІНСЬКИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЖІНКИ В ГЕНДЕРНОМУ РОЗРІЗІ ПСИХОЛОГІЇ МЕНЕДЖМЕНТУ

Для сучасного життя багатьох країн світу є характерним процес вирівнювання соціальних прав чоловіків і жінок, що приводить до фемінізації суспільства і появи великої кількості жінок-лідерів. Тому в сучасній психології менеджменту питання гендерних відмінностей в стилях управління й організаційній поведінці є одними з найактуальніших. Більше того, в останні десятиліття актуальним об'єктом спеціальних досліджень став вплив гендерних відмінностей на трудову діяльність і кар'єру, перш за все – це особливості поведінки жінок в організаціях. Необхідність даних досліджень обумовлена динамічним проникненням жінок в управління економікою, появою нової соціальної когорти «ділових жінок». Говорячи про кар'єру, як про досягнення певного соціального статусу особистості, виявляється, що високий соціальний статус для жінки в будь-якій країні світу мало або взагалі недоступний. Так, в самій фемінізованій країні світу – Норвегії – жінкам належить усього 59 з 165 місць в парламенті. У Швеції – країні з одним з найвищих у світі показників ступеня участі жінок у економіч-

ному і політичному житті – частка жінок у парламенті сягає 42,7%; у Фінляндії – 33,5%; у Данії та Нідерландах – 36-37%. Зрозуміло, що висока ефективність скандинавської моделі економіки визначається сукупним впливом безлічі чинників, але не слід нівелювати і результати жіночої участі в управлінні [1].

При вивченні гендерних аспектів в управлінській практиці розрізняють особливості різних підходів до керівництва колективом та особистістю, особливості міжособистісних відносин з урахуванням чоловічої та жіночої психіки. Результати порівняння ділових та психологічних якостей жінки та чоловіка, отримані різними дослідниками, показали, що існують певні відмінності в чоловічому та жіночому менеджменті. Разом з тим, у серйозних наукових дослідженнях не знайшли підтвердження припущення про різницю в розумових можливостях та здібностях до навчання у представників обох статей. В результаті були зроблені висновки про те, що жінки мають специфічні якості, які визначають їх здатність до ефективної керівної діяльності. Ми спробували їх розглянути під призмою відмінностей жіночого та чоловічого підходу до керівництва:

- Мотиви трудової діяльності.

Життя чоловіків практично завжди орієнтоване на вирішення проблем роботи та кар'єри. Для жінок подібна закономірність мотивації праці не простежується та, як правило, визначається соціальною захищеністю жінки. Жінки сприймають кар'єру як особистісне зростання, як самореалізацію. Чоловіки, в свою чергу, розуміють під кар'єрою престижні та перспективні посади.

- Стиль керівництва.

Чоловіки частіше застосовують командно-адміністративний стиль керівництва. Жінкам-керівникам властиве більш демократичне ставлення, готовність до співпраці та колегіального прийняття рішень. Загальна характеристика такого підходу: активна взаємодія з підлеглими, підлеглі залучаються до управління, з ними діляться владою та інформацією, стимулюють зацікавленість роботою.

- Увага до сфери міжособистісних відносин.

В управлінні персоналом жінка акцентує більше уваги на взаємовідносинах між членами колективу. Її більше хвилює сфера міжособистісних стосунків у групі, на відміну від керівника-чоловіка. Жінки докладають додаткових зусиль для того, щоб створити відповідну атмосферу в організації, а чоловіки переважно намагаються підвищити свій авторитет та удосконалити методи керівництва підлеглими. Чоловіки-керівники налаштовані на перебудову сфери правил та норм; жінки-керівники – на перебудову сфери відносин.

- Емоційність.

Жінка більш емоційна, ця риса особливо характеризує жіночий стиль управління. Жінка «близько до серця» сприймає все, що пов'язане з роботою і тривалий час залишається під враженнями від пережитого. Також вона більше здатна «програвати» ситуацію, переживати можливий результат подій. У зв'язку з підвищеним рівнем емоційності жінка вразливіша, ніж чоловік-керівник, вона болючіше реагує на критику, грубість, тим більше на образ. Зазвичай це не дозволяє їй залишатися об'єктивною в більшості ситуацій та поводитися конструктивно. Цю надмірну емоційність науковці вважають серйозним недоліком жіночої моделі керівництва.

- Орієнтованість на результат.

В силу наявного у жінок більш високого рівня терпимості, діяльність жінки-менеджера зазвичай спрямована на послідовні, поступові перетворення без орієнтації на миттєвий результат. Така стратегія «маленьких кроків» абсолютно виправдана в ситуаціях невизначеності. Ці ж обставини обумовлюють здатність жінки-керівника до тактичного, а не стратегічного планування, яке досить часто виявляється більш виграшним.

Встановлено, що жінки мають більш детальний підхід у вирішенні питань управління: вони значно краще сприймають та аналізують деталі, подобиці подій, можуть скрупульозно розділити ціле на складові частини та провести логічний аналіз елементів цілого. Повнота і точність такого диференційованого аналізу неосяжна для багатьох чоловіків. Однак, чоловіки краще можуть уявити подію в цілому, оцінити стратегічні тенденції явищ, встановити інтегрований зв'язок між частинами цілого. Образно кажучи, «жінки бачать дерева, а чоловіки – ліс».

Однак, не зважаючи на відмінності між «м'яким» жіночим менеджментом та «жорсткою» чоловічою моделлю керівництва, цілий ряд управлінських ситуацій засвідчують здатність жінки на жорсткі управлінські технології в дещо гнучкішій та лояльнішій формі.

Література

1. Пампуха Л.О. Гендерні аспекти ефективного менеджменту / Л.О. Пампуха // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2009. – № 1 (25). – С. 68-74.
2. Реуцкий Н.У. Гендерные отличия в стилях управления : конфликтологический аспект / Н.У. Реуцкий. – Донецк : ДНУ, 2005. – С.24-25.
3. Чирикова А.Е. Женщина и мужчина как топ-менеджеры российских компаний / А.Е. Чирикова // Социологические исследования. – 2003. – № 1. – С. 73-82.
4. Чирикова А.Е. Женщина во главе фирмы (проблеми становлення женского предпринимательства в России) / А.Е. Чирикова // Вопросы экономики. – 2000. – № 3. – С. 94-102.

Федоссева Ірина Володимирівна – к. психол. н., доцент кафедри практичної психології, ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

Чапцева К. С.

ГЕНДЕРНА НЕРІВНІСТЬ ЯК ОДИН ІЗ ПРОЯВІВ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Постановка проблеми. Гендерна нерівність є одним з проявів соціально-економічної диференціації населення, що зумовлює різні можливості самореалізації жінок та чоловіків у суспільстві. Гендер – це категорія, яка відображає соціальну стать, соціально обумовлену конструкцію, що ґрунтується на біологічних відмінностях між чоловіками й жінками. Вона відображає відмінності у соціальних ролях, поведінці, ментальних характеристиках між чоловіками та жінками. Гендерна соціально-економічна нерівність – це соціальні, а не біологічні причини відмінностей у можливостях людей залежно від статі. Гендерна дискримінація – довільне, необґрунтоване, невинуватене обмеження прав і можливостей людей (як жінок, так і чоловіків) залежно від їх статі, що зменшує для них можливості у трудовій та соціальній сфері.

Першими розглянули гендерні особливості багатьох болісних суспільних проблем зарубіжні автори – представники різних течій феміністичних та чоловічих досліджень: А. Дворкін, А. Девіс, Р. Колінз, Т. де Лауертгіс, М. Меснер, Г. Рубін, Дж. Хубер та ін. У 1990-х роках до гендерної проблематики активно долучилися українські науковці, політичні діячі та практики: В. Бондаровська, Т. Василевська, В. Зленко, І. Голубева, І. Доцяк, С. О. Колісник, О. Літвінова, К. Левченко, М. Орлик, О. Скнар, М. Скорик, Л. Устименко, Я. Шкурко, В. Шилов.

Виклад основного матеріалу дослідження. Гендерна нерівність притаманна всім суспільствам, незалежно від політичного устрою та рівня соціально-економічного розвитку і виявляється в неоднакових можливостях жінок і чоловіків щодо структур влади, сфери освіти та зайнятості, доходу та власності.

Цілі Розвитку Тисячоліття, прийняті світовим співтовариством у 2000 році, проголошують забезпечення гендерної рівності одним із пріоритетів

міжнародного розвитку та індикатором соціально-економічного розвитку країни.

Гендерний розвиток – це процес зменшення гендерної нерівності й подолання гендерної дискримінації у суспільстві. Для розробки ефективних заходів політики розвитку людського потенціалу велике значення має комплексна оцінка ситуації з гендерною рівністю. В нашій країні не простежується гендерних відмінностей у доступі до базової освіти. Жінкам притаманні високі, за міжнародними стандартами, рівні економічної активності та зайнятості. Проте, ці сприятливі потенційні можливості супроводжуються значними гендерними диспропорціями у політиці та сфері державного управління, в можливостях доступу до гідної роботи та економічних ресурсів. Ці диспропорції відображаються показником розширення можливостей жінок, який дозволяє оцінити нерівність у становищі жінок і чоловіків у трьох ключових сферах:

- участь і повноваження у прийнятті політичних рішень, що вимірюється часткою місць в органах управління, які обіймають жінки та чоловіки;

- участь і повноваження у прийнятті економічних рішень, що вимірюються відсотковою часткою жінок та чоловіків, які обіймають керівні посади, та відсотковою часткою жінок та чоловіків на посадах спеціалістів і технічних працівників

- можливості доступу до економічних ресурсів та їх використання, що вимірюється розрахунковим показником заробленого доходу жінок і чоловіків [3].

Гендерні проблеми на ринку праці визначаються дисбалансом щодо можливостей доступу жінок і чоловіків до гідної праці, оскільки часто жінки з високим освітньо-професійним рівнем змушені реалізовувати свою трудову активність на менш престижних посадах, що потребують нижчої кваліфікації, менше оплачуються та дають обмежені можливості кар'єрного просування. Високі рівні економічної активності українських жінок досі супроводжувалися тенденцією погіршення як кількісних, так і якісних характеристик зайнятості. Менш сприятливе становище жінок на ринку праці зумовлене не лише дією ринкового конкурентного механізму та наявністю прямих бар'єрів для зайнятості (вужчий професійний вибір, відсутність необхідних для них робочих місць або необхідної кваліфікації), а й істотно пов'язане з репродуктивною діяльністю. Внаслідок цього жіноча робоча сила цінується менше, і жінки наражаються на непрямі перешкоди, породжені гендерними стереотипами [2].

Висновки. Прояви гендерної нерівності у соціально-економічній сфері спричинюють наслідки для добробуту та соціального розвитку всього

суспільства, оскільки знижують можливості економічного зростання на основі ефективного використання людського потенціалу.

Формування гендерної соціально-економічної культури у суспільстві, поширення гендерних знань, реалізація ідей гендерної рівності сприяє ефективному використанню людського потенціалу як чоловіків, так і жінок, а отже, розширенню можливостей людського розвитку.

Становлення демократичного суспільства передбачає забезпечення однакових можливостей для самореалізації особистості незалежно від її статі, віку, національності чи соціального походження. Забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків потребує спеціального державного механізму, тобто системи державних органів, які займалися б розробкою, заохоченням реалізацією, контролем, оцінкою та пропагандою підтримки гендерної політики, спрямованої на демократичний розвиток суспільства і самовираження в ньому як рівних обох соціальних статей.

Література

1. Агеев В. С. Межгрупповое взаимодействие. Социально-психологические проблемы / В. С. Агеев. – М. : Прогресс, 1990. – 186 с.
2. Берн Ш. Гендерная психология / Ш. Берн. – СПб. : Речь, 2001. – 207 с.
3. Клецина И. С. Гендерная социализация / И. С. Клецина. – СПб. : Речь, 1998. – 245 с.
4. Літвінова О. В. Гендерна психологія : навч. посібник / О. В. Літвінова. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2010. – 234 с.

Чапцева Кристина Сергіївна – студентка спеціальності «Психологія», Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Северодонецьк).

Науковий керівник: к. психол. н., доцент кафедри психології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля **Літвінова О. В.**

Чувачалова О. Р.

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ САМОСТАВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Постановка проблеми. В даний час в умовах гуманізації процесу освіти і виховання, самоствалення і його роль у розвитку особистості стає

однією з найбільш актуальних пробле...м психологічної науки і практики. Образ власного внутрішнього світу розглядається як компонент самосвідомості, який, з одного боку, спирається на самопізнання, а з іншого – створює головні передумови для формування саморегуляції, самоактуалізації і саморозвитку.

Самоповага, симпатія, самосприйняття, любов до себе, почуття розташування, самооцінка, самовпевненість, самоприниження, самозвинувачення – ось далеко не повний перелік термінів, що використовуються для позначення цілісного самоствавлення або окремих його аспектів.

Самоствавлення як компонент Я-концепції лежить в основі формування самооцінки, рефлексії, рівні домагань, і визначаються такими поняттями, як самоповага, аутосімпатія, які перетворюються в позитивне чи негативне ставлення до самого себе.

Актуальність вивчення проблеми самоствавлення в юнацькому віці пояснюється тим, що саме в цей період відбувається остаточне становлення самосвідомості, що супроводжується психосоціальними протиріччями. З одного боку, юнак сприймає себе як особистість виняткову, ставить себе вище за інших людей, з іншого боку сумнівається в собі.

Викладення основного матеріалу. Численні психологічні, педагогічні та соціологічні дослідження показують, що специфіка соціальної ситуації розвитку самоствавлення в структурі самосвідомості юнаків характеризується прагненням до дорослості, зміною оцінного ставлення до оточуючих, вибором подальшого життєвого шляху, інтенсивним розвитком компонентів структури Я-концепції, відкритістю, швидким входженням в нові соціальні ролі.

Характеризуючи самоствавлення юнаків, важливо виділити такі його особливості: збільшення ступеня адекватності; усталеність структурних компонентів самоствавлення; сформованість самоствавлення в цілому та його чутливість до зовнішніх і внутрішніх впливів.

У сучасному науковому знанні загальноновизнаним є факт, що належність до певної статі є одним із значущих параметрів оцінки особистістю самої себе й оточуючих. Проблема самоствавлення хлопців і дівчат юнацького віку займає важливе місце в психологічних дослідженнях гендеру. При цьому найактуальнішим є пізнання взаємозв'язку самоствавлення та психологічної статі хлопців і дівчат.

При аналізі гендерних особливостей самоствавлення необхідно враховувати його взаємозв'язок із соціально-психологічними чинниками, зокрема: ступінь сформованості гендерної ідентичності; залежність ставлення до себе від соціально детермінованих гендерних стереотипів; відповідність самоствавлення гендерним ролям особистості в соціумі; залежність ступеня

вираження самоприйняття від типу гендерної поведінки особистості (домінування маскулітності, фемінітності чи андрогінності).

Проблема самоствавлення вивчалась такими вченими, як К.О. Абульханова-Славська, І. С. Кон, О. Т. Соколова, В. В. Столін, І. І. Чеснокова та іншими. Вони досліджували самоствавлення, як компонент самосвідомості, зміни самосвідомості юнаків та їх вплив на самоствавлення, формування емоційно-ціннісного ставлення до себе й оточуючих.

У зарубіжній психологічній літературі також є численні дослідження з психології самосвідомості і самоствавлення. Це роботи У. Джеймса, Дж. Маккарті, Г. Марвела, М. Розенберга, Р. Уайлі, Л. Уелса, Л. Фестінгера.

Зміни такої складової самоствавлення, як аутосимпатія, в залежності від життєвого досвіду чоловіків та жінок, були проаналізовані Ю. О. Кочневою і М. К. Омаровою. Різноманітні аспекти самоствавлення хлопців і дівчат описувались також у працях В. С. Каган, Н. М. Киреєвої, В. М. Князева.

В даний час очевидна необхідність пошуку нових психологічних підходів і психолого-педагогічних технологій, орієнтованих на розвиток позитивного самоствавлення, що враховують специфіку розвитку особистості в юнацькому віці.

Аналіз робіт, присвячених вивченню ставлення людини до себе, дозволяє говорити про велику різноманітність використовуваних для опису його змісту психологічних категорій. Їх зміст розкривається за допомогою таких психологічних категорій як «установка» (Д. М. Узнадзе), «особистісний сенс» (О. М. Леонт'єв), «ставлення» (В. М. Мясищев), «соціальна установка» (І. С. Кон, Н. І. Сарджвеладзе), «почуття» (С. Л. Рубінштейн). Відсутність чіткої термінології призвело до того, що значення використовуваних термінів більшістю авторів не розлучаються, вони найчастіше вживаються як синоніми.

Висновки. Актуальність вивчення самоствавлення особистості в юнацькому віці обумовлюється рядом причин. Найважливіший психологічний процес юнацького віку – становлення самосвідомості і стійкого образу своєї особистості, свого «Я». Становлення самосвідомості відбувається за декількома напрямками: відкриття власного внутрішнього світу, юнак починає сприймати свої емоції не як похідні від зовнішніх подій, а як стан свого «Я», з'являється почуття власної особливості, несхожості на інших; виникає усвідомлення неповоротності часу, розуміння скінченності свого існування.

В юнацькому віці формується цілісне уявлення про самого себе, ставлення до себе, причому спочатку усвідомлюються й оцінюються людиною особливості свого тіла, зовнішності, привабливості, а потім уже морально-психологічні, інтелектуальні, вольові якості. На основі аналізу досягнутих результатів у різних видах діяльності, врахування думок інших людей про

себе і самоспостереження, самоаналізу своїх якостей і здібностей в юнака формується самоповага – узагальнене ставлення до себе.

Література

1. Зинченко Е. В. Самораскрытие личности как социально-психологический феномен / Е. В. Зинченко // Прикладная психология. – 1998. – № 5. – С. 59-70.
2. Літвінова О. В. Гендерна психологія : [навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів]. / О. В. Літвінова. – Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2010. – 236 с

Чувачалова Ольга Русланівна – студентка V курсу спеціальності «Психологія», група ФЛз-141м, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Сєвєродонецьк).

Науковий керівник: к.психол.н., доцент, доцент кафедри психології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля **Лосієвська О. Г.**

Щербан Т.Д.

ДЕЯКІ ГЕНДЕРНІ ВІДМІННОСТІ У ПРОЦЕСІ СПРИЙНЯТТЯ РЕКЛАМИ

Реклама - це образ сучасності, вона акумулює почуття та досвід особистості. В той же час рекламу можна розглядати як систему внутрішніх установок, що здійснюють вплив на особистість. Оскільки будь-яке сприйняття образу викликає в людини низку асоціацій, то великого значення у рекламі набуває власне звернення до асоціативного ряду людини. З іншого боку, особливості асоціативного ряду та формування різних стереотипів сприйняття значною мірою зумовлені належністю людини до жіночою та чоловічої статі.

Аналізуючи рекламу з позицій сприймання, необхідно звернути увагу на механізм виникнення уявлень і їх зрощення з певними емоційними станами; пояснити, в чому полягають секрети того чи іншого образу, тексту, який наділений особливою здатністю викликати яскраві уявлення, супроводжені відповідним акомпанементом емоцій та механізми навіювання. Сугестії відіграють важливу роль в процесі сприймання, допомагають упорядкувати всі елементи специфічної і надзвичайно складної інформації текстів, де дискурсивно-логічно виражені смисли перебувають в органічній єдності із почуттєво-інтуїтивними. Особливість такої інформації полягає ще в

тому, що вона не тільки не передається - вона позначена певною активністю, тобто пристосована впливати, «заряджаючи» людину почуттями.

Сугестія - процес впливу на психічну сферу людини, пов'язаний з: виникненням станів йому подібних, відновленням цілісного стану з появою одного із його елементів, асоціації ідей, ланцюга думок химерних або утворених з певним наміром. Сугестивність - ступінь сприйнятливості людини до вселяння, обумовлений суб'єктивною готовністю піддатися впливу й підкоритися тому, хто вселяє і що вселяється. Сугестивність є характеристикою людини, залежною від ситуативних і особистісних факторів. До числа властивостей особистості, сприятливих підвищеній сугестивності, належать: непевненість у собі, низька самооцінка, почуття власної неповноцінності, покірність, боязкість, незручність, довірливість, тривожність, екстравертованість, підвищена емоційність, вразливість, слабкість логічного мислення, повільний темп психічної діяльності.

Виділяють наступні фактори, що впливають на підвищення індивідуальної сугестивності: стан суб'єкта; низький рівень поінформованості, компетентності в обговорюваному питанні чи виконуваному виді діяльності, малий ступінь його значимості для особистості.

Сугестивність під впливом «групового тиску» залежить від рівня групового розвитку. Експериментально показано, що суб'єкти, які характеризуються за даними тестів сугестивності, у колективній дії, в результаті опосередкування міжособистісними відносинами цілями й цінностями спільної діяльності, виявляються здатними здійснювати колективістське самовизначення, тобто протистояти сугестивності.

Для перетворення реклами у соціальну маніпуляцію, для здійснення величезного впливу на індивідуальну та суспільну свідомість необхідна розробка та впровадження не лише ефективних комунікативних технологій, а й знання стереотипів, узагальнень, що ґрунтуються на моделях людської логіки та асоціацій. Тому у період сьогодення дослідження реклами набуває особливої значущості в різних наукових студіях: психології, теорії масових комунікацій, лінгвістики. Дослідження сприйняття та інтерпретації реклами відповідно до статі робить значний внесок для підвищення ефективності впливу реклами на цільову аудиторію: жінок та чоловіків. Тому дослідження психології реклами з позиції тендерних особливостей її сприйняття є актуальним як для рекламної комунікації, так і для наукових доробок гендерної психології. Таким чином, актуальність дослідження зумовлена низкою таких чинників: підвищенням інтересу до досліджень реклами як одного з видів масових комунікацій сучасного суспільства; необхідністю вивчення соціально-психологічних характеристик цільової аудиторії з метою здійснення на неї ефективного впливу; актуалізацією досліджень особливостей когнітивних

процесів людини відповідно до її статі, що посідають значне місце у царині тендерної психології.

Об'єкт дослідження - процес сприйняття та інтерпретації реклами. Предмет дослідження – психологічні особливості сприйняття та інтерпретації реклами відповідно до статі цільової аудиторії. Мета дослідження – виокремити особливості сприйняття та інтерпретації реклами відповідно до статі цільової аудиторії. Дослідженням було охоплено 75 респондентів віком від 18 до 25 років. У роботі проведено емпіричні дослідження за методиками: Методика «Ціннісні орієнтації» М.Рокич, діагностика особистості на мотивацію до успіху Т.Елерс, методика дослідження рівня співвідношення «цінності» та «доступності» різних життєвих сферах (УСЦД) Е.Б.Фанталової, метод семантичного диференціалу Ч. Осгуд.

Отримано наступні результати дослідження. Реклама в форматі відеоролика краще сприймається та інтерпретується як чоловіками так і жінками, ніж фотореклама або друкована реклама. Чоловіки є більш стереотипні ніж жінки, вони сприймають інформацію через призму минулого досвіду та виховання. В ту ж чергу, жінки гнучкіші, відкритіші до взаємодії та до сприйняття будь-якої інформації з метою використання її в майбутньому. Гендерна відмінність була зафіксована в загальній оцінці всіх запропонованих реклам, жінки виявилися більш активніші ніж чоловіки, їхній рівень оцінки незалежно від типу та форми реклами завжди перевищував рівень оцінки чоловіків. В інтерпретації реклам, жінки спираються більше на деталі, чоловіки беруть від реклами тільки конкретно те, що їх цікавить, не зважаючи на другорядну інформацію, яка подається у рекламному тексті. У чоловіків відсутні відмінності у вираженості рівня «бажаного» і «доступного» майже у всіх життєвих сферах; у жінок результат виявився схожим окрім відмінності у сферах «краса природи і мистецтва» та «матеріально-забезпечене життя». Отже, сприйняття та інтерпретація реклами характеризується особливостями у цільовій аудиторії відповідно до статі та життєвих орієнтацій.

Щербан Тетяна Дмитрівна – д. психол. н., професор, Заслужений працівник освіти України, ректор, Мукачівський державний університет.

ЗМІСТ

Бохонкова Ю. О. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОВЕДІНКИ ЧОЛОВІКІВ ТА ЖІНОК СЕРЕДНЬОГО ВІКУ У КОНФЛІКТНІЙ СИТУАЦІЇ.....	3
Азарова Л. Н. АНДРОГИННОСТЬ И ГЕНДЕРНОЕ САМОСОЗНАНИЕ.....	5
Білоус Р. М. ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙНЯТТЯ ГЕНДЕРНИХ ОЗНАК У МОЛОДШОМУ ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ.....	8
Бихалова Ю. С. ВИКОРИСТАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЖІНОК В УПРАВЛІННІ	10
Боярин Л. В. ПРОБЛЕМА ОВОЛОДІННЯ ГЕНДЕРНИМИ РОЛЯМИ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ.....	12
Васюк А. А. ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВИХ ЯКОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ СПІВРОБІТНИКА ОВС УКРАЇНИ.....	14
Ващенко І. В., Бовть О. Б. ІСТОРИКО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИСТІСНОЇ ВІКТИМНОСТІ	18
Вінс В. А. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ДЕПРИВОВАНИХ ПІДЛІТКІВ.....	20
Волченко Л. П. ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-НОРМАТИВНИХ УЯВЛЕНЬ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ГЕНДЕРНОМУ ВИМІРІ	23
Гарькавець С. О. ДО ПИТАННЯ ЧИННИКІВ ТА УМОВ СОЦІАЛЬНО-НОРМАТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ОСОБИСТОСТІ ЗА ГЕНДЕРНИМ РОЗПОДІЛОМ.....	25
Гончаренко Е. А. ГЕНДЕРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ: МЕЖДИСЦИПЛИНАРНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ.....	28

Гончарова К. С. ТРАНСЛЯЦІЯ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ В ПІДРУЧНИКАХ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	32
Єрмаш Н. М. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ	35
Жадан Е. А. ВЛИЯНИЕ ГЕНДЕРНЫХ СТЕРЕОТИПОВ НА СОВРЕМЕННОЕ ОБЩЕСТВО	38
Zhyhareiko I.Ye. SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL CONDITIONS OF SOCIALIZATION MALADJUSTED PERSONALITY IN CLOSED INSTITUTIONS.....	41
Жумаканова Ж. ТОЛЕРАНТНОЕ ПОВЕДЕНИЕ В ОБРАЗОВАНИИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	44
Завацька Н. Є. СИСТЕМА СТВОРЕННЯ РЕАДАПТАЦІЙНОГО СОЦІАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ПРИ РОБОТІ З ДЕЗАДАПТОВАНОЮ ОСОБОЮ	50
Zavatsky Yu.A. SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL CONDITIONS OF SUBJECTIVE WELL-BEING PERSON IN MARRIAGE	54
Іващенко А. І. ВПЛИВ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ НА ПРОФЕСІЙНИЙ САМОРОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ	58
Іоффе Е. В. ТЕНДЕНЦИИ ТРАНСФОРМАЦИЙ БРАЧНЫХ МОДЕЛЕЙ В СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕ	60
Киш А. Р. РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ СТУДЕНТІВ.....	64
Коваленко В. В. ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ У РЕКЛАМНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ	68
Коваленко Н. С. СІМ'Я ЯК ПРОВІДНИЙ ЧИННИК ГЕНДЕРНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ- ДОШКІЛЬНИКІВ.....	71
Колеснік Г. В. СПЕЦИФІКА СУЧАСНОЇ СІМ'Ї.....	75

Комарова О. С.	
ГЕНДЕРНІ РОЛІ: БІОЛОГІЯ ЧИ КУЛЬТУРА?	77
Коняєва Я. Ю.	
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ВІДМІННОСТІ ЧОЛОВІЧОГО ТА ЖІНОЧОГО СТИЛІВ КЕРІВНИЦТВА	80
Кравченко К. В.	
ГЕНДЕРНА ІДЕОЛОГІЯ ЯК ПЕРЕДУМОВА СТИЛІВ СПІЛКУВАННЯ ПРЕДСТАВНИКІВ РІЗНОЇ СТАТІ	84
Крандієвська І. О.	
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН ЯК ОСНОВА САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ЛЮДИНИ У ЖИТТІ.....	87
Кушнарєнко В. І.	
ПАРТНЕРСТВО ЧОЛОВІКІВ І ЖІНОК В ПОЛІТИЧНОМУ СУСПІЛЬСТВІ	90
Літвінова О. В.	
ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ ЧОЛОВІКАМИ ТРАВМАТИЧНИХ ПОДІЙ	93
Лосієвська О. Г.	
КОМУНІКАТИВНІ КОМПЕТЕНЦІЇ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ГУМАНІТАРНОГО ПРОФІЛЮ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНОГО СЕРЕДОВИЩА У ГЕНДЕРНОМУ ВИМІРІ.....	95
Матвєєнко Н. М.	
ВАГІТНІСТЬ ДІВЧАТ-ПІДЛІТКІВ ЯК АКТУАЛЬНА СОЦІАЛЬНО- ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА	98
Мирошніченко Т. О.	
Гендерна ідентифікація та соціалізація особистості	100
Нагайцева І. Д.	
ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ В УПРАВЛІННІ.....	103
Назарова А. О.	
СТАТЕВІ ОСОБЛИВОСТІ В ПРОЯВІ ПРОФЕСІЙНИХ ДЕФОРМАЦІЙ РОБІТНИКІВ ПЕНІТЕНЦІАРНИХ УСТАНОВ	106
Нехороша Г. І.	
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ГЕНДЕРНОЇ СТРАТИФІКАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА	109
Палагіна В. А.	
ПРОЦЕС ІНТЕГРАЦІЇ ЖЕНЩИН В ПОЛІТИЧЕСКУЮ ЖИЗНЬ ОБЩЕСТВА	112

Пароник Е. В. ГЕНДЕРНЫЕ СТЕРЕОТИПЫ, ДИКТУЕМЫЕ ФЕМИНИЗМОМ, КАК ОДНА ИЗ ОСНОВНЫХ ПРИЧИН НАСИЛИЯ НАД МУЖЧИНАМИ. 114	
Пелешенко О. В. КОНЦЕПЦІЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ФЕМІНІСТСЬКОЇ ПСИХОТЕРАПІЇ..... 118	118
Пілецька Л. С. МОБІЛЬНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ У РІЗНИХ СОЦІАЛЬНИХ СФЕРАХ 121	121
Подліпаєва К. С. ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ СПРІЙНЯТТЯ ГУМОРУ ЯК РЕСУРСУ ПСИХОЛОГІЧНОГО ПОДОЛАННЯ..... 125	125
Полехова Т. О. ЖІНКА В ПОЛІТИЦІ – ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ 129	129
Приймак М. В. ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ГЕНДЕРНОЇ СТЕРЕОТИПІЗАЦІЇ У ТЕЛЕВІЗІЙНІЙ РЕКЛАМІ..... 132	132
Прохоженко Х. ВПЛИВ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ ПІДЛІТКІВ..... 136	136
Руденко К. А. ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ АДАПТИВНОСТІ ДО ЗМІН СОЦІАЛЬНОГО ІСНУВАННЯ У ВІЦІ 17-23 РОКИ..... 140	140
Сербін Ю. В. ГЕНДЕРНИЙ ПІДХІД ДО ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ 144	144
Світлична О. П. ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ І ПОБУДОВИ КАР'ЄРИ В УПРАВЛІНСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ..... 146	146
Скицька Ю. С. ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАТИВНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ 150	150
Соколенко В. М. ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ ПРОТІКАННЯ КРИЗИ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ У СТУДЕНТІВ ПЕРШОГО КУРСУ НАВЧАННЯ 154	154
Соловйов О. В. «ЧЕЛОВЕЧЕСКОЕ Я» VS «ПРЕДЧЕЛОВЕЧЕСКОЕ Я»: «ОБА» МОЗГА ФУНКЦИОНИРУЮТ ДЛЯ «ПРОНИКНОВЕНИЯ» В БЫТИЕ..... 156	156

Соловйова В. С. МОТИВАЦІЙНО-ОЦІНЮЮЧІ ЧИННИКИ ГЕНДЕРНОГО ВИХОВАННЯ У ПОЗАШКІЛЬНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ..	159
Тоба М.В. МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ КРИЗЬ ПРИЗМУ ДІАЛОГОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ: СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ПІДХОДИ	161
Турсынғалиева А. А. ЖЕНЩИНА В ПОЛИТИКЕ И В УПРАВЛЕНИИ	165
Федосеева І. В. УПРАВЛІНСЬКИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЖІНКИ В ГЕНДЕРНОМУ РОЗРІЗІ ПСИХОЛОГІЇ МЕНЕДЖМЕНТУ	168
Чапцева К. С. ГЕНДЕРНА НЕРІВНІСТЬ ЯК ОДИН ІЗ ПРОЯВІВ СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНОЇ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА	171
Чувачалова О. Р. ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ САМОСТАВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ	173
Щербан Т.Д. ДЕЯКІ ГЕНДЕРНІ ВІДМІННОСТІ У ПРОЦЕСІ СПРИЙНЯТТЯ РЕКЛАМИ	176

Наукове видання

Матеріали
XII науково-практичної конференції
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ГЕНДЕРНОЇ
СТРАТИФІКАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА
(з міжнародною участю)

16-17 квітня 2015 року

Оригінал-макет

Т.В. Погорєлова

Підписано до друку 22.04.2015.

Формат 60×84 ¹/₁₆. Гарнітура Times.

Умов. друк. арк 10,7. Обл.-вид. арк. 11,0.

Тираж 300 прим. Вид. № 3012. Замов. № . Ціна договірна

**Видавництво Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля**

Свідоцтво про реєстрацію: серія ДК № 1620 від 18.12.03 р.

Адреса університету: просп. Радянський 59-А

м. Северодонецьк, 93400, Україна

e-mail видавництва: vidavnictvosnu.ua@gmail.com.

Надруковано у видавництві